

Regeringens skrivelse

2008/09:167

En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges
landsbygder

Skr.
2008/09:167

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 12 mars 2009

Fredrik Reinfeldt

Maud Olofsson
(Näringsdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Regeringen deklarerade vid sitt tillträde 2006 att den avsåg att utarbeta en nationell strategi för att stärka utvecklingskraften på landsbygden. Genom arbetet med den här strategin tar regeringen ett unikt samlat grepp om landsbygdsfrågorna. Landsbygdernas långsiktigt goda utvecklingsförutsättningar ska tas till vara på ett bättre sätt än tidigare. Detta för att bidra till sin egen och hela landets utveckling och hållbara tillväxt. Landsbygdsstrategin bidrar därigenom till regeringens övergripande mål om att bryta utanförskapet, stärka Sveriges konkurrenskraft och skapa förutsättningar för fler jobb i fler och växande företag.

Sveriges landsbygder har många goda förutsättningar för en långsiktigt positiv utveckling och hållbar tillväxt. Förutom de möjligheter som alla delar av landet har finns där särskilda tillgångar som bidrar till attraktiva miljöer för såväl företagande, besökande som boende. Landsbygderna är exempelvis rika på naturresurser, har attraktiva natur- och kulturmiljöer samt stora ytor, i bland i kombination med särskilda klimatförhållanden, en stark entreprenörstradition och starkt ideellt engagemang. Utvecklingsförutsättningarna bedöms långsiktigt vara bättre nu än på flera decennier. Det beror bland annat på att strävan mot att uppnå målet om ett hållbart samhälle långsiktigt skapar en växande efterfrågan på landsbygdernas särskilda tillgångar och produkter, till exempel förnybara energikällor såsom bioenergi och vind samt biobaserade produkter.

Ett effektivt arbete för att tillvarata och stärka landsbygdernas utvecklingskraft kräver insatser av många aktörer på olika nivåer.

Den regionala tillväxtpolitiken och politiken för landsbygdens utveckling bidrar med de mål som utgör strategins utgångspunkter samt med många av de verktyg som är viktiga för arbetet med att stärka landsbyg-

dernas utvecklingskraft. För att omvandla landsbygdernas resurser till hållbar tillväxt och sysselsättning krävs dock större insatser från politiken inom flera områden. Regeringens inriktning är därför att, i de frågor där det är relevant, på ett bättre sätt än hittills införliva landsbygdsperspektivet som en naturlig del i alla politiska områden och att skapa mervärden genom samverkan mellan olika områden.

Denna skrivelse slår fast regeringens positiva syn på landsbygderna. Regeringen vill nyansera och vända den bitvis negativa och schabloniserade bilden av landsbygden som i bland förekommer i samhället. Ofta betonas bara landsbygdernas rika tillgång på råvaror men regeringen vill också lyfta fram det differentierade näringslivet och andra goda utvecklingsmöjligheter i dessa områden.

I denna skrivelse redogörs på ett samlat sätt för de viktigaste strategiska åtgärder som hittills har genomförts eller håller på att genomföras, åtgärder som förbereds, frågor som är viktiga att analysera vidare samt regeringens bedömning i vissa frågor. Åtgärderna är främst inriktade mot att öka förutsättningarna för kvinnor och män, unga såväl som äldre, att driva företag, arbeta och bo i olika landsbygder genom att stödja skapandet av attraktiva företags- och livsmiljöer. Ett enkelt, självklart och lönsamt företagande, en väl utvecklad infrastruktur, en god servicenivå, ett betydande lokalt inflytande och goda utbildningsmöjligheter är exempel på viktiga områden som de strategiska insatserna ska bidra till att utveckla.

Förutom generella åtgärder för alla landsbygder så beskrivs även insatser särskilt riktade till vissa geografiska områden eller vissa näringar. Landsbygderna drar dock också stor nytta av de generella förbättringar som görs för näringslivet i hela landet. Delar av detta arbete beskrivs därför. Vidare presenteras organisatoriska åtgärder och andra aktiviteter som vidtagits eller planeras för att säkerställa ett fortsatt starkt engagemang för landsbygdspågående frågor.

Regeringen avser att fortsätta det metodiska arbete som lett fram till denna strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder. Regeringen kommer också att fortsätta arbeta för att landsbygdsperspektiven ska uppmärksammas bättre på olika beslutsnivåer i samhället.

1	Inledning	5
1.1	En positiv syn på Sveriges landsbygder	5
1.2	Arbetet med att ta fram de strategiska insatserna och skrivelsen.....	9
1.3	Gällande politik, strategier och program	10
1.3.1	Den regionala tillväxtpolitiken	11
1.3.2	Europeiska unionens sammanhållningspolitik.....	14
1.3.3	Sveriges politik för landsbygdens utveckling	15
1.3.4	Europeiska unionens gemensamma politik för jordbruket, landsbygden och fisket	16
2	Utgångspunkter	19
2.1	Indelningar och klassificeringar av landsbygder	19
2.1.1	Utgångspunkter för landsbygdsavgränsningar.....	19
2.1.2	Landsbygdsavgränsningar i praktiken	20
2.2	Ett internationellt perspektiv på landsbygdsutveckling och landsbygdpolitik	25
2.2.1	Landsbygdernas utveckling i OECD-länderna	25
2.2.2	Jämförelser med några andra länder	27
2.3	Utvecklingsförutsättningar i Sveriges landsbygder	31
2.3.1	Goda utvecklingsförutsättningar.....	31
2.3.2	Utvecklingsförutsättningar som innebär både möjligheter och utmaningar	34
3	Strategiska program för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder	41
3.1	Regionala tillväxtprogram	42
3.2	Europeiska unionens strukturfondsprogram	43
3.3	Sveriges landsbygdsprogram 2007–2013	45
3.4	Programmet för Europeiska fiskefonden 2007–2013	48
4	Ett enkelt, självklart och lönsamt företagande	49
4.1	Strategiska insatser för ett starkare näringsliv i alla landsbygder	49
4.1.1	Ett breddat nyföretagande.....	50
4.1.2	Insatser för att öka kvinnors företagande.....	52
4.1.3	Förbättrad information och rådgivning.....	53
4.1.4	Regelförenklingar	57
4.1.5	Översyn av trygghetssystemen för företagare.....	61
4.1.6	Lägre skatter	61
4.1.7	Förbättrade finansieringsförutsättningar och underlättande av investeringar	63
4.1.8	Lägre transportkostnader	70
4.1.9	Förbättrad vägskyltning.....	71
4.1.10	Förbättrad arbetskraftsförsörjning	72

4.2	Strategiska insatser för viktiga näringar i olika landsbygder	76
4.2.1	Bättre förutsättningar för jord- och skogsbruket	77
4.2.2	Främjande av livsmedelssektorn	82
4.2.3	Ökad användning av förnybar energi	88
4.2.4	Goda konkurrensvillkor för den elintensiva industrin	94
4.2.5	Ökat tillvaratagande av mineraltillgångar	95
4.2.6	Stärkt utveckling av kulturella och kreativa näringar.....	96
4.2.7	Fortsatt utveckling av turistnäringen.....	97
4.2.8	En expanderande hästnäring.....	103
4.2.9	Utveckling av fiske och vattenbruk.....	106
4.2.10	Utveckling av rennäringen	108
5	Ökade insatser för utbildning, forskning och innovationer m.m. med särskild betydelse för landsbygdernas tillväxt	109
5.1	Utbildningsinsatser och kunskapsspridning	109
5.2	Forskning och innovationer.....	117
6	En god service och förnyelse av välfärden	125
6.1	God tillgång till kommersiell service	127
6.2	Utveckling av offentligt finansierad service	131
6.3	Förnyelse av omsorg och välfärd	138
7	Förbättrade kommunikationer och infrastruktur	143
7.1	Nya medel för utbyggnad av elektroniska kommunikationer, m.m.	144
7.2	Ökade insatser för transportinfrastrukturen.....	148
7.3	Åtgärder för en förbättrad kollektivtrafik.....	152
7.4	Insatser för en säkrare elförsörjning.....	156
8	Attraktivare landsbygder och ett ökat lokalt inflytande.....	157
8.1	Stärkt lokal demokrati och inflytande över utvecklingsprocesser	157
8.2	Fysisk planering och boende.....	165
8.3	Landsbygdernas natur- och kulturresurser ska brukas utan att förbrukas	169
9	Organisatoriska åtgärder och andra aktiviteter på nationell nivå	176
Bilaga 1	Förteckning över remissinstanser för betänkandet Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier (SOU 2006:101)	182
Bilaga 2	Förteckning över de viktigaste underlagen som har använts vid framtagandet av skrivelsen	184
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 12 mars 2009.....	189

1.1 En positiv syn på Sveriges landsbygder

Strategins utgångspunkter, syfte och mål

Regeringen deklarerade vid sitt tillträde 2006 att den avsåg att utarbeta en nationell strategi för att stärka utvecklingskraften på landsbygden: ”Genom att stärka den lokala och regionala konkurrenskraften, och skapa bättre förutsättningar för investeringar och innovationer, kan tillväxtpotentialen i hela landet stärkas. Tillgång till samhällsservice och väl fungerande kommunikationer över hela landet är viktigt. Regeringen kommer utarbeta en nationell strategi för att stärka utvecklingskraften på landsbygden.” (Regeringsförklaringen den 6 oktober 2006.)

Genom arbetet med den här strategin tar regeringen ett unikt samlat grepp om landsbygdsfrågorna. Landsbygdernas långsiktigt goda utvecklingsförutsättningar ska tas till vara på ett bättre sätt än tidigare. Detta för att bidra till sin egen och hela landets utveckling och hållbara tillväxt. Landsbygdsstrategin bidrar därigenom till regeringens övergripande mål om att bryta utanförskapet, stärka Sveriges konkurrenskraft och skapa förutsättningar för fler jobb i fler och växande företag.

I denna skrivelse redogörs på ett samlat sätt i avsnitten 3 till 8 för de viktigaste strategiska åtgärder som hittills har genomförts eller håller på att genomföras, åtgärder som förbereds, frågor som är viktiga att analysera vidare samt regeringens bedömning i vissa frågor. Åtgärderna är främst inriktade mot att öka förutsättningarna för kvinnor och män, unga såväl som äldre, att driva företag, arbeta och bo i olika landsbygder genom att stödja skapandet av attraktiva företags- och livsmiljöer. Vidare presenteras i avsnitt 9 organisatoriska åtgärder och andra aktiviteter på nationell nivå som vidtagits eller planeras för att säkerställa ett fortsatt starkt engagemang för landsbygdsfrågorna.

Sverige har, liksom många andra länder, flera olika definitioner av vad som är landsbygd. Genom att arbeta med olika indelningar och växla perspektiv beroende på vilka utvecklingsmöjligheter och problem som analyseras anser regeringen att träffsäkerheten för olika insatser ökar (se avsnitt 2.1). Oavsett hur landsbygder avgränsas så är Sverige i en europeisk jämförelse ett ”landsbygdsland”; stort till ytan, gles befolkning och med ett fåtal större städer. I landsbygdsbegreppet i denna skrivelse ingår alla typer av landsbygder, såväl tätortsnära landsbygder, glesbygder, skärgårdar som andra landsbygder.

Sveriges landsbygder och de människor som bor där är en enorm resurs och tillgång för hela landet. Denna skrivelse slår fast regeringens positiva syn på landsbygderna. Regeringen vill nyansera och vända den bitvis negativa och schabloniserade bilden av landsbygderna som ibland förekommer i samhället och i stället lyfta fram de positiva värden som Sveriges landsbygder representerar. Ofta betonas bara landsbygdernas rika tillgång på råvaror men regeringen vill också lyfta fram det differentierade näringslivet och andra goda utvecklingsmöjligheter i dessa områden. Alla människor i Sverige och andra länder ska kunna ta del av de svenska landsbygdernas alla möjligheter till utveckling och hållbar tillväxt.

Dessutom finns det anledning att framhålla att skillnaderna mellan stad och land minskar i takt med att bland annat ny teknik och bättre infrastruktur utvecklas. Detta möjliggör ökade kontakter mellan människor och mellan företag oavsett var de befinner sig, exempelvis genom arbetspendling, distansarbete eller distansstudier, åtkomst av tjänster och service via Internet, etc. Landsbygderna bidrar till utveckling och hållbar tillväxt i städer och tätorter likväl som tätorter och städer är viktiga för landsbygderna. Många människor lever dessutom sina liv både på landsbygden och i en stad/tätort och inte bara på den ena eller andra platsen. Det innebär också att landsbygdsfrågorna blir allt mer integrerade i andra politikområden, vilket påverkar hur de måste hanteras.

Även om landsbygdsområden, från ett socialt och ekonomiskt perspektiv, på många sätt är väl integrerade med tätorter och städer och att de kompletterar och förstärker varandra, finns det samtidigt grundläggande skillnader mellan stad och land. Landsbygderna har vissa särskilda förutsättningar som måste beaktas. De präglas av längre avstånd, gleshet och sin speciella fysiska miljö, exempelvis natur- och kulturlandskapet, rika naturresurser och en särpräglad bebyggelsemiljö. Dessa förutsättningar påverkar i princip alla aktiviteter som människor utför i landsbygdsområden. Därigenom skiljer sig behoven delvis åt från de i tätorter och städer och olika typer av samhällsinsatser och politiska beslut kan få ett annat utfall. För att uppnå målet om en hållbar tillväxt i alla delar av landet måste landsbygdernas ”särskildheter” hanteras i det politiska systemet.

Den regionala tillväxtpolitiken och politiken för landsbygdens utveckling bidrar med de mål som utgör strategins utgångspunkter samt med många av de verktyg som är viktiga för arbetet med att stärka landsbygdernas utvecklingskraft (se avsnitten 1.3 och 3). För att omvandla landsbygdernas resurser till hållbar tillväxt och sysselsättning krävs dock större insatser från politiken inom flera områden. Regeringens inriktning är därför att, i de frågor där det är relevant, på ett bättre sätt än hittills införliva landsbygdsperspektivet som en naturlig del i alla politiska områden och att skapa mervärden genom samverkan mellan olika områden. Detta ligger i linje med hur ett antal andra länder hanterar landsbygdsfrågor (se avsnitt 2.2). Politiken måste dessutom kunna hantera och främja ett ökat samspel och fler länkar mellan landsbygder, tätorter och städer.

Goda förutsättningar för utveckling och hållbar tillväxt

Sveriges landsbygder har många goda förutsättningar för en långsiktigt positiv utveckling och hållbar tillväxt. Förutom de möjligheter som alla delar av landet har finns där särskilda tillgångar som bidrar till attraktiva miljöer för såväl företagande, besökande som boende. Utvecklingsförutsättningarna bedöms långsiktigt vara bättre nu än på flera decennier. Det beror bland annat på att strävan mot att uppnå målet om ett hållbart samhälle långsiktigt skapar en växande efterfrågan på landsbygdernas särskilda tillgångar och produkter. Men precis som förutsättningarna varierar mellan olika tätorter och städer så varierar de mellan olika landsbygder.

De flesta landsbygdsområden är rika på naturresurser och råvaror, exempelvis sådana mark- och vattenresurser som kan användas för hållbar biobaserad produktion. Sådan produktion är viktig för bland annat energiutvinning, industriprocesser, livsmedels- och läkemedelstillverkning. En annan bransch med stor ekonomisk betydelse är utvinning av mineraler. Efterfrågan, särskilt på förnybara resurser, förutses öka avsevärt under kommande decennier, bland annat till följd av den nödvändiga miljö- och klimatomställningen. Det kommer därför att finnas stora möjligheter för utveckling av entreprenörskap och företagande i dessa områden, till exempel inom energisektorn. Klimatförändringen kan också på lång sikt komma att gynna produktionsförutsättningarna för jord- och skogsbruket i delar av landet, samtidigt som den kan innebära att vissa problem förknippade med produktionen kommer att behöva hanteras. Det är viktigt att resurserna används på ett hållbart sätt, så att de ekologiska systemens funktioner och produktionsförmågor bibehålls och inte förbrukas.

De särskilda och attraktiva natur- och kulturmiljöer samt kulturresurser som finns i många landsbygder utgör en stor utvecklingspotential och en värdefull resurs för hela landet. Dessa miljöer ger bland annat möjligheter till ett attraktivt permanent- och deltidsboende, rekreation och rehabilitering, ett rikt friluftsliv samt en utvecklad turism. Attraktiva miljöer ger även goda förutsättningar för ökat nyföretagande samt diversifiering och utveckling av befintliga företag, exempelvis inom upplevelseindustrin och tjänstenäringarna. De tätortsnära landsbygderna är många gånger särskilt viktiga för växande stads- och storstadsregioners attraktivitet genom att de ger möjligheter till boende och rekreation i tätorternas närområden.

Stora ytor, ofta i kombination med särskilda klimatförhållanden, kan vara en utvecklingsfaktor, inte minst i de inre delarna av norra Sverige. I sådana områden finns exempelvis möjligheter för upplevelseturism och olika former av testverksamhet. En ökad trängsel i de tätbebyggda delarna av Europa och världen kan också leda till en ökad internationell efterfrågan på det som Sveriges landsbygdsmiljöer har att erbjuda, till exempel genom friluftsliv och naturnära upplevelser. På lång sikt kan klimatförändringen komma att förstärka denna utveckling bland annat genom att turistströmmarna från andra delar av världen ökar.

Vidare har den sociala ekonomin och det civila samhället en stor betydelse för livet på landsbygden och dess utveckling. Landsbygdernas sociala och ekonomiska utveckling bygger i högre grad än tätorternas på ett samspel mellan privata, offentliga och ideella insatser. Enskilda människor, byalag, intresseföreningar, folkrörelser och organisationers engagemang skapar framtidstro och de står för en ökande del av nya initiativ och nytt entreprenörskap. Exempel på detta är drift av traditionell offentlig service i samverkan med kommunerna, drift av infrastruktur samt utvecklingsarbete inom den sociala ekonomin. Den lokala nivån har också en lång erfarenhet av ett sektorsövergripande synsätt och arbetssätt som är viktig att ta till vara.

I avsnitt 2.3 samt i inledningarna till varje avsnitt med åtgärder, avsnitten 3–9, fördjupas beskrivningen av landsbygdernas utvecklingsförutsättningar inom olika områden.

Ett effektivt arbete för att tillvarata och stärka landsbygdernas utvecklingskraft kräver insatser av många aktörer på olika samhällsnivåer. Genomförandet av insatserna sker i stor utsträckning på lokal och regional nivå. Den framtida utvecklingen i Sveriges landsbygder är beroende av att invånare, lokala utvecklingsgrupper, företag, organisationer, deltidboende, kommuner, landsting, samverkansorgan, regionala självstyrelseorgan, myndigheter, regeringen m.fl. engagerar sig och tar sitt ansvar. Dialoger, erfarenhetsutbyten och samarbeten är centrala för att utvecklingsarbetet ska bli effektivt och framgångsrikt. I strategin för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder fokuseras på den nationella nivåns roll och verksamhet. I detta arbete måste politiken inom alla områden, i de frågor där det är relevant, ta hänsyn till särarten hos olika typer av landsbygder och deras varierande förutsättningar. En fortsatt förbättring av samordningen av nationella insatser och frågor som har betydelse för tillväxten och utvecklingen i Sveriges landsbygder är prioriterad. På så sätt kan en ökad effektivitet och ett bättre resursutnyttjande uppnås.

Regeringen har ett ansvar för att bidra till att utvecklingskraften kan tas till vara, förstärkas och nyttiggöras för såväl landsbygdernas som för hela landets befolkning. En av regeringens viktigaste uppgifter i detta sammanhang är att se till att det råder ett generellt sett gott näringslivsklimat i hela landet. Det sker bland annat genom insatser som ska bidra till ökat företagande, starkare entreprenörskap, relevant forskning av hög kvalitet och fler innovationer samt bra kompetensförsörjning. Regeringen måste också tillgodose behovet av särskilda insatser för geografiskt avgränsade områden för att stärka deras förutsättningar för hållbar tillväxt.

Regeringen har härutöver ett ansvar för att bidra till att vissa grundläggande strukturer upprätthålls, såsom robust infrastruktur, robusta kommunikationer och grundläggande samhällsservice för befolkning och företag. En grundläggande nivå på detta ska finnas även om det på grund av glesare strukturer kan vara dyrare att driva dessa verksamheter och funktioner i landsbygdsområden. Ansvaret innebär exempelvis insatser för det finmaskiga enskilda och allmänna vägnätet, för robusta nät för elektricitet och elektroniska kommunikationer samt för grundläggande kommersiell och offentlig service. Detta krävs för att landsbygdernas utvecklingskraft och tillväxtpotential ska kunna tas till vara. I sammanhanget är den pågående förnyelsen av den offentliga sektorn mycket viktig. På så vis kan möjligheterna till flexibla lösningar och en lokal anpassning förbättras, vilket är viktigt i landsbygder. Samtidigt skapas nya möjligheter till utveckling av företagandet i alla landsbygder.

Regeringens åtgärder ska även bidra till attraktiva natur-, kultur- och boendemiljöer som bas för nya affärsmöjligheter och en god livskvalitet i landsbygdsområden. Bland annat lyfts åtgärder för ökat lokalt inflytande och förändrade strandskyddsbestämmelser som gynnar landsbygdsutveckling fram i skrivelsen.

Vid regeringens tillträde 2006 fanns ett antal betänkanden och andra underlag som särskilt berörde förhållanden i Sveriges landsbygder och som inte hade föranlett några åtgärder från den tidigare regeringen. Den nuvarande regeringen inledde därför omedelbart ett systematiskt och strategiskt arbete för att motverka hinder för landsbygdernas utveckling och ta fram insatser som tar till vara landsbygdernas särskilda förutsättningar. Arbetet med strategin har genomförts i en omfattande process i vilken de flesta departement har deltagit. Goda exempel på resultatet av detta arbete återfinns i en rad kommande, nyligen framlagda eller beslutade propositioner, utredningsdirektiv, myndighetsuppdrag, m.m. Genom en ökad helhetssyn och samordning inom Regeringskansliet har arbetet med frågor av betydelse för landsbygderna stärkts.

I processen har bland annat ingått genomgångar av flera betänkanden (med tillhörande remissvar) och andra underlag samt dialoger med många berörda intressenter. Dialog har bland annat förts med Svenska nätverket för Leader+, Nationellt forum för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning, Regionala kontaktpersongruppen, Jordbruksministrarnas forum för strategiska samtal, Nationella landsbygdsnätverket, Nationellt Skärgårdsforum och Centralt samordningsforum (se avsnitt 9 för en närmare beskrivning av dessa arenor). Dialogerna kulminerade vid "Landsbygdsriksdagen" i Lycksele våren 2008. Där deltog mer än 1 000 personer, främst från ideella organisationer och lokala utvecklingsgrupper som verkar för landsbygdsutveckling. Den lokala nivån har en lång erfarenhet av ett sektorsövergripande synsätt och arbetssätt som är viktigt att ta till vara. Under Landsbygdsriksdagen deltog bland andra fyra statsråd och tioalet tjänstemän från Regeringskansliet. Tillsammans med representanter för det nationella landsbygdsnätverket arrangerade Regeringskansliet bland annat ett tjugotal seminarier med totalt cirka 400 deltagare. Seminarierna gav mycket värdefulla synpunkter till arbetet med landsbygdsstrategin.

Under arbetets gång har synpunkter även kunnat lämnas genom en särskild länk på regeringens webbplats (www.regeringen.se).

De viktigaste betänkandena med direkt inriktning på landsbygdernas förhållanden har varit Landsbygdskommitténs slutbetänkande *Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier* (SOU 2006:101) samt betänkandet *Mot en ny landsbygdspolitik* (SOU 2003:29) avseende Glesbygdsverket. Förslagen och analyserna i dessa betänkanden har varit viktiga underlag för arbetet med de strategiska insatserna och skrivelsen. Betänkandena har remissbehandlats och vissa förslag liksom synpunkter framförda i remissvaren har bearbetats vidare inom ramen för arbetet med strategin.

Landsbygdskommitténs slutbetänkande har sitt ursprung i att den dåvarande regeringen den 17 juni 2004 tillsatte en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utarbeta förslag till en långsiktig strategi för den nationella politiken för hållbar landsbygdsutveckling. Kommittén lämnade ett delbetänkande den 2 maj 2005, *På väg mot... En hållbar landsbygdsutveckling* (SOU 2005:36). Det betänkandet har remissbehandlats och redovisats till riksdagen i regeringsskrivelsen *Den övergripande strate-*

giska inriktningen av kommande landsbygdsprogram (skr. 2005/06:87, bet. 2005/06: MJU 13, rskr. 2005/06:220). Kommittén lämnade den 1 december 2006 sitt slutbetänkande *Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier* (SOU 2006:101) samt bilagorna *En strategi för landsbygdsforskning* (SOU 2006:104), *Verkligheten som kraftkälla. Lokala exempel från utvecklingsarbetet på landsbygden samt exempel från våra grannländers landsbygd* (SOU 2006:105) samt *Fakta – omvärld – inspiration. Underlagsrapporter i arbetet med en strategi för hållbar landsbygdsutveckling* (SOU 2006:106). En förteckning över remissinstanser återfinns i *bilaga 1*. En remissammanställning för slutbetänkandet finns tillgänglig hos Jordbruksdepartementet (dnr. Jo2006/3156).

Ett flertal myndigheter, i första hand Glesbygdsverket, Jordbruksverket och Konsumentverket, har medverkat i arbetet med att ta fram underlag för strategin. En förteckning över de viktigaste underlagen i arbetet med de strategiska insatserna och skrivelsen återfinns i *bilaga 2*.

1.3 Gällande politik, strategier och program

Utgångspunkter

De insatser som presenteras i denna strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder har valts ut med hänsyn till den inriktning och helhetssyn på landsbygdsutveckling som den regionala tillväxtpolitiken och politiken för landsbygdens utveckling har. Strategier och insatser inom båda dessa områden har ett fokus på hållbar tillväxt som skapar förutsättningar för fler jobb, ett livskraftigt näringsliv på landsbygden samt lokal och regional konkurrenskraft i olika delar av landet. Utvecklingskraften ska stärkas på ett miljö- och resurseffektivt sätt, så att resurserna brukas utan att förbrukas samt genom ett förstärkt lokalt och regionalt inflytande och ansvar.

Gemensamt för den regionala tillväxtpolitiken och politiken för landsbygdens utveckling är att de utgår från ett geografiskt perspektiv. Detta medför att i planering och genomförande tas stor hänsyn till de varierande förutsättningar som finns i olika delar av landet, alltifrån de av naturen givna till mer strukturellt betingande förhållanden. De två politikområdena har också det gemensamt att de har ett tvärsektorielt perspektiv, vilket ger dem en sammanhållande funktion i samarbetet mellan olika sektorer och andra för landsbygdsutvecklingen viktiga politikområden. Det tvärsektorielle arbetet fångas upp i strategier och program som är viktiga delar av regeringens verktyg för politikens genomförande. Denna strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder lyfter på ett samlat sätt fram viktiga insatser och verktyg som främjar landsbygdernas utveckling. Insatserna genomförs inom flera politikområden vilket är nödvändigt för att stärka utvecklingskraften i landsbygderna.

Som tidigare nämnts krävs insatser från och samverkan mellan många olika politikområden om landsbygdernas utvecklingskraft ska kunna tas till vara. Insatser av stor betydelse finns förutom inom regional tillväxtpolitik och politiken för landsbygdens utveckling främst inom exempelvis näringspolitik, politik för de areella näringarna, de delar av forsk-

ningspolitiken som avser utveckling av innovationssystem, utbildningspolitik, arbetsmarknadspolitik, transportpolitik, kulturpolitik, miljöpolitik, energipolitik, bostadspolitik, politiken för IT, elektronisk kommunikation och post, samhällsplanering, utrikeshandel, handels- och investeringsfrämjande, integrationspolitik och allmänna bidrag till kommuner.

Myndigheter och organ med särskilt viktiga uppgifter inom området är exempelvis Statens jordbruksverk, Skogsstyrelsen, Fiskeriverket, Sameetinget, Glesbygdsverket, Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS), Verket för näringslivsutveckling (Nutek), de regionala självstyrelseorganen, samverkansorganen, länsstyrelserna, kommuner, landsting, Verket för innovationssystem (Vinnova), universitet och högskolor, Arbetsförmedlingen, Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA), Banverket, Vägverket, Transportstyrelsen, Rikstrafiken, Luftfartsstyrelsen, Naturvårdsverket, Statens energimyndighet, Boverket, Lantmäteriet, Post- och telestyrelsen (PTS), Myndigheten för utländska investeringar i Sverige (ISA), Statens kulturråd, Riksantikvarieämbetet, Svenska Filminstitutet, Riksarkivet samt Sveriges exportråd. Glesbygdsverket, Nutek och ITPS avvecklas den 31 mars 2009 och ersätts då av Tillväxtverket och Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser (prop. 2007/08:78, bet. 2007/08:NU15, rskr. 2007/08:254). Dessa nya myndigheter har också särskilt viktiga uppgifter inom området.

1.3.1 Den regionala tillväxtpolitiken

Den regionala tillväxtpolitikens mål, som har godkänts av riksdagen, är ”Utvecklingskraft i alla delar av landet med stärkt lokal och regional konkurrenskraft” (prop. 2008/09:1 utg.omr. 19, bet. 2008/09:NU2, rskr. 2008/09:139). För att uppnå målet är strategiska och samordnade insatser på lokal, regional och nationell nivå samt ett ökat regionalt hänsynstagande inom i princip samtliga politikområden av avgörande betydelse.

Den regionala tillväxtpolitiken är en aktiv förnyelsepolitik som ger alla delar av Sverige möjligheter att utvecklas av egen kraft och bidra till det gemensamma bästa. Politiken bygger på att varje region ges ansvar och inflytande, som innebär möjligheter att växa utifrån sina egna förutsättningar.

Regeringens bedömning är att de hållbara tillväxtmöjligheterna i alla delar av landet kan stärkas genom att det skapas bättre förutsättningar för att utveckla lokal och regional konkurrenskraft. Politiska åtgärder som främjar företagande, innovationer och förnyelse, kompetensförsörjning, ett ökat arbetskraftsutbud och god tillgänglighet är därför nödvändiga. God tillgång till kommersiell och offentlig service för medborgare och företag är också en viktig förutsättning för en positiv utveckling.

Den regionala tillväxtpolitiken bedrivs i alla delar av landet, i såväl gles- och landsbygder som i små och medelstora städer samt i storstadsområden. Synen på landsbygdsområden, tätorter och städer i den regionala tillväxtpolitiken är att de kompletterar och förstärker varandra och att de också på många sätt är sammanlänkade, inte minst ekonomiskt. Ett uttryck för detta är begreppet funktionella arbetsmarknadsregioner i vilka såväl landsbygder, tätorter som städer ingår. Samtidigt finns det grund-

läggande skillnader mellan stad och land. Landsbygderna har vissa särskilda förutsättningar som också måste beaktas. Åtgärderna inom politiken kan anpassas till såväl lokala som regionala skillnader och förutsättningar. Det möjliggör en anpassning till landsbygdernas särskilda förutsättningar, såväl för landsbygdsdominerade lokala arbetsmarknadsregioner i sin helhet som för landsbygdsområden inom lokala arbetsmarknadsregioner.

Politiken har delvis skilda instrument i olika delar av landet. Särskilda insatser görs exempelvis för såväl olika landsbygdsområden som för norra Sverige. Den regionala tillväxtpolitiken genomförs på nationell, regional och lokal nivå inom många sektorer och politikområden. Politiken realiseras främst genom regionala strategier och program, tvärssektoriell styrning av prioriterade politikområden samt geografiskt riktade insatser. Regeringens nationella strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning för perioden 2007–2013 är vägledande för detta arbete.

De regionala utvecklingsprogrammen är betydelsefulla instrument för att öka tillväxtarbetets strategiska och långsiktiga inriktning samt för att få en bred förankring av lokala och regionala prioriteringar och insatser hos berörda intressenter. Väl fungerande dialoger mellan olika nivåer, till exempel genom olika former av partnerskap, är också viktiga för genomförandet av det hållbara regionala tillväxtarbetet.

Den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013

Den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 är vägledande för det regionala tillväxtarbetet samt anger riktlinjer för EG:s strukturfondsprogram i Sverige. Den har därför även betydelse för inriktningen av de strategiska insatserna och arbetet för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder (Bilaga till regeringsbeslut den 6 september 2007, dnr. N2007/7152/RT).

Strategin är en del i genomförandet av Lissabonstrategin som syftar till att stärka Europeiska unionens konkurrenskraft och skapa hållbar tillväxt och full sysselsättning. Det regionala och lokala utvecklingsarbetet i Sverige är av stor betydelse för ett framgångsrikt genomförande av Lissabonstrategin.

Den nationella strategin ska bidra till att skapa konkurrenskraftigare regioner och individer i Sverige. Strategin utgör en plattform för en helhetssyn på landets utveckling och för tvärssektoriell styrning för ökad regional tillväxt. Strategin är därför också vägledande för nationella myndigheters medverkan i det regionala tillväxtarbetet. Samverkan mellan olika sektorer och aktörer är en avgörande förutsättning för en hållbar regional tillväxt.

Regeringen har identifierat fyra nationella strategiska prioriteringar för att stimulera lokal och regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning:

- *Innovation och förnyelse*: Med detta avser regeringen bland annat insatser som stärker regioners förnyelseförmåga samt

- stimulerar till ett förbättrat klimat för entreprenörskap och företagande.
- *Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud:* Med detta avser regeringen insatser för att stärka regioners och individers förmåga att bemöta den globala ekonomins ökade krav på kunskap och kompetens.
  - *Tillgänglighet:* Särskilt viktiga insatsområden som regeringen lyfter fram är regionförstoring och ett utvecklat informations-samhälle.
  - *Strategiskt gränsöverskridande samarbete:* Förmågan att utveckla funktionella arbetssätt och strukturer över nationsgränserna är viktig och bör förstärkas.

Prioriteringarna omfattar alla regioner, men ska anpassas till regionala och lokala förutsättningar. Vid sidan av dessa prioriteringar vill regeringen enligt den nationella strategin särskilt lyfta fram de unika förhållanden som präglar de glest befolkade områdena i norra Sverige samt storstädernas förutsättningar och betydelse för regional och nationell konkurrenskraft.

Samtliga prioriteringar i den nationella strategin har betydelse för utvecklingskraften i Sveriges landsbygder. I en omvärld där förändringar sker i ett allt högre tempo är förmågan till innovation och förnyelse avgörande för såväl ett företags som en Orts eller en regions utveckling och konkurrenskraft. För många landsbygder kan innovation och förnyelse exempelvis vara förmågan att möta en ökad efterfrågan på förnybar energi och att företagen i området ställer om sin produktion efter detta eller en satsning inom den växande turistnäringen. Det kan också handla om att utveckla ett mer diversifierat näringsliv där entreprenören får större betydelse. Den nationella strategin lyfter också fram behovet hos regioner att bredda sin näringslivsbas, vilket för landsbygderna kan ske inom flera olika branscher, samt att tillgången till kapital i vissa regioner, kan vara dålig. Naturmiljöer, kultur och kulturarv har fått ökad betydelse för regioners innovativa utveckling och konkurrenskraft. Det är även viktigt att bredda näringslivsbasen bland annat genom att tillvarata naturmiljöer, kultur och kulturarv i utvecklingen av innovativa miljöer.

Tillgång till arbetskraft med rätt kompetens är en avgörande förutsättning för att utvecklingen av näringslivet och andra verksamheter inte ska hämmas. Samtidigt behövs insatser för den del av den vuxna befolkningen i arbetsför ålder som står utanför arbetsmarknaden eller arbetar mindre än de skulle vilja. Tillgång till miljöer och modeller för flexibelt lärande såsom lärcentra, distansutbildningar och decentraliserade utbildningar är viktiga förutsättningar för att säkra en långsiktig arbetskraftsförsörjning i landsbygderna.

Väl fungerande och hållbara gods- och persontransporter, som förbättrar tillgängligheten för medborgarna och näringslivet, är ytterligare en betydelsefull förutsättning för stärkt konkurrenskraft i landsbygdsområden. I ett glest befolkat land som Sverige, med många små lokala arbetsmarknadsregioner, kan regionförstoring bidra till att dessa knyts ihop bättre. Härigenom kan även landsbygdsområden bli mindre sårbara genom att individer får tillgång till ett större utbud av arbetsplatser och företag ett större utbud av arbetskraft. De långa avstånden i Norrlands

inland medför behov av andra lösningar än i övriga landet, åtgärder som bland annat syftar till regionförstärkning eller förbättrad regionintegration, exempelvis förbättrade kommunikationer inom regionerna. Elektroniska kommunikationslösningar är dessutom särskilt viktiga då dessa är avståndsoberoende.

Informationssamhällets utveckling leder också till att människor, oberoende av bostadsort, i högre utsträckning kan arbeta och ta del av offentliga och privata tjänster och service samt i övrigt vara delaktiga i samhället. Ett tillgängligt informationssamhälle med modern infrastruktur och samhällsnyttiga tjänster kan förenkla vardagen, förbättra livskvaliteten och skapa nya möjligheter till arbete och försörjning för kvinnor och män, unga och gamla i alla delar av landet.

Genom att utveckla ändamålsenliga gränsöverskridande samarbeten kan kritiska massor och kompletterande kompetenser uppnås inom viktiga utvecklingsområden såsom arbetsmarknad, forskning, utbildning och innovationsmiljöer. Strategiska samarbeten som stärker utvecklingskraften på landsbygden kan bedrivas mellan regioner inom Sverige eller över nationsgränser.

De regionala utvecklingsprogrammen

Den regionala tillväxtpolitiken genomförs med hjälp av lokala och regionala samverkansgrupper och partnerskap och i samspel med nationell och europeisk nivå. Detta stärker det lokala och regionala hållbara tillväxtarbetet. En ökad strategisk inriktning på tillväxtarbetet uppnås genom utarbetandet av regionala strategier och program.

De regionala utvecklingsprogrammen (RUP) är strategier för ett eller flera läns regionala tillväxtarbete. De anger inriktning och prioriteringar samt mål för länens hållbara tillväxtarbete och hur dessa ska nås. Programmen syftar till att binda samman olika planeringsprocesser som har betydelse för en hållbar regional utveckling och underlätta samverkan mellan länen. De regionala utvecklingsprogrammen ligger till grund för regionala strukturfondsprogram, territoriella gränsöverskridande program, regionala tillväxtprogram och andra relevanta program och insatser på regional nivå. Genom de regionala utvecklingsprogrammen kan insatser inom olika politikområden samordnas och samverka mot gemensamma mål. Ansvariga för utarbetandet av de regionala utvecklingsprogrammen är regionala självstyrelseorgan, samverkansorgan, eller i län utan något av dessa organ, länsstyrelsen.

De regionala utvecklingsprogrammen ligger även till grund för dialoger mellan aktörer på den nationella och den regionala nivån om frågor som är centrala för hållbar regional tillväxt.

1.3.2 Europeiska unionens sammanhållningspolitik

Europeiska unionens sammanhållningspolitik har som mål att bidra till ekonomisk och social sammanhållning inom unionen. Politiken syftar till att reducera skillnaderna mellan regionernas utvecklingsnivåer och minska eftersläpningen i de minst gynnade områdena. Den syftar också till att främja utveckling och förbättrad konkurrenskraft i alla regioner.

Politiken kan också spela en viktig roll för att förbättra situationen i glest befolkade regioner. I Sverige är de fyra nordligaste länen sådana gleshetsområden enligt unionens definition.

Sammanhållningspolitikens främsta instrument är strukturfonderna, som utgör drygt en tredjedel av unionens budget, eller närmare 350 miljarder euro för perioden 2007–2013.

För att stärka den strategiska ansatsen och öka samstämmigheten har Europeiska strategiska riktlinjer för sammanhållning fastställts inom unionen. I dessa lyfts fram att politiken ska göra Europa och dess regioner mer attraktiva att investera och arbeta i, att den ska skapa tillväxt genom förbättrade kunskaper och innovationer samt att den ska leda till fler och bättre jobb.

Genomförandet av sammanhållningspolitiken sker inom ramen för tre mål: *Konvergens*, *Regional konkurrenskraft och sysselsättning* samt *Territoriellt samarbete*. Sverige omfattas av de två senare målen.

Målet *Regional konkurrenskraft och sysselsättning* syftar till att förutse och främja ekonomiska förändringar genom ett antal insatsområden under rubrikerna: Innovation och kunskapssamhälle, tillgänglighet, miljö och riskförebyggande samt fler och bättre jobb. Insatser inom målet finansieras av de två strukturfonderna, Europeiska regionala utvecklingsfonden och Europeiska socialfonden.

Målet *Territoriellt samarbete* syftar till att främja ökad integration och samarbete mellan regioner i olika medlemsländer. Genomförandet sker genom tre typer av program: Gränsregionala, transnationella och inter-regionala.

Sammanhållningspolitiken genomförs i decentraliserade former, med utgångspunkt från lokala, regionala och nationella strategier. En av politikens styrkor är möjligheten att anpassa insatserna till olika geografiska förutsättningar. Prioriterade insatsområden i riktlinjerna är bland annat diversifiering av ekonomisk aktivitet i landsbygder.

En konferens om Europeiska unionens sammanhållningspolitik och territoriell utveckling kommer att hållas inom ramen för Sveriges ordförandeskap i unionen den 10–11 december 2009 i Kiruna.

1.3.3 Sveriges politik för landsbygdens utveckling

Sveriges politik för landsbygdens utveckling styrs av visionen ”Bruka utan att förbruka”. Den siktar mot att öka tillväxten i landsbygdens näringsliv på ett miljö- och resurseffektivt sätt. Politiken genomförs till stor del genom det nationella landsbygdsprogrammet 2007–2013, som medfinansieras av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling. Visionen ”Bruka utan att förbruka” har preciseras ytterligare genom tre strategiska inriktningsmål (prop. 2008/09:1 utg.omr. 23, Jord- och skogsbruk, fiske med anslutande näringar.):

- Ett dynamiskt och konkurrenskraftigt näringsliv i hela landet som präglas av öppenhet och mångfald.
- De gröna näringarna är miljö- och resurseffektiva och har en nyckelroll i Sveriges energiproduktion.
- De gröna näringarna utmärks av omtanke, ansvarstagande och hög etik.

Regeringen bejakar och vill utveckla möjligheterna att bruka de naturresurser som finns i olika landsbygder. Resurserna ska nyttjas för att skapa tillväxt och arbetstillfällen i hela landet. Samtidigt måste resurserna brukas på ett långsiktigt och miljömässigt hållbart sätt, så att de inte förbrukas och med beaktande av höga etiska krav.

Det ska vara enkelt, självklart och lönsamt att vara företagare, vilket i sin tur ska leda till fler jobb och högre tillväxt i landsbygdernas näringsliv. Ett modernt, hållbart och konkurrenskraftigt jord- och skogsbruk kan exportera sitt kunnande, vara självförsörjande på energi och påtagligt bidra till produktion av förnybar energi för hela samhället. Det finns också goda möjligheter att vidareutveckla ett hållbart vattenbruk och fiske. Ett viktigt område för tillväxt och utveckling är tillverkning och marknadsföring av säker och hälsosam mat som även ger positiva upplevelser. Regeringens bedömning är att Sverige har goda utsikter att bli ett ledande matland i Europa.

1.3.4 Europeiska unionens gemensamma politik för jordbruket, landsbygden och fisket

Europeiska unionen har en gemensam jordbruks- och landsbygdspolitik respektive en fiskeripolitik. Landsbygdspolitiken är inriktad mot en hållbar förvaltning av gemenskapens resurser samt en ökad tillväxt och sysselsättning på landsbygden. Fiskeripolitikens mål är att gemenskapens fiskresurser ska förvaltas på ett långsiktigt hållbart sätt.

En större reform av den gemensamma jordbrukspolitiken beslutades 2003 och infördes fr.o.m. 2005 i Sverige. Förändringarna innebär bland annat att jordbruksstöden i betydande omfattning har frikopplats från produktionen och i stället betalas ut som ett arealbaserat direktstöd, s.k. gårdsstöd. En annan förändring är att en viss andel av direktstöden har överförts till landsbygdsprogrammet, som ersättningar för jordbrukarnas åtaganden att motverka negativa miljöeffekter och att producera kollektiva nyttigheter med anknytning till landskapet och dess natur- och kulturmiljövärden. Vidare sker en omorientering av politiken, med ökad inriktning mot landsbygdsutveckling. En översyn, en s.k. hälsokontroll, av 2003 års reform av den gemensamma jordbrukspolitiken har genomförts under 2008. Beslut om förändringar fattades på jordbruksministerrådet i januari 2009. De regelverk som berörs av beslutet är systemet för direktstöd till jordbruket, den samlade marknadsordningen och stödet för landsbygdsutveckling.

De beslutade förändringarna innebär ytterligare frikoppling av jordbruksstöden samt en ökad inriktning mot framtida utmaningar för Europeiska unionens jordbruk och landsbygder. De utmaningar som lyfts fram är klimatförändring, både avseende behovet att minska de areella näringarnas utsläpp av växthusgaser och anpassning till ett förändrat klimat, ökad produktion av förnybar energi, förbättrad vattenförvaltning, skydd av den biologiska mångfalden samt förbättrad konkurrenskraft inom mjölksektorn. Hälsokontrollen innebär att ytterligare medel jämfört med tidigare kommer att föras över till den fond som finansierar medlemsländernas landsbygdsprogram, Europeiska jordbruksfonden för

landsbygdsutveckling (EJFLU), för utvidgning av åtgärder och insatser som svarar mot de nya utmaningarna. Skr. 2008/09:167

Den gemensamma fiskeripolitiken är Europeiska unionens instrument för förvaltning av fiske och vattenbruk. Ett övergripande mål för politiken är att unionens fiskeresurser ska förvaltas på ett långsiktigt hållbart sätt. Detta mål är en förutsättning för att konsumenterna ska få tillgång till ett högkvalitativt livsmedel och för att fiskerinäringen långsiktigt ska vara en stabil verksamhet med regionalpolitisk betydelse. Målet har ännu inte uppnåtts och åtgärder för att få en bättre tillämpning av bestämmelserna vidtas kontinuerligt. Politiken reformerades 2002. Reformen resulterade i bättre förutsättningar för en mer långsiktig fiskeriförvaltning, bland annat genom fleråriga förvaltnings- och återhämtningsplaner.

Europeiska fiskerifonden och dess nationella strategiska planer och operativa program är viktiga instrument som komplement till övriga förvaltningsåtgärder för att genomföra den gemensamma fiskeripolitiken.

Europeiska unionens strategiska riktlinjer för landsbygdsutveckling 2007–2013

Europeiska unionens strategiska riktlinjer för landsbygdsutveckling för perioden 2007–2013 ligger till grund för utformningen av medlemsländernas nationella strategier för landsbygdsutveckling samt för de nationella landsbygdsprogrammen.

Unionens strategiska riktlinjer är, i enlighet med Lissabonstrategin, inriktade mot ökad tillväxt och sysselsättning samt mot att främja övergången till ett hållbart samhälle i enlighet med slutsatserna från Europeiska rådets möte i Göteborg 2001. Riktlinjerna ska också medverka till att identifiera de områden där stöden för landsbygdsutveckling skapar mest mervärde på unionsnivå. De ska också sörja för överensstämmelse med unionens övriga politik, främst inom områdena sammanhållning och miljö.

Europeiska unionens strategiska riktlinjer för landsbygdsutveckling kan sammanfattas i följande punkter:

- förbättra jord- och skogsbrukssektorernas konkurrenskraft,
- förbättra miljön, landskapet och unionens naturresurser,
- förbättra livskvaliteten i landsbygdsområden och främja en diversifiering av landsbygdens ekonomi,
- bygga upp lokal kapacitet för sysselsättning och diversifiering, samt
- säkerställa synergier mellan olika delar av landsbygdsprogrammen och annan gemenskapspolitik.

Sveriges strategi för landsbygdsutveckling för landsbygdsprogrammet 2007–2013

Utifrån Europeiska unionens strategiska riktlinjer för landsbygdsutveckling beslöt den dåvarande regeringen 2006 om en nationell strategi för landsbygdsutveckling som skulle ligga till grund för landsbygdsprogrammet för Sverige 2007–2013. Den nationella strategin sätter in uni-

onens riktlinjer i dess svenska sammanhang och tar hänsyn till regionala behov.

Insatserna inom ramen för landsbygdsprogrammet är till stor del inriktade mot att uppnå miljö kvalitetsmål och att främja en ökad tillväxt i landsbygdernas näringsliv.

De svenska prioriteringarna som läggs fast i den nationella strategin för landsbygdsutveckling är:

- hållbar utveckling, naturresursutnyttjande och miljömål,
- livsmedelsproduktion med mervärde,
- ny varu- och tjänsteproduktion,
- kunskaper, innovation och entreprenörskap,
- integration av nya grupper och jämställdhet, samt
- lokalt inflytande i genomförandet.

De nationella prioriteringarna för det svenska landsbygdsprogrammet innebär:

- ett tydligt fokus på konkreta åtgärder som främjar företagande, tillväxt och sysselsättning på landsbygden och som stärker lantbrukets och andra landsbygdsföretags konkurrensförmåga, ekonomiska bärkraft och bidrag till omställningen till ett hållbart samhälle och naturresursutnyttjande, samt
- en hög miljöambition med fokus på effektiva insatser i syfte att bidra till en effektiv, högkvalitativ och konkurrenskraftig produktion, där naturresurserna nyttjas långsiktigt hållbart och att miljömål med koppling till lantbruket och landskapets natur- och kulturvärden och miljöpåverkan, uppfylls. Ett helhetsperspektiv på landsbygdens natur- och kulturmiljövärden ska vara utgångspunkten för utveckling och hållbar tillväxt på landsbygden.

Dessa prioriteringar förutsätter ett diversifierat näringsliv som bidrar till inkomstbringande sysselsättning och ett hållbart nyttjande av landsbygdernas naturresurser. De innebär också ett ökat fokus på landsbygdernas resurser i form av attraktiva natur- och landskapsmiljöer för boende och rekreation samt på lokal service och infrastruktur. Lokalt engagemang, till exempel genom partnerskap, lokala utvecklingsgrupper och tillämpning av den s.k. Leadermetoden, ska stödjas (se avsnitt 8.1). Ett brett deltagande från olika målgrupper ska också eftersträvas.

Planeringen och genomförandet av det svenska landsbygdsprogrammet ska präglas av en helhetssyn på landsbygden. Med utgångspunkt från de övergripande nationella målen och prioriteringarna ska samordningen mellan olika insatser och politikområden stärkas och ett ökat regionalt och lokalt inflytande över åtgärdernas tillämpning och genomförande eftersträvas. Regionala genomförandestrategier har antagits i varje län.

Genom Leadermetoden kopplas lokala kunskaper och erfarenheter ihop med samhällets målsättningar, underifrånperspektivet möter uppifrånperspektivet. De lokala utvecklingsstrategierna fångar upp lokala kunskaper och bidrar till en helhetssyn på landsbygdens utveckling och ger en förankring av åtgärderna som sträcker sig över sektorsgränserna.

Den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 (se avsnitt 1.3.1) är en övergripande ram även för arbetet med landsbygdernas utveckling och därför en viktig

utgångspunkt för den nationella strategin för landsbygdsprogrammet. Den gemensamma övergripande målsättningen är regional tillväxt inom ramen för en hållbar samhällsutveckling. Landsbygdsprogrammets konkreta åtgärder utgår i första hand från landsbygdernas lokala resurser, bland annat de naturresurser som brukas och förvaltas av de areella näringarna, men också från lokala utvecklingsförutsättningar inom övriga delar av landsbygdens näringsliv. Goda förutsättningar finns för samverkan mellan programmen vid planering och genomförande. Synergier kan leda till förstärkta effekter av insatser som främjar företagande, innovationer, hållbar tillväxt och sysselsättning i alla landsbygder.

Sveriges strategi för fiskeprogrammet 2007–2013

I den nationella strategin och det svenska fiskeprogrammet för perioden 2007–2013 har regeringen fastställt ett antal målsättningar för fiskeripolitiken. De omfattar bland annat beståndsstatus för olika fiskarter, fiskeflottans kapacitet, sysselsättningen inom fiskerinäringen, dess lönsamhet och utbildningsnivå samt svensk fiskkonsumtion.

De projekt och åtgärder som kan finansieras genom fiskeprogrammet ska främja och komplettera övriga beslut och förändringar i fiskeriförvaltningen. Exempel på insatser är fartygsskrotning för en anpassning av fiskeflottans kapacitet till fiskbestånden, utveckling av selektiva fiskeredskap, ökat mervärde för fångsten genom bättre kvalitet, hygien och produktutveckling samt restaurering av fiskens vandringvägar. Genom programmet möjliggörs också utveckling av vattenbruk, beredningsindustri och i viss utsträckning fisketurism.

Även inom fiskeprogrammet finns möjligheter att stärka den lokala nivåns inflytande i genomförandet genom tillämpning av den s.k. Leadermetoden i utvalda fiskeberoende områden.

Förväntade effekter av programmet är en livskraftig fiskerinäring som anpassats till en uthållig förvaltning av fiskresurserna och som bidrar till den regionala ekonomin och landsbygdernas och skärgårdarnas utveckling genom möjligheter till företagande eller anställning i konkurrenskraftiga företag.

2 Utgångspunkter

2.1 Indelningar och klassificeringar av landsbygder

2.1.1 Utgångspunkter för landsbygdsavgränsningar

Det finns två särdrag som förenar Sveriges landsbygder och som avgränsar dem mot städer och tätorter. Det ena är att landsbygderna präglas av sin speciella fysiska miljö; exempelvis natur- och kulturlandskapet, naturresurserna och den särpräglade bebyggelsemiljön. Det andra särdraget är avstånd, tillgänglighet eller gleshet som påverkar i princip alla aktiviteter som människor utför. Samtidigt som dessa särdrag förenar olika landsbygder så leder mångfalden av möjliga kombinationer av dessa särdrag till att det är berättigat att tala just om *olika landsbygder*.

Dessa särdrag, eller ”landsbygdernas särskildheter”, beskrivs mer ingående som resurser, möjligheter och utmaningar i avsnitten 1.1 och 2.3.

Det ryms en stor variation av sociala, ekonomiska och miljömässiga förhållanden inom begreppet landsbygder och därför finns det inte en enda optimal definition. Beroende på syftet med en avgränsning, dess sammanhang och ibland vad som är praktiskt möjligt ser avgränsningarna olika ut.

Ibland finns det behov att avgränsa eller klassificera landsbygder utifrån deras egna varierande biologiska och fysiska förutsättningar, exempelvis från perspektivet mark- och vattenresurser samt den fysiska miljön i övrigt. Exempel på sådana behov av klassificeringar är markanvändning för jord- och skogsbruk eller rennäring.

Andra gånger finns behov av att studera landsbygderna från socioekonomiska utgångspunkter, till exempel ur ett gleshets- och/eller tillgänglighetsperspektiv. Inom denna kategori finns det många olika definitioner med varierande skala, alltifrån den enklaste där landsbygderna börjar utanför den minsta av tätorter till att större områden inklusive vissa tätorter sammanhållet definieras som landsbygder. Det går att välja skala. Det är inte heller ovanligt att hela administrativa områden klassificeras eller grupperas, exempelvis med enkla gleshetsmått som invånare per kvadratkilometer i en kommun. Sådana definitioner är användbara i många fall men de visar till exempel inte hur befolkningen är fördelad inom området, vilket kan ge helt olika utvecklingsförutsättningar. I analysarbete är det därför ofta mer meningsfullt att utgå från individen, eller det individuella företaget, och med tillgänglighetsmått belysa avstånd till olika funktioner och andra människor eller företag.

Sverige har alltså, liksom många andra länder, flera olika definitioner av landsbygd. Genom att arbeta med olika indelningar och växla perspektiv beroende på vilka utvecklingsmöjligheter och problembilder som analyseras, eller vilka insatser som planeras, anser regeringen att träffsäkerheten på olika insatser ökar.

I landsbygdskonceptet i denna skrivelse ingår alla typer av landsbygder, såväl tätortsnära landsbygder, glesbygder, skärgårdar som andra landsbygder.

2.1.2 Landsbygdskoncept i praktiken

Det finns en rad indelningar av landsbygder som används i olika sammanhang i Sverige beroende på syfte. Den som vill fördjupa sig i detta kan till exempel läsa ”Landsbygdskoncept i Sverige och andra länder”, en rapport som Glesbygdskonceptet har tagit fram till denna skrivelse. I det följande presenteras ett antal ofta tillämpade varianter. Utöver detta finns det indelningar som är direkt kopplade till vissa insatser. Dessa presenteras vid behov under respektive åtgärd i skrivelsen.

Indelningar på makro- respektive mikronivå – OECD och SCB

Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) grupperar regioner och kan representera den ena ”ytterligheten” på skalan av

indelningar, en indelning på makronivå. Den fungerar bra för internationella jämförelser mellan regioner på samma nivå.

OECD har klassificerat regionerna i medlemsländerna som landsbygdsdominerade, mellanliggande respektive urbant dominerade. I Sverige utgörs dessa regioner av län. Indelningen görs i tre steg. I det första är utgångspunkten mindre lokala områden, i Sverige kommuner. Dessa klassificeras utifrån befolkningstäthet per kvadratkilometer. I nästa steg används en högre geografisk nivå, i Sverige län, som klassificeras utifrån hur stor andel av befolkningen i regionen som återfinns i respektive typ av lokalt område (kommun). I ett sista steg tas också hänsyn till storleken på städerna i regionen. Tillräckligt stora städer kan göra att regionens klassificering justeras (se exempelvis OECD, 2008: Rural Policy Reviews Finland). Enligt denna indelning bodde 49 procent av Sveriges befolkning i landsbygdsdominerade regioner, 30 procent i mellanliggande regioner respektive 21 procent i urbant dominerade regioner 2005 (OECD:s territoriella databas 2008).

Utöver denna typ av makroindelningar har olika länder självklart behov av mer detaljerade underindelningar av landsbygdsområden för att till exempel belysa demografisk utveckling och socioekonomiska utvecklingsförlopp.

Den andra ”ytterligheten” av indelning jämfört med OECD är att landsbygd inte ens omfattar de allra minsta tätorterna, en indelning på mikronivå. Statistiska centralbyrån (SCB) redovisar sedan lång tid tillbaka befolkningsutveckling i ”tätorter” och ”icke tätorter” dvs. områden med gles bebyggelse. Med tätorter avses hussamlingar med minst 200 invånare såvida avståndet mellan husen normalt inte överstiger 200 meter. Enligt denna avgränsning bor cirka 16 procent av befolkningen i Sverige utanför tätorter.

Tillgänglighet – Glesbygdsverket och Statens jordbruksverk

Indelningar som utgår från tillgänglighet avspeglar ofta de ekonomiska och sociala perspektiven. Såväl Jordbruksverket som Glesbygdsverket har sådana indelningar.

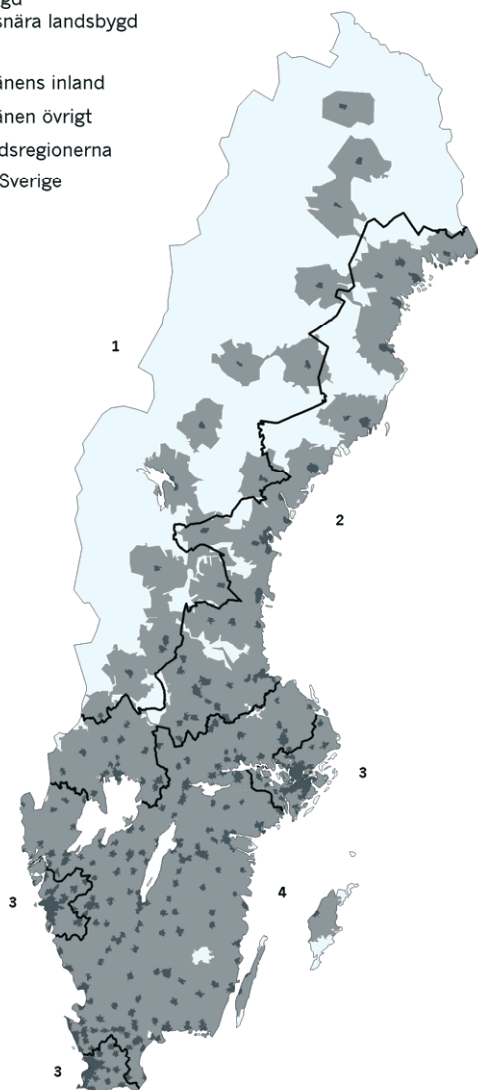
Ett exempel på detta är Glesbygdsverkets tillgänglighetsmodell med statistiskt material med hög geografisk upplösning. Den möjliggör en mängd alternativa indelningar anpassade efter olika behov. Målpunkter och avstånd för tillgänglighetsberäkningarna kan varieras, exempelvis kan olika storlekar på tätorterna användas. Det är även möjligt att göra indelningar genom beräkningar på omgivande befolkningspotentialer. Modellen gör det också möjligt att genomföra analyser helt utan en fast indelning.

Glesbygdsverket presenterar dock även regelbundet statistik enligt en fast indelning av Sverige i *områdestyper* baserad på resavstånd med bil till tätorter med mer än 3 000 invånare. Dessa orter anses ha ett grundläggande utbud av service samt en viss bredd på arbetsmarknaden.

Områdestyper och regioner enligt Glesbygdsvverkets definition

- Glesbygd
- Tätortsnära landsbygd
- Tätort

- 1 Skogslänens inland
- 2 Skogslänen övrigt
- 3 Storstadsregionerna
- 4 Övriga Sverige

Områdestyperna är:

- *tätorter*, med mer än 3 000 invånare samt ett omland med 5 minuters resväg,
- *tätortsnära landsbygd*, 5–45 minuters resväg till tätort, och
- *glesbygd*, med mer än 45 minuters resväg till tätorter samt öar utan fast landförbindelse.

Med denna indelning i områdestyper bodde vid utgången av 2007 cirka 2 procent av befolkningen i glesbygder, cirka 22 procent i tätortsnära landsbygder och cirka 76 procent i tätorter.

Eftersom de olika områdestyperna ur vissa aspekter kan ha mycket olika förutsättningar beroende på i vilken regional miljö i landet de finns så kombineras denna indelning ofta med någon form av regionindelning, till exempel: 1) Skogslänens inland, 2) Skogslänen i övrigt, 3) Storstadsregioner och 4) Övriga Sverige. I de fall statistiskt underlag inte finns på en tillräckligt detaljerad geografisk nivå för en indelning i områdestyper så använder Glesbygdsverket i stället en indelning i tre kommutyper.

Då referenser görs till Glesbygdsverkets analyser av utvecklingen i Sveriges landsbygder i denna skrivelse är det i huvudsak indelningarna i områdestyper och regioner som avses.

Även Statens jordbruksverk tillämpar i sina analyser en definition av landsbygd som baseras på tillgänglighet. Verket delar in Sverige i områden utifrån befolkningens storlek och närheten till en tätort, dvs. möjligheten till arbetspendling.

Som tätortsområden räknas orter med fler än 10 000 invånare och som glesbygd orter som har 1 000 invånare eller färre, medan tätorter i glesbygd kan ha 1 001 till och med 10 000 invånare. Till tätortsnära landsbygd räknas orter med frekvent arbetspendling till tätort som finns inom 20 till 60 kilometers avstånd. Enligt denna definition bor 13 procent av befolkningen i glesbygd medan 30 procent bor i tätortsnära landsbygd.

Indelningar i funktionella arbetsmarknader

Ett annat exempel på indelningar som utgår från reseavstånd och tillgänglighet och som speglar de ekonomiska och sociala perspektiven är funktionella arbetsmarknadsregioner. Tätorter av olika storlek och omgivande landsbygd utgör tillsammans funktionella arbetsmarknader.

Lokala arbetsmarknadsregioner (LA-regioner) är en variant av funktionell indelning som Statistiska centralbyrån (SCB) tar fram. I denna slås kommuner samman till regioner utifrån verklig arbetspendling. Tanken är att avgränsa funktionella områden där människor både bor och arbetar. Enligt SCB:s indelning finns i dag 87 lokala arbetsmarknadsregioner i Sverige.

En annan variant är Verket för näringslivsutvecklings (Nutek) indelning i 72 *funktionella analysregioner* (FA-regioner). En FA-region definieras som en region med ett ”funktionellt” pendlingsavstånd mellan invånarens bostad och arbetsplats. Indelningen bygger alltså även på en analys av möjlig arbetspendling och inte bara verklig arbetspendling som i SCB:s indelning.

Dessa regioner kan i sin tur grupperas i fem s.k. regionfamiljer. Grupperingen har gjorts efter likheter i grundläggande utvecklingsförutsätt-

Skärgårdar

Det finns många olika definitioner av begreppet skärgård. Den snävaste av Glesbygdsvverkets definitioner är öar utan fast landförbindelse. Då ingår 519 öar med folkbokförd befolkning, varav 44 i insjöarna, och de har 31 745 folkbokförda invånare. I en vidare definition definierar Glesbygdsvverket skärgård som öar längs kusterna och angränsande fastlandsområden och öar i våra större insjöar där förhållandena i övrigt kan jämföras med skärgården. Då omfattas cirka 80 000 personer.

Naturliga jordbruksområden

Vid redovisning och bearbetning av lantbruksstatistik är de administrativa områdena inte alltid lämpliga som indelningsgrund. Flertalet län är därför uppdelade i sammanlagt 61 naturliga jordbruksområden. De är avgränsade med utgångspunkt i de naturförhållanden eller biofysiska faktorer som väsentligt påverkar förutsättningarna för jordbruket, till exempel berggrundens och jordarternas beskaffenhet, landskapets topografi och klimatet. Indelningen bygger på församlingar eller delar av församlingar. De naturliga jordbruksområdena sammanförs också i åtta förhållandevis homogena större produktions- och riksområden av vilka de flesta täcker delar av mer än ett län. Indelningen har använts i statistikredovisningar sedan första delen av 1900-talet. Produktionsområdena är Götalands södra slättbygder, Götalands mellanbygder, Götalands norra slättbygder, Svealands slättbygder, Götalands skogsbygder, Mellersta Sveriges skogsbygder, Nedre Norrland samt Övre Norrland.

Avgränsningar för stöd inom landsbygdsprogrammet

Europeiska unionens landsbygdspolitik genomförs i Sverige inom ramen för ett nationellt landsbygdsprogram för perioden 2007–2013. I landsbygdsprogrammet och i de genomförandestrategier som antagits i varje län anges målgrupper och stödberättigande för respektive åtgärd. Programmet kan tillämpas för hela Sveriges landsbygd, med den avgränsning och begränsning som framgår av respektive åtgärd och insats. Där emot finns inga generella landsbygdsdefinitioner angivna. Stödberättigandet kan till exempel anges som målgrupper av företag eller typ av markanvändning med koppling till nationella miljökvalitetsmål. För genomförandet av Leader-metoden avgränsas landsbygdsområden, inklusive tätorter upp till en viss storlek, som kan variera efter förhållanden och prioriteringar i respektive län. För vissa mer generellt tillämpade miljöersättningar och för kompensationsbidrag till områden med mindre gynnsamma naturgivna förutsättningar tillämpas en stödområdesindelning som i huvudsak bygger på biofysiska och objektiva kriterier som klimat, topografi och markförhållanden. Sverige är indelat i 11 sådana stödområden.

Inom ramarna för Europeiska unionens sammanhållnings- och statsstödspolitik gäller bland annat att de fyra nordligaste länen i Sverige definieras som extrem glesbygd (högst åtta invånare per kvadratkilometer) och för dem gäller särskilda bestämmelser.

Dessa fyra län bildar två programområden, Övre Norrland och Mellersta Norrland, i de regionala strukturfondsprogrammen. Dessa program får extra tilldelning av medel för sin gleshet från den Europeiska regionala utvecklingsfonden med cirka 1,9 miljarder kronor för perioden 2007–2013.

EG-fördragets regler om statligt stöd tillåter olika former av regionala företagsstöd, främst i ovan nämnda områden med högst åtta invånare per kvadratkilometer men även i områden med högst 12,5 invånare per kvadratkilometer (stödområdena A och B). Bland annat får regionalt investeringsstöd bara lämnas i dessa områden. De regionala företagsstöden får omfatta områden med sammanlagt högst 15,3 procent av Sveriges befolkning. Den viktigaste stödformen som härutöver godkänts på grundval av EG-kommissionens regler är transportbidraget, som får lämnas i de fyra nordligaste länen. De nedsatta socialavgifterna i stödområde A är däremot av sådan blygsam omfattning per företag att de faller under kommissionens regler om s.k. försumbart stöd.

För regionalt bidrag till företagsutveckling (tidigare landsbygdsstöd), som också är godkänt som ett försumbart stöd, skiljs glesbygdsområden och landsbygdsområden åt. Glesbygdsområden definieras som stora sammanhängande områden med gles bebyggelse och långa avstånd till större orter, sysselsättning och service, och landsbygdsområden är områden med liknande förhållanden som glesbygd men med kortare avstånd till större orter och service.

2.2 Ett internationellt perspektiv på landsbygdsutveckling och landsbygdspolitik

Det finns mycket att vinna genom ett fortsatt och intensifierat erfarenhetsutbyte om landsbygdsfrågor rörande politikens inriktning, utformning och organisation mellan Sverige och de andra länderna inom Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD), Europeiska unionen och inte minst i Norden.

2.2.1 Landsbygdernas utveckling i OECD-länderna

OECD har utfört studier med landsbygdsperspektiv sedan början av 1990-talet och organisationens definition av landsbygdsområden är den mest använda vid internationella jämförelser. Definitionen beskrivs närmare i avsnitt 2.1.

Enligt OECD:s klassificering bodde 2005 cirka 50 procent av den totala befolkningen i landsbygdsdominerade regioner i Sverige, Finland och Österrike. Irland har den högsta andelen av befolkningen som bor i landsbygdsdominerade regioner, mer än 70 procent. De mest urbana

medlemsländerna är Belgien och Nederländerna, där cirka 85 procent av befolkningen bor i urbant dominerade regioner. Även i Storbritannien är andelen av befolkningen i urbant dominerade regioner hög (70 procent), liksom i Tyskland, Italien, Portugal och Japan (drygt 50 procent). En ganska jämn spridning mellan de tre regionstyperna landsbygdsdominerade, mellanliggande och urbana har Danmark, Grekland, Mexico och USA.

I ett antal länder ökar landsbygdsbefolkningen i närheten av större urbaniserade områden, medan den minskar i områden som ligger mer avses. En sådan utveckling har, förutom de nordiska länderna, även bland annat Australien, Österrike, Nya Zeeland och Polen. För hela OECD-området var den andel av befolkningen som bor i landsbygdsdominerade områden i stort sett oförändrad, cirka 23 procent, under perioden 1995–2005. I de nordiska länderna minskade andelen i landsbygdsområden något.

På grund av yngre generationers utflyttning från i första hand glest befolkade landsbygdsområden och en åldrande befolkning är den demografiska utvecklingen en utmaning i dessa områden. En åldrande befolkning medför en ökad belastning på vård- och omsorg, samtidigt som skatteintäkterna minskar. Lokalt kan även arbetskraftsbrist uppstå inom vissa näringar. Glesa strukturer och långa avstånd innebär också speciella förutsättningar för företagare, i nordligt belägna länder accentueras detta av ett kärvt klimat. Långa avstånd ger ofta höga transportkostnader för varor och personer. Gleshet och långa avstånd kan också begränsa företagets tillgång till olika företagstjänster. Även behovet av kapital för investeringar kan vara svårare att tillgodose på grund av låga belåningsvärden på fasta tillgångar jämfört med större tätorter och landsbygd som ligger mer centralt.

Ändrade förutsättningar för landsbygderna medför samtidigt nya möjligheter. En sådan förändring är den ökade efterfrågan på tjänster inom upplevelse- och turistnäringen. I detta sammanhang kan också ett kärvare klimat vara en tillgång. Även den ökade efterfrågan på energiråvaror kan gynna landsbygderna. I vart tredje OECD-land är det också en landsbygdsregion som uppvisar den största ökningen av sysselsättningsgraden totalt sett.

Tillväxtmöjligheterna i landsbygdens näringsliv beror bland annat på hur väl de lokala resurserna tas till vara. Enligt OECD kan samarbete mellan små och medelstora företag i vissa branscher inom tillverkningsindustrin, jordbrukssektorn och turistnäringen framgångsrikt förbättra tillväxtmöjligheterna. Utrymmeskrävande industrier flyttar också på många håll ut från städerna, eftersom de i landsbygdsområden får tillgång till större och billigare lokaler. Landsbygdernas största tillgångar när det gäller att locka till sig nya boende är dock ofta livsstilsrelaterade faktorer. Många landsbygdsområden erbjuder, tack vare sina kultur- och naturvärden, attraktiva miljöer för boende, fritid och rekreation.

OECD:s analyser visar vidare att det finns en stor variation i jord- och skogsbrukets betydelse för den regionala ekonomin. Jordbrukets andel av regionernas bruttoförelingsvärde och sysselsättning har i de flesta regioner under lång tid varit låg och avtagande. Mellan 1995 och 2005 har emellertid det totala bruttoförelingsvärdet inom jordbruksektorn i hela OECD-området ökat med cirka 1,5 procent årligen, vilket är cirka en

procentenhet lägre än tillväxten i hela ekonomin. Variationen mellan länderna är stor. Jordbruket dominerar markanvändningen i de flesta regioner bland industriländerna. I några länder, däribland Sverige och Finland, är skogsbruket den största markanvändaren i flertalet regioner, i Finland med närmare 70 procent av arealen och i Sverige med 57 procent. Sverige tillhör, tillsammans med Norge, Finland och Kanada, de industriländer som har lägst andel jordbruksmark av hela landarealen, knappt 8 procent.

De mycket olika förutsättningarna för landsbygdsutveckling inom och mellan OECD-länderna avspeglas i stora variationer i den politik som tillämpas för att främja utvecklingen. Jordbruket tillmäts exempelvis i många länder en viktig roll i miljösammanhang. Vidare kan diversifiering av lantbruksföretagen vara inriktad på landsbygdsturism eller vidareförädling och försäljning av livsmedels- eller skogsråvaror, producerade på gården eller av andra lokalt baserade företag.

2.2.2 Jämförelser med några andra länder

Några utgångspunkter för jämförelserna

Landsbygdsområdena i OECD-länderna har som beskrivits ovan mycket olika utvecklingsförutsättningar. Lärande och utbyte av erfarenheter mellan länderna är ändå meningsfullt om hänsyn tas till olikheterna, exempelvis politiskt system, välfärdssystem, näringslivsstruktur, geografisk, klimat och historia.

Sverige, Finland och Norge har i många avseenden jämförbara förhållanden. De politiska systemen, befolkningsstrukturerna samt de naturgivna och geografiska förhållandena är i stor utsträckning likartade. Jämförelser med Sveriges närmsta grannländer är därför ofta meningsfulla och det är möjligt att förhållandevis enkelt dra lärdomar av sådana. Vad gäller vissa andra länder, till exempel Kanada och Storbritannien eller mer specifikt England, är de organisatoriska verktyg som används i arbetet med landsbygdsutveckling intressanta att ta del av, trots att förutsättningarna i övrigt skiljer sig åt.

Förändring av politiken för landsbygdsutveckling

Landsbygdspolitiken i de europeiska länderna och i andra industrinationer har under de två senaste decennierna genomgått stora förändringar. Inriktningen har framför allt förändrats från stöd främst till traditionella landsbygdsnäringar till att även omfatta strategiska investeringar i syfte att utveckla nya aktiviteter och förbättra de generella förutsättningarna. En mera territoriellt inriktad politik håller på att växa fram, dvs. utgångspunkten för politiken är inte längre i första hand enskilda sektorer eller politikområden utan behoven i olika geografiska områden.

Synen på landsbygderna har också förändrats. Politiken inriktas till exempel såväl mot möjligheterna att ta till vara befintliga lokala resurser som innebär konkurrensfördelar, som de värden som finns i natur- eller kulturlandskapen i vid bemärkelse. Många länder och regioner har egna landsbygdsinriktade utvecklingsprogram. Utgångspunkterna för politiken

är fler än tidigare och insatser som ökar konkurrenskraften och tillväxten i lokala företag är särskilt viktiga. Inom den nya landsbygdspolitiken sker en ökad anpassning till lokala och regionala förutsättningar samt en ökad decentralisering av arbetet. Nya aktörer har blivit delaktiga i beslutsprocesserna, till exempel i form av regionala och lokala partnerskap.

Landsbygdsfrågorna är en viktig del av Europeiska unionens politik, bland annat genom 94 nationella och regionala landsbygdsprogram finansierade av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling och nationella medel från respektive land. Även strukturfondsprogrammen har stor betydelse för utvecklingen i olika landsbygdsområden. Svenska program med stor betydelse för landsbygdens utveckling beskrivs närmare i avsnitt 3.

Politikens inriktning i Finland, Norge, England och Kanada

Finland har sedan länge lagt jämförelsevis stor vikt vid de tillväxtinriktade inslagen i politiken. I Finlands ”landsbygdspolitiska helhetsprogram för 2005–2008” betonas att landsbygden ska utvecklas som en plats där människor arbetar och bor samt att landsbygderna ska vara konkurrenskraftiga. I detta inbegrips också att det ska finnas ett fungerande utbud av tjänster från privat marknad och offentlig sektor. I politiken betonas betydelsen av att utveckla regioner och platser samt att politiken måste ha en bred ansats. I Finland är landsbygdsutvecklingsprogrammen viktiga verktyg. De består dels av det nyss nämnda helhetsprogrammet, som även innefattar riktlinjer och förslag för organ utanför statsförvaltningen, dels av ett landsbygdspolitiskt specialprogram, som innehåller politiskt förankrade riktlinjer. Landsbygdspolitiken delas, liksom i många andra länder, in i en ”bred” och en ”smal” politik. Den breda politiken syftar till att skapa balans vid samordningen av sektoriella politikområden och innehåller därför insatser inom en rad politikområden. Den smala politiken fokuserar bland annat på EU-policyåtgärder, regionala program samt specifika program inklusive landsbygdsprogram och liknande.

Den norska politiken för landsbygdsutveckling ryms inom landets regionalpolitik, ”distriktspolitiken”. Utmärkande för den norska distriktspolitiken är individens frihet att välja var den vill bo, att hela Norge och dess naturresurser ska brukas, att likvärdiga levnadsvillkor ska skapas i hela landet, att boendemönstret ska upprätthållas samt att en balans mellan stad och land ska uppnås. Stor vikt läggs vid en särskild politik för olika regioner utifrån deras skiftande behov. Därför är politiken också differentierad mellan olika områden. Precis som i Finland finns det även i Norge en ”bred” politik som handlar om insatser inom och samordning av flera för landsbygden viktiga politikområden samt en ”smal” politik, som arbetar med riktade åtgärder, projektmedel, etc. Den norska distriktspolitikens viktigaste instrument är jordbruksstöd, kommunal skatteutjämning, differentierade arbetsgivaravgifter och de samlade åtgärderna inom den smala distriktspolitiken. Syftet med de differentierade arbetsgivaravgifterna är minskad utflyttning, ökad sysselsättning och högre inkomster i områden där utvecklingen behöver stödjas.

Jord- och skogsbruk samt fiske har nyckelroller i utvecklingen av de norska landsbygderna. De riktade åtgärderna innehåller dels traditionella

produktions- och marknadsprisstöd, dels stöd för diversifiering. Två tredjedelar av medlen för åtgärderna inom den smala distriktpolitiken går direkt till de norska länen, fylkeskommunerna. Dessa utarbetar utvecklingsplaner för hur resurserna ska fördelas. Den norska regeringen har också genomfört en rad särskilda insatser för utsatta områden.

I England har det successivt vuxit fram en bredare helhetssyn på landsbygdernas möjligheter och resurser. De svåra utbrott av djursjukdomar som landet drabbades av runt millenniumskiftet har påskyndat processen. Politiken betonar även vikten av länkar och samverkan mellan stad och land. Den bygger på synen att det inte finns en homogen landsbygd utan flera typer av landsbygder. En landsbygdsstrategi har antagits med ekonomisk och social tillväxt, social rättvisa och skydd av natur- och kulturmiljöer som mål. För att genomföra strategin finns ett handlingsprogram, ”The Rural Delivery Programme”. Målet för programmet är bland annat att ”landsbygdssäkra” småföretagandet samt att förbättra tillgängligheten till service. Den engelska expertmyndigheten, ”Commission for Rural Communities” (CRC), och dess målsättning speglar ambitionerna med den engelska landsbygdspolitiken; att landsbygderna ska präglas av mångfald, vara blomstrande och hållbara. Alla invånare ska fullt ut kunna ta del av samhället och ingen ska vara missgynnad.

Kanada är en federation, varför betydande delar av landsbygds- och regionalpolitiken utförs på delstats-/provinsnivå snarare än på nationell nivå. Kanada bedriver en sektorsövergripande landsbygdspolitik genom vilken regeringen på federal nivå försöker samordna och optimera sin ekonomiska, sociala samt miljö- och kulturpolitik i förhållande till förutsättningarna i olika områden. Politikens övergripande mål är hållbara och livskraftiga landsbygdssamhällen. Den federala politiken innehåller också fem insatsområden som påverkar kommunernas möjligheter att agera: hållbara försörjningsformer, miljömässigt förvaltningskap, innovativa åtgärder för infrastruktur, engagemang hos befolkning och myndigheter samt demografisk anpassning.

Organisation och verktyg för att säkra en effektiv landsbygdspolitik

Landsbygdsfrågornas organisatoriska hantering i politiken varierar mellan olika länder, alltifrån att de utgör ett självständigt politikområde till att frågorna återfinns som delar av andra politikområden. En gemensam erfarenhet från de studerade länderna är att en god samverkan mellan politikområden är nödvändig ur ett landsbygdsperspektiv. De flesta länder har därför någon form av tvärsektorieell samordning mellan politikområden som är viktiga för landsbygdernas utveckling och tillväxt. Långsiktighet och systematik är två nyckelord för de olika ländernas insatser.

Genom medlemskapet i Europeiska unionen och dess politik för regional utveckling och för landsbygdsutveckling har Sveriges, Finlands och Englands sätt att organisera dessa frågor närmat sig varandra (England som en del av Storbritannien). Den kanadensiska regeringen har, för att samordna politikområdena, inrättat ett landsbygdssekreteriat (”the Rural Secretariat”). Sekretariatet ska underlätta samarbete, bygga partnerskap

kring landsbygdsfrågor samt främja dialogen mellan landsbygdsintressenter och regeringen.

I England finns bland annat, som tidigare nämnts, ”Commission for Rural Communities” (CRC), ett expertorgan till regeringen och andra myndigheter. CRC övervakar och rapporterar också hur nationell, regional och lokal politik hanterar landsbygdsperspektivet.

I både Kanada och England har system införts med landsbygdspolitiska konsekvensbedömningar; s.k. ”rural lens” respektive ”rural proofing”. Dessa engelska begrepp kan översättas med ”landsbygdsäkring”. Båda länderna använder sig av olika former av checklistor som stöd i arbetet med landsbygdsäkringen. Syftet med landsbygdsäkring är att säkerställa ett bättre beslutsunderlag inom olika politikområden. I idealfallet tydliggörs då konsekvenser för berörda landsbygder av planerade beslut, vilket medför att landsbygdsperspektivet beaktas som en naturlig del i beslutsfattandet. I såväl England som Kanada har dock kritik förts fram om att landsbygdsäkringen inte kommer in nog tidigt i beslutsfattandet och därigenom inte kan bidra tillräckligt till ett bättre beslutsunderlag.

I England finns även ”Landsbygdens advokat”, en slags landsbygdens ombudsman, som utses av och årligen rapporterar till premiärministern. Denne person bevakar landsbygdernas intressen och fungerar som en direkt länk mellan regeringen och landsbygdsbefolkningen. I rollen ligger också att vara en länk mellan den politiska och den utförande nivån.

Det norska s.k. ”regeringsutvalget”, en kommitté som inrättades 2006, kan även det ses som en organisatorisk lösning för landsbygdsäkring. Kommittén, som består av bland annat sju ministrar, ansvarar för att departementen arbetar med tvärssektoriell samordning av distriktspolitiska frågor och ser till att de arbetar i samma riktning när det gäller dessa frågor.

Finland arbetar delvis på liknande sätt med hjälp av en landsbygdspolitisk samarbetsgrupp (YTR) bestående av centrala aktörer i den finska landsbygdspolitiken. Gruppen har ett trettiotal medlemmar och leds av Jord- och skogsbruksministeriet. Genom YTR:s sekretariat och omfattande nätverk involveras totalt mer än 500 personer i arbetet. YTR har dels till uppgift att se till att landsbygdsaktörers åsikter kommer fram i olika sammanhang, dels att förbereda statliga strategier och åtgärder som påverkar landsbygdernas villkor och förhållanden. YTR förbereder de landsbygdspolitiska programmen och följer hur de genomförs. OECD har nyligen genomfört en analys av den finska landsbygdspolitiken. Den bedöms i huvudsak ha varit framgångsrik. Bland förslag till förbättringar kan nämnas förstärkt uppföljning och analys av hur landsbygdsintressen beaktas vid utformning och genomförande av politiska beslut på olika politiska nivåer.

Olika modeller för landsbygdsäkring har tydliga förtjänster när det gäller att identifiera och tydliggöra politiska förslags konsekvenser, såväl avsedda som oavsedda. Samtidigt behöver den metod som tillämpas en ordentlig förankring för att den ska bli effektiv. Brist på förankring och enkla rutiner har ofta visat sig kunna bli ett problem vid tillämpningen.

Starka landsbygder är en resurs för hela Sveriges utveckling och tillväxt, inte minst med tanke på den stora utmaningen att skapa ett hållbart samhälle. Landsbygderna har många goda förutsättningar för en långsiktigt positiv utveckling och tillväxt. Där finns särskilda tillgångar exempelvis i form av naturresurser, attraktiva och värdefulla natur- och kulturlandskap, stora ytor och särskilda klimatförutsättningar i vissa delar av landet. Dessa grundläggande utgångspunkter beskrevs i avsnitt 1.1 och fördjupas i vissa delar i följande avsnitt.

Regeringen vill nyansera och vända den bitvis negativa och schabloniserade bilden av landsbygden som ibland förekommer i samhället och i stället lyfta fram de positiva värden som Sveriges landsbygder representerar. Ofta betonas bara landsbygdernas rika tillgång på råvaror men regeringen vill också lyfta fram att många landsbygdsområden har ett differentierat näringsliv med stora tillväxt- och utvecklingsmöjligheter. I detta avsnitt fördjupas resonemangen om landsbygdernas utmaningar och förutsättningar för utveckling och hållbar tillväxt.

2.3.1 Goda utvecklingsförutsättningar

Många små företag och mångsyssleri

Andelen solo- och mikroföretag är hög i Sveriges landsbygder. (Ett *mikroföretag* sysselsätter färre än 10 personer och har en omsättning eller balansomsättning som inte överstiger 2 miljoner euro per år. Ett *soloföretag* är ett mikroföretag med bara en sysselsatt. För att räknas till gruppen *små och medelstora företag* får ett företag ha högst 250 anställda samt maximalt 40 miljoner euro i årsomsättning eller en balansräkning på maximalt 27 miljoner euro.)

Enligt Glesbygdsverket (Småföretagandets villkor i gles- och landsbygder, 2006) var 2003 andelen mikroföretag högre i landsbygder, 94 procent av alla företag jämfört med 85 procent i tätorter. Studeras enbart soloföretag så utgjorde de cirka 65 procent av samtliga företag i landsbygder och knappt 50 procent av samtliga företag i tätorter. Av samtliga mikroföretag i landet, cirka 380 000, fanns 39 procent i landsbygder. Av de cirka 41 000 små och medelstora företagen var 19 procent lokaliserade i landsbygder. En tredjedel av cirka 800 000 sysselsatta i mikroföretagen arbetade i företag på landsbygden. Motsvarande andel för de små och medelstora företagen var 18 procent av totalt cirka 820 000 sysselsatta.

Landsbygdernas mikroföretag utgör en viktig resurs för hållbar tillväxt och omvandling av näringslivet. Även om företagen är små är de många och de står för nästan två tredjedelar av den totala sysselsättningen i mikro-, små- och medelstora företag på landsbygden.

De små företagen samverkar ofta i nätverk, vidgar gemensamt sina marknader och bidrar på så sätt till att nya företag startas. En stark entreprenörsanda, kreativitet och olika former av samarbeten är nödvändiga förutsättningar för att företagen ska kunna motverka de utmaningar som finns i många landsbygdsområden.

Glesbygdsverket har i flera studier visat att landsbygdsbefolkningen i högre utsträckning än i tätorter är mångsysslare, antingen genom att ha flera anställningar eller kombinationer av anställningar och företag. Även företagare kan ha många olika verksamheter inom sina företagande. Exempelvis har en studie av Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) visat att lantbruksföretagare i genomsnitt har mer än tre olika verksamheter för sin försörjning. De större lantbruksföretagen är ännu mer diversifierade; företagare med mer än 100 hektar åkermark har i genomsnitt mellan fem och sex olika verksamheter i sina företag.

Åtgärder direkt riktade till att främja företagande beskrivs i avsnitt 4.

Lokalt engagemang och samverkan

Enskilda människor, byalag, intresseföreningar, folkrörelser och organisationers engagemang skapar framtidstro och de står för en ökande del av nya initiativ och nytt entreprenörskap. Exempel på detta är drift av traditionell offentlig service i samverkan med kommunerna, drift av infrastruktur samt utvecklingsarbete inom den sociala ekonomin.

Den lokala nivån har en lång erfarenhet av ett sektorsövergripande synsätt och arbetssätt som är viktig att ta till vara. Bättre förutsättningar för aktörer på den lokala nivån att få kontinuerligt inflytande på kommunala, regionala och nationella planerings- och utvecklingsfrågor kan ytterligare stärka utvecklingskraften i olika landsbygder.

Åtgärder för att främja lokalt engagemang och samverkan beskrivs i avsnitt 8.

Rikliga naturresurser

De gröna näringarna är en viktig bas för hållbar tillväxt och utveckling i många områden. De areella näringarna förvaltar huvuddelen av landets markresurser. Från cirka 23 miljoner hektar produktiv skogsmark produceras virke som, inom hela skogsnäringen, ger ett årligt produktionsvärde på cirka 200 miljarder kronor, en sysselsättning på cirka 100 000 sysselsatta samt bidrar till drygt 3 procent av landets bruttonationalprodukt (BNP). Skogen ägs till 51 procent av enskilda skogsägare. År 2006 fanns totalt cirka 350 000 skogsägare, varav 38 procent kvinnor och 62 procent män, och 240 000 skogsföretag i Sverige. Ungefär två tredjedelar av företagen ägs av personer som bor i den kommun där fastigheten ligger.

Jordbruksmarken omfattar drygt tre miljoner hektar och brukas av cirka 70 000 företagare. Produktionsvärdet inom jordbruket uppgick 2006 till nästan 40 miljarder kronor. Inkluderas livsmedelsindustrin blir bidraget till BNP 1,8 procent. Jordbruket och livsmedelsindustrin sysselsatte drygt 120 000 personer.

Mark- och vattenresurser måste brukas på ett sådant sätt att jord- och skogsbrukslandskapets höga natur- och kulturvärden inte förbrukas.

Det finns även en stor utvecklingspotential genom fortsatt vidareförädling av produkter från jordbruk, skogsbruk och fiske. I olika delar av landet växer det exempelvis upp en småskalig produktion av livsmedel som är av hög kvalitet och som ofta har lokal prägel och identitet. En

kombination av småskalig livsmedelsproduktion och besöksnäring bedöms ha goda utvecklingsmöjligheter. Skr. 2008/09:167

I hela världen förutses också långsiktigt en ökad efterfrågan på förnybara råvaror, bland annat för energiproduktion. Dagens energianvändning är inte långsiktigt hållbar eftersom den i så hög grad är baserad på olja och andra fossila bränslen. De svenska landsbygderna har unika möjligheter att både bidra till och dra nytta av utvecklingen. Redan i dag kommer över 40 procent av Sveriges energianvändning från förnybara energikällor, framför allt från vattenkraft och bioenergi. Det finns en outnyttjad potential att öka andelen förnybar energi ytterligare, främst i form av vindkraft och bioenergi. Den största potentialen för att utvinna mer bioenergi i Sverige finns i skogen. En stor del av de nya arbetstillfällena som kan följa av ökad efterfrågan på förnybar energi kommer sannolikt att uppstå i landsbygdernas näringsliv, eftersom en stor del av hanteringen sker nära råvarukällan.

Vindkraft är en starkt expanderande näring i Sverige. Vindkraft är en förnybar resurs under kraftig tillväxt. Intresset för att bygga ut vindkraft även i lägen långt från havet har ökat på senare tid. Vindmätningar har påvisat mycket goda vindförhållanden även i många höglänta inlandsområden, vilket gör att inte bara kustområden är intressanta för etableringar. Vindkraften kan ge betydelsefulla bidrag till den lokala ekonomin. Den lokala nivån måste aktivt inkluderas i planering, förvaltning och ägande för att vindkraftverken ska ge en stabil ekonomisk avkastning till bygden och för att befogade bevarandebestånd ska beaktas.

I det närmaste all produktion av järnmalm och en betydande del av produktionen av ädelmetaller i Europa sker i övre Norrland. En ökning av produktionen i dessa naturresursbaserade näringar leder också till stora indirekta effekter i andra näringar, till exempel ökad sysselsättning. Om dessa resurser ska kunna nyttiggöras krävs en väl fungerande infrastruktur och väl fungerande kommunikationer.

Åtgärder för att främja utveckling och hållbar tillväxt kopplade till naturresurser beskrivs främst i avsnitt 4 men även i avsnitten 7 och 8.

Attraktiva natur- och kulturmiljöer

Jord- och skogsbrukslandskapet innehåller höga natur- och kulturvärden. Landsbygdernas natur- och kulturmiljöer är attraktiva för såväl boende som besökare och de kan skapa möjligheter för företagande, exempelvis inom rekreation, turism och upplevelser. Den tätortsnära landsbygden är också viktig för växande stads- och storstadsregioners attraktivitet.

Många av Sveriges riksintressen vad gäller natur och kultur återfinns i landsbygdsområden. En förstärkt lokal förvaltning av sådana natur- och kulturresurser samt en målinriktad satsning på kvalitets- och kompetenshöjning kan medverka till ökad sysselsättning och tillväxt. Insatser kan genomföras inom landsbygdsprogrammets finansiella ramar. Många av de egenskaper som utmärker svenska landsbygder, till exempel rent vatten, ren luft, utrymme och tystnad, blir allt mer bristvaror i ett internationellt perspektiv. Det öppna och glesbebyggda landskapet är därför en stor tillgång för många landsbygdsområden.

Åtgärder kopplade till attraktiva natur- och kulturmiljöer beskrivs i Skr. 2008/09:167 avsnitt 8.3.

En växande turistnäring

Samhällets efterfrågan på och värdering av landsbygdernas egenskaper och tillgångar förändras över tiden. Trängsel och stress i storstäder skapar hos många människor en längtan efter lugn och ro, tystnad och miljöombyte. Tystnaden och den relativa orördheten i stora naturområden attraherar såväl svenskar som besökare från andra länder. Den över hela världen växande turistnäringen skapar efterfrågan på nya upplevelser. Många landsbygder kan erbjuda natur- och kulturmiljöer för såväl vila som för naturnära och äventyrliga rekreationsmöjligheter. Den småskaliga turismen med bas på landsbygden har ofta goda förutsättningar för utveckling av ett hållbart turistiskt företagande. Turistnäringen är således en av framtidsnäringarna i många av Sveriges landsbygder.

Klimatet i stora delar av Sverige, med snö och kyla vintertid, ger konkurrensfördelar för vinterturism, åtminstone de närmaste decennierna. På lång sikt är utvecklingen mer svårprognostiserad. Å ena sidan förutses även här vintrarna bli kortare och mildare, å andra sidan kan högre medeltemperatur och torka i södra Europa styra besökströmmarna norrut.

Stora möjligheter finns också för sommarturism. Hästturism, jaktturism, fisketurism och annan naturturism är exempel på verksamheter som har vuxit på senare år och som också bedöms ha fortsatt goda utvecklingsmöjligheter.

Under perioden 2000–2007 fördubblades turistnäringens exportvärde, dvs. vad utländska besökare spenderar i Sverige, till 87,6 miljarder kronor. Det är ett högre exportvärde än för järn- och stålexporten.

Åtgärder direkt riktade till att främja utveckling och hållbar tillväxt inom turistnäringen beskrivs i avsnitt 4.2.

2.3.2 Utvecklingsförutsättningar som innebär både möjligheter och utmaningar

Utbildningsnivåer och flexibla utbildningsformer

Utbildningsnivån är generellt sett något lägre i gles- och landsbygder än i tätorter. Kvinnor har genomgående högre utbildning än män. Andelen personer med enbart grundskoleutbildning eller motsvarande minskar i hela landet, även i gles- och landsbygd. Andelen högutbildade ökar snabbare i tätorterna än i landsbygder.

Tillgång till miljöer och utbildningsformer för flexibelt lärande såsom lärcentra, distansutbildningar och decentraliserade utbildningar är några viktiga förutsättningar för att ge människor möjligheter att utbilda sig och för att tillförsäkra en långsiktig arbetskraftsförsörjning i många landsbygder. Det finns en stor potential i lärcentras roll att passa ihop utbud och efterfrågan på arbetskraft.

Åtgärder för att främja utbildning beskrivs i avsnitt 5.1.

Bristande överensstämmelse mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft är ett problem i vissa landsbygder, inte minst där befolkningen minskar. Brist på särskild kompetens kan råda, bland annat inom sjukvården och annan verksamhet som efterfrågar akademisk kompetens, samtidigt som arbetskraft med annan kompetens kan vara arbetslös. Bristen kan också vara en följd av att utbudet av arbetskraft minskar samtidigt som efterfrågan ökar tack vare tillväxt inom till exempel industri, gruvnäring, energisektor eller på grund av ett stort personalbehov inom den offentliga servicen för en åldrande befolkning.

Åtgärder för att främja arbetskraftsförsörjning beskrivs främst i avsnitten 4 och 5.

Kapitalförsörjning

Ett hinder för företagandet i Sveriges landsbygder kan vara brist på kapital. Det kan gälla såväl kapital för investeringar som rörelsekapital. De säkerheter i form av fastighets- eller företagsinteckningar som företagen kan lämna tillmäts av bankerna ofta ett lågt belåningsvärde. Eftersom belåningsvärdena ofta är lägre än investeringskostnaderna blir många investeringar svåra att finansiera utan ett stort eget kapital eller andra säkerheter. Detta problem riskerar att hämma tillväxten på både kort och lång sikt. De möjligheter till investeringsstöd som finns, till exempel genom regionala företagsstöd samt i landsbygdsprogrammet, är därför särskilt viktiga för en fortsatt positiv utveckling av landsbygdernas näringsliv.

Även bostadsinvesteringar kan vara svåra att finansiera i vissa landsbygdsområden, på grund av låga marknads- och belåningsvärden. Att finansiera nybyggnad eller renovering av ett hus är i vissa områden mycket svårt för den som inte har tillgång till eget kapital.

Åtgärder för att motverka detta hinder beskrivs i avsnitten 4 och 8.

Stora ytor, långa avstånd och kallt klimat

Särskilt de nordligaste delarna av Sverige har speciella förutsättningar för utveckling och tillväxt i form av kallt vinterklimat, stora avstånd och sammanhängande orörda landytor, som rätt använda kan medföra utveckling och tillväxt. Tack vare sådana förutsättningar har bland annat olika former av testverksamheter vuxit sig starka i dessa delar av landet. Den mest omfattande testverksamheten är vintertest av bilar i norra Lappland. Men även andra fordon, komponenter och produkter testas i dag i nordliga landsbygdsområden och fler kan tillkomma. Stora ytor ger goda förutsättningar för verksamheter i luften, till exempel militär flygverksamhet. Det nordliga läget är också en förutsättning för den spets-teknologiska rymdverksamhet som bedrivs i Kiruna.

Det kalla klimatet i norr innebär biologiska begränsningar för jord- och skogsbruket, genom lägre tillväxt och högre kostnader, men kan också medverka till produkter av hög kvalitet. Det kalla klimatet utgör också en

viss begränsning för vilka verksamheter som är praktiskt möjliga att bedriva och en högre energiförbrukning medför extra kostnader.

Alla landsbygder karakteriseras i varierande grad av glesare bebyggelse, längre avstånd och lägre tillgänglighet än i tätorter. Långa avstånd till kunder, leverantörer och olika former av företagsservice gör att resor och transporter tar längre tid och kostar mer för företagen än i tätbebyggda områden. Detta kan även innebära att tillgången till marknader begränsas för vissa företag. De långa avstånden försvårar även kontakter och informationsutbyte mellan företag. För befolkningen i landsbygder kan de längre avstånden också innebära en sämre tillgänglighet till exempelvis arbetstillfällen och servicefunktioner.

Åtgärder för att främja företagande beskrivs i avsnitt 4. Åtgärder för att främja service, infrastruktur och kommunikationer beskrivs i avsnitten 6 och 7.

Globaliseringen

De krav på strukturomvandling som globaliseringen ställer innebär stora utmaningar för många verksamheter. Den svenska ekonomin måste snabbt kunna ställa om till nya förutsättningar. Exempelvis måste företagare inom konkurrensutsatta branscher i allt högre utsträckning konkurrera med väsentligt billigare produkter från andra länder.

Framför allt har dock hela Sverige, inklusive landsbygderna, mycket att vinna på en globalisering av ekonomin. Globaliseringen medför nya affärsmöjligheter, inte minst för Sveriges landsbygder. Den innebär i första hand och på lång sikt stora möjligheter att nå nya marknader för landsbygdens företag. Svenska forskare inom entreprenörskap och företagande menar att många landsbygdsområden har tillväxtpotential och specifikt goda förutsättningar att genom en lokal anknytning åstadkomma något globalt sett unikt, till exempel genom olika typer av turistupplevelser.

Åtgärder för att främja företagande beskrivs i avsnitt 4.

Klimatomställningen

Det förändrade klimatet kommer att påverka hela samhällsutvecklingen, både lokalt, nationellt och globalt. Eftersom en stor del av näringslivet i landsbygdsområden, i synnerhet jord- och skogsbruket och rennäringslivet, är beroende av naturresurserna kommer ett förändrat klimat med stor sannolikhet att väsentligt påverka näringslivet, både positivt och negativt. Konsekvenserna av klimatförändringen ökar efterfrågan på energiråvaror, samtidigt som åtgärder för att minska klimathotet, till exempel höjda el- och drivmedelskostnader, kan försvåra för landsbygder som är beroende av basindustrier och av bilen som transportmedel.

Klimatförändringen leder till förändrade temperatur- och nederbördsförhållanden med effekter för samhället, landskapet, den biologiska mångfalden och för människors möjligheter till utkomst och livskvalitet. Bättre odlingsförutsättningar väntas leda till ökade skördar i hela landet och tillväxten inom skogsbruket förväntas öka. Det är samtidigt viktigt att de areella näringarna blir mer resurseffektiva och härigenom får en

god beredskap för att möta klimatförändringen. Instabila väderleksförhållanden, perioder med extremt väder, större förekomst av skadegörare, m.m. kommer samtidigt att påverka jord- och skogsbruket negativt.

Skogen är en förnybar resurs som kan medverka till en hållbar utveckling genom att binda en del av den ökande mängden koldioxid i atmosfären.

Ett stabilt vägnät, en pålitlig elförsörjning samt dricksvatten av god kvalitet är avgörande faktorer för företagande och boende i olika landsbygder. Kraftigare nederbörd och större vattenflöden kan leda till översvämningar, bortspolade vägar samt ökade risker för ras, skred och erosion. Stormar kan drabba viktiga samhällsfunktioner och riskerna för stormfällning av skog kommer att öka. Problemen för elförsörjning och telekommunikation till följd av stormfällning kommer att kvarstå så länge luftburna ledningar finns kvar.

Åtgärder som berör klimatförändringen och omställningen till ett hållbart samhälle beskrivs främst i avsnitten 4, 5, 7 och 8.

Befolkningsutveckling, flyttmönster och deltidboende

På uppdrag av Glesbygdsverket gjorde SIFO 1999 en undersökning om svenska folkets inställning till bostadsort. Ett tusen privatpersoner, 15 år och äldre, intervjuades. Det visade sig att landsbygdernas dragningskraft var stor. Landsbygderna skulle öka sin befolkning med en halv miljon människor om alla som ville hade möjlighet att flytta dit. Storstäderna hade också en viss dragningskraft, medan orter däremellan låg sämre till. Bara 65 procent av de som bor i tätorter med 40 000–100 000 invånare var riktigt nöjda med sin bostadsort. Mest nöjda, 88 procent, var de som bodde på landet. Undersökningen följdes upp några år senare och resultaten avvek inte nämnvärt från de tidigare.

Nya arbetspendlings- och bosättningsmönster växer fram. Det blir allt vanligare att människor bor på en plats och arbetar på en annan. I synnerhet tätortsnära landsbygdsområden är attraktiva för boende, inte minst för barnfamiljer. Där växer befolkningen tack vare bland annat lägre boendekostnader och relativ närhet till service och arbeten. Bättre kommunikationer kan ytterligare förstärka dessa landsbygdsområdes dragningskraft. I vissa tätortsnära landsbygder kan dock en ökad inflyttning leda till en förstärkt konkurrens om mark och fastigheter.

Många tätortsnära landsbygder, enligt Glesbygdsverkets definition, har positiva flyttnetton. Det är i första hand de minsta orterna som förlorar invånare. Flyttmönstren från gles- och landsbygder visar att något fler kvinnor än män flyttar därifrån, samtidigt som något fler kvinnor flyttar till dessa områden. För båda könen gäller att de flesta ut- och inflyttningarna sker i ålderskategorin 20–29 år. I åldersspannet 30–39 år finns dessutom ett positivt flyttnetto i de tätortsnära landsbygderna, vilket tyder på ett familjerelaterat inflyttande. I den yngre medelåldern flyttar alltså både män och kvinnor i högre grad till än från gles- och landsbygdsområden.

Flera landsbygdsområden har dock vikande befolkningstal. Det beror främst på att fler dör än föds, men för många områden också på utflyttning. Unga flyttar medan äldre blir kvar, vilket också medför en sned åldersstruktur. I de landsbygdsområden där befolkningen minskar och

åldras uppstår olika problem, exempelvis genom ett minskat serviceunderlag vilket drabbar såväl boende, besökare som företag. På vissa håll uppstår också brist på arbetskraft. Utan befolkning i barnafödande åldrar är det svårt att vända trenden och den negativa spiralen riskerar att fortsätta.

Även om den folkbokförda befolkningen i många landsbygdsområden har minskat kraftigt de senaste decennierna, visar dock flera studier att närvaron av människor i de flesta landsbygder ökar. Det blir exempelvis allt vanligare att människor bor på flera platser under året. Turism och rekreation i attraktiva landsbygdsområden ökar också närvaron. Studier från Umeå universitet visar till exempel att om den tid som människor tillbringar i sina fritidshus i en annan kommun än hemkommunen tas med i befolkningsunderlaget, ökade befolkningen i hela 190 av landets 290 kommuner mellan 1993 och 2003. Flera av dessa kommuner är gles- och landsbygdskommuner. Delårsboende är ofta en tillgång för kommunen och bygden, bland annat genom att de tillför kompetens och köpkraft. Dessa personer betalar ofta begränsat med skatt i kommunen även om kommunal service nyttjas, vilket kan skapa problem. Numera betalas dock fastighetsavgift, vilket är en skatt som tillfaller kommunen.

Glesbygdverket har i studier visat att gles- och landsbygder i Sverige är attraktiva för invandrare från andra europeiska länder. Det är då ofta själva glesheten som är attraktiv. Denna invandring kan ses som en följd av en ökad integrering med Europa och har vuxit fram under de senaste femton åren. Invandrare födda i de äldre EU-länderna som Tyskland och Nederländerna står i större utsträckning för vad som kan betecknas som s.k. livsstilsinvandring, medan invandrare från nyare EU-länder som till exempel Polen står för en mer arbetsmarknadsrelaterad invandring.

Åtgärder för att främja arbetskraftsförsörjning beskrivs främst i avsnitten 4 och 5. Åtgärder för att främja landsbygdernas attraktivitet beskrivs framför allt i avsnitten 6–8.

Demografi – hushållens sammansättning

Glesbygdverket har gjort en jämförelse mellan tätort, tätortsnära landsbygd och glesbygd avseende familjeförhållande och typ av hushåll. Andelen ensamboende är högst i tätorter (59 procent) och lägst i de tätortsnära landsbygderna (47 procent) medan glesbygderna befinner sig mittemellan (55 procent). I linje härmed är andelen gifta och sammanboende högst i de tätortsnära landsbygderna (48 procent), lägst i tätorterna (35 procent) samt på en mellannivå i glesbygderna (41 procent). Könsfördelningen av ensamstående visar en relativt jämn fördelning mellan män och kvinnor i gles- och landsbygdsområden, medan tätorterna har en överrepresentation av ensamstående kvinnor. Bilden av gles- och landsbygden från vilken kvinnorna flyr medan de ensamstående männen blir kvar tycks därför behöva nyanseras.

Åtgärder för att främja landsbygdernas attraktivitet beskrivs framför allt i avsnitten 6–8.

Åtgärder som bidrar till ökade möjligheter till attraktivt boende, företagande och arbetstillfällen liksom en god service och delaktighet kan bidra till att yngre människor ser landsbygder som ett intressant alternativ att leva och verka i. Det är i många fall stor skillnad mellan att växa upp på landsbygden jämfört med i större städer. Till exempel varierar utbudet av fritidsaktiviteter och mötesplatser. Det finns också stora skillnader i det utbud av service och utbildning som samhället erbjuder.

Ungdomars åsikter och engagemang behöver tas till vara. Annars finns risk att många ungdomar även i fortsättningen flyttar från landsbygderna och inte heller återvänder efter att de till exempel fullbordat sin utbildning. Det är således viktigt att beakta ett ungdomsperspektiv och att särskilda åtgärder för ungdomar kan vidtas vid behov.

Åtgärder för att främja ungdomars inflytande beskrivs i avsnitt 8.1.

Jämställdhet

Jämställdhet mellan kvinnor och män bidrar till ekonomisk tillväxt genom att alla människors kompetens och skaparkraft nyttjas.

Historiskt har kvinnor och män haft skilda roller, såväl i arbetslivet som på fritiden. Exempelvis drivs företag inom de gröna näringarna och flera andra näringar i regel som familjebaserade företag. Samtidigt är det ofta bara mannen som är registrerad ansvarig ägare vilket ger en snedvridning av makt och inflytande. Det osynliggör dessutom en stor del av det kvinnliga företagandet i statistiken.

Det finns skillnader mellan kvinnors och mäns företagande i landsbygder. Utvecklingspotentialen i både kvinnors och mäns företagande behöver kunna nyttjas för att uppnå en bättre näringslivsstruktur och livskraftiga företag. Ett ökat företagande bland kvinnor utgör en stor tillväxtpotential i alla delar av Sverige. Det är därför viktigt att säkerställa att företagsrådgivningen är anpassad till såväl kvinno- som mansdominerade branscher samt att kvinnodominerade branscher öppnas upp för företagande.

Statistiska centralbyrån (SCB) beräknar ett index, JämIndex, som jämför Sveriges kommuner ur ett jämställdhetsperspektiv. Indexet är en sammanvägning av flera indikatorer som eftergymnasial utbildning, förvärvsarbete, inkomstnivå, ohälsotal, uttag av föräldrapenning och politisk representation. Bilden av det jämställda Sverige som jämförelsen ger är tydligt kopplad till tätbebyggda områden. I många glesbygdsområden, som skogslänens inland samt delar av det inre av Götaland och Svealand, finns stora områden som klassas som mindre jämställda. Glesbygdsverket menar att man kan tolka SCB:s sammanställning som att jämställdheten är en urban företeelse och att gles- och landsbygderna därmed lider av ojämslällda förhållanden.

I riksdagen och i landstingsfullmäktige är könsfördelningen relativt jämn, med en något större andel män än kvinnor (53 respektive 47 procent). Blekinge och Norrbottens län har enligt Valmyndigheten den största ojämnheten i könsfördelningen; 60 procent män och 40 procent kvinnor i landstingsfullmäktige. I fem län var andelen kvinnor högre än

andelen män (Hallands, Jämtlands, Stockholms, Västerbottens och Örebro län).

I landets kommunfullmäktige är det en något större skillnad än i riksdagen och landstingen; i dessa är i genomsnitt cirka 42 procent kvinnor och 58 procent män. Fem län, Blekinge, Jönköpings, Kronobergs, Skåne och Östergötlands län, har en genomsnittlig övervikt för andelen män på 20 procentenheter eller mer. Inget av länen uppvisar en övervikt för andelen kvinnor totalt i länets kommunfullmäktige.

Åtgärder för att främja kvinnors företagande beskrivs i avsnitt 4.1. Åtgärder för att främja landsbygdernas attraktivitet och individers inflytande beskrivs framför allt i avsnitten 6–8.

Integration av utrikes födda

Det är mycket angeläget att i högre utsträckning än för närvarande ta till vara utrikes föddas arbetskraft och kompetens. Inte minst gäller det i många landsbygdsområden, där näringslivet på grund av den negativa befolkningsutvecklingen riskerar att drabbas av brist på arbetskraft. Utrikes födda är i dag underrepresenterade både som arbetstagare, näringsidkare och bosatta på landsbygden. Etablerade företagare med utländsk bakgrund har ofta svårare än andra att bland annat ordna finansiering vid investeringar. Det är därför centralt att identifiera, åtgärda och reducera hinder för att ta till vara utrikes föddas kompetens.

Åtgärder för att främja företagande bland utrikes födda och öka sysselsättningen beskrivs i avsnitt 4. Åtgärder för att främja landsbygdernas attraktivitet och individers inflytande beskrivs framför allt i avsnitten 6–8.

Kommunikationer och infrastruktur

En väl fungerande infrastruktur och goda kommunikationer av olika slag är förutsättningar för att människor i landsbygder ska ha likvärdig tillgång till grundläggande servicefunktioner och rimliga möjligheter att kombinera boende och arbete eller att driva sina företag m.m. Utan en väl utvecklad och anpassad infrastruktur kan inte landsbygderna fungera väl och deras näringsliv kan inte utnyttja alla möjligheter att medverka till Sveriges ekonomiska tillväxt. Utmaningen ligger dock i att förutsättningarna för olika kommunikationsformer delvis är annorlunda i landsbygder än i tätorter och städer. Verksamheter och befolkning är mer utspridda, vilket gör det till en utmaning att finna effektiva kommunikationslösningar för människor och företag. I landsbygder handlar det mer sällan om nyinvesteringar i traditionell infrastruktur som vägar, järnvägar, etc. utan oftare om att säkra en tillräcklig nivå på drift och underhåll av befintliga strukturer.

Den moderna informationsteknikens infrastruktur är väl utbyggd i Sverige jämfört med många andra länder. Långt ifrån alla landsbygdsområden har dock ännu en fungerande infrastruktur för elektroniska kommunikationer, vilket medför att företagen inte kan etableras eller konkurrera med företag i andra områden på likvärdiga villkor. För människor i landsbygder kan det också innebära nackdelar eftersom allt mer sam-

hällsservice, annan media och underhållning tillhandahålls genom modern informationsteknik. En ytterligare utbyggnad av elektroniska kommunikationer till alla delar av landet ökar landsbygdersnas konkurrensförmåga och tillväxtpotentialer inom bland annat nya tjänste- och tillverkningsbranscher. Företagen blir mer oberoende av avstånden till marknaden för sina produkter och utbudet av tjänster kan breddas.

Åtgärder för att främja kommunikationer och infrastruktur beskrivs i avsnitt 7.

Tillgång till kommersiell och offentlig service

En god tillgång till kommersiell och offentlig service är en av många förutsättningar för hållbar tillväxt och utveckling i landsbygdsområden. Uppföljningar från bland annat Konsumentverket och Glesbygdverket visar att tillgång och fysisk tillgänglighet till vissa former av service har försämrats över en lång tid. Det finns en rad orsaker till denna utveckling, till exempel strukturomvandling och befolkningsminskning i många gles- och landsbygder. Människors preferenser och val påverkar också tillgången till service. Om allt fler väljer att handla och tanka bilen vid arbetsresor eller att besöka stormarknader för sina inköp försvinner förutsättningarna för den lilla ortens butik och bensinstation att överleva. När butiken eller macken läggs ned försvinner dessutom mycket av övrig närservice som post- och apoteksombud. De som påverkas mest av en sämre fysisk tillgänglighet är äldre människor. Dessutom påverkar detta förhållande kvinnor mer än män, då kvinnor inte pendlar i lika hög grad som män.

Det lokala engagemanget är ofta starkt för att skapa förutsättningar som gör det möjligt att behålla till exempel en nedläggningshotad skola eller butik. Samverkanslösningar eller andra lösningar som bygger på lokala initiativ utvecklas på många platser i landet. Ett aktuellt område är nedläggningen av bensinstationer. Det finns många exempel på att lokala företagare eller ideella krafter tagit över driften av bensinstationer som lagts ned. Nya samverkanslösningar mellan servicegivare och inte minst nya lösningar med hjälp av modern informationsteknik utvecklas ständigt. Ett sätt att förbättra tillgängligheten till service kan vara förbättrad samverkan mellan myndigheter.

Åtgärder för att främja kommersiell och offentlig service samt förnyelsen av omsorg och välfärd beskrivs i avsnitt 6.

3 Strategiska program för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder

Utgångspunkter

De regionala tillväxtprogrammen, Europeiska unionens strukturfondsprogram, Sveriges landsbygdsprogram och programmet för Europeiska fiskefonden innehåller stora resurser som kommer de svenska landsbygderna till godo.

De regionala program som bedrivs inom ramen för den regionala tillväxtpolitiken och inom politiken för landsbygdens utveckling skapar förutsättningar för att ta till vara det engagemang och den kunskap som finns lokalt och regionalt samt möjliggör gemensamma insatser som stärker landsbygdernas utvecklingskraft. I en omvärld som i allt större utsträckning kräver förmåga till anpassning och förnyelse är behovet av långsiktiga och gemensamma strategier och program allt tydligare. Med detta arbetssätt följer en ökad strategisk inriktning av samt ökade förutsättningar för förankring, inflytande och mer samordnade insatser.

För den regionala tillväxtpolitiken genomförs denna inriktning genom en nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013, regionala utvecklingsprogram, regionala tillväxtprogram samt genom regionala strukturfondsprogram.

Inom politiken för landsbygdens utveckling genomförs landsbygdsprogrammet och programmet för Europeiska fiskefonden under perioden 2007–2013. Som grund för programmen finns nationella strategier för landsbygdsutveckling respektive fiskerinäring.

De olika programmen finansieras via statsbudgeten, med regionala medel, av kommunerna samt från olika fonder under den gemensamma EU-budgeten som i sin tur finansieras av medlemsländerna. Dessutom ingår en betydande privat finansiering av olika åtgärder i programmen.

3.1 Regionala tillväxtprogram

Åtgärd: I regionala tillväxtprogram samordnas strategiska insatser inom samhällsområden som påverkar och skapar förutsättningar för att starta eller driva företag. Det totala beloppet för de åtgärder som ingick i programmen för 2007 uppgick till 14,8 miljarder kronor av offentliga och privata medel.

Regionala tillväxtprogram, syftar till att samordna insatser inom olika sakområden för att bidra till att utveckla hållbar regional tillväxt utifrån ett näringslivsperspektiv. Regionala tillväxtprogram bedrivs i nästan samtliga län och innehåller åtgärder som är formulerade så att de ska stärka länets utvecklingskraft med fokus på näringslivets förutsättningar. Åtgärderna och projekten är anpassade till länets förutsättningar, vilket ofta inkluderar åtgärder med betydelse för olika landsbygder. Programmen är således viktiga verktyg för att stärka förutsättningarna för företagande i olika delar av landet.

Programmen bidrar till en ökad samsyn och ett bättre utnyttjande av resurserna hos ett antal olika aktörer. Deras utformning bygger på länens egna strategiarbeten, de regionala utvecklingsprogrammen. De utformas med vägledning av den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013.

Regionala självstyrelseorgan, samverkansorgan eller länsstyrelser har ansvaret för att samordna och driva det regionala tillväxtarbetet och i förekommande fall processen med regionala tillväxtprogram. Dessa bedrivs ofta med stöd av ett partnerskap. Partnerskapens sammansättning representerar olika grupperingar som arbetar med att skapa förutsätt-

ningar för hållbar tillväxt. Arbetet med regionala tillväxtprogram har bedrivits sedan 2004 och det har så här långt bland annat medverkat till en ökad systemsyn i frågor som påverkar det regionala näringslivets konkurrensförmåga.

År 2007 uppgick den totala finansieringen inom ramen för länens regionala tillväxtprogram till 14,8 miljarder kronor. Av finansieringen kommer 44 procent (6,3 miljarder kronor) från statliga anslag. Därefter följer privat finansiering med 27 procent (4,1 miljarder kronor). Av de statliga medlen ingick anslaget 33:1 Allmänna realpolitiska åtgärder under utgiftsområde 19 Regional utveckling, som bland annat disponeras av länsstyrelser, regionala självstyrelseorgan och kommunala samverkansorgan med cirka 1,1 miljarder kronor i programmen.

Av den årliga redovisningen av programmen, som för 2007 utgår från de fyra prioriteringarna inom den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013, framgår att de största insatserna gjorts inom Innovation och förnyelse motsvarande 46 procent (4,8 miljarder kronor) av den totala finansieringen. Därefter följer Tillgänglighet med 36 procent (5,5 miljarder kronor) och Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud med 17 procent (2,4 miljarder kronor). Strategiskt gränsöverskridande samarbete utgör 1 procent (0,1 miljarder kronor).

3.2 Europeiska unionens strukturfondsprogram

Åtgärd: Strukturfonderna är de främsta verktygen för Europeiska unionens sammanhållningspolitik. Under programperioden 2007–2013 beräknas cirka 22 miljarder kronor av offentliga (inklusive EU-medel) och privata medel fördelas genom åtta regionala strukturfondsprogram till projekt i alla delar av Sverige.

Europeiska unionens sammanhållningspolitik för programperioden 2007–2013 genomförs i alla delar av Sverige genom åtta regionala strukturfondsprogram, ett nationellt socialfondsprogram, sex gränsregionala program, tre transnationella program samt fyra s.k. nätverksprogram.

De åtta regionala strukturfondsprogrammen beräknas omfatta totalt cirka 22 miljarder kronor, varav cirka 8,4 miljarder kronor finansieras av Europeiska regionala utvecklingsfonden. Resterande medel är nationell offentlig medfinansiering med ungefär motsvarande belopp samt privata insatser. Vid fördelningen av medel mellan de regionala strukturfondsprogrammen tilldelades de två nordligaste landsbygdsdominerade programmen extra medel med hänsyn till områdenas låga befolkningstäthet.

Tabell 1 Tilldelade EU-medel till de regionala strukturfonprogrammen för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007–2013 (ERUF) Skr. 2008/09:167

Regionala program	Ram i löpande priser (mnkr)
Övre Norrland (Norrbottnens och Västerbottens län)	2 184
Mellersta Norrland (Jämtlands och Västernorrlands län)	1 590
Norra Mellansverige (Gävleborgs, Dalarnas och Värmlands län)	1 755
Stockholm (Stockholms län)	338
Östra Mellansverige (Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands och Östergötlands län)	729
Västsverige (Västra Götalands och Hallands län)	572
Småland och öarna (Kalmar, Kronobergs, Jönköpings och Gotlands län)	607
Skåne-Blekinge (Skåne och Blekinge län)	636
Totalt	8 411

Forskning och utveckling, innovation samt entreprenörskap, informationsområdet och transporter är de insatsområden som indikativt förväntas tilldelas störst andel av medlen i de regionala strukturfonprogrammen.

Tabell 2 Indikativ fördelning av medel till de fem mest prioriterade insatsområdena inom de regionala strukturfonprogrammen 2007–2013

Insatsområde	Indikativ fördelning (mnkr)
Forskning och utveckling, innovation samt entreprenörskap	5 400
Informationsområdet	900
Transporter	600
Förnybar energi och energieffektivitet	500
Turism, kultur och storstad	500

Insatserna inom de åtta regionala programmen förväntas enligt programdokumenten totalt bidra till drygt 33 000 nya arbetstillfällen och cirka 13 000 nya företag. Vidare förväntas över 28 000 företag delta i insatserna. Programmen är, i likhet med de regionala tillväxtprogrammen, utformade efter regionens egna förutsättningar och tar hänsyn till att det också finns skillnader inom regionen. Projekt som bedrivs inom programmen kan genomföras av lokala aktörer men också engagera andra aktörer och omfatta hela regionen. Prioriteringen av vilka projekt som ska finansieras sker på regional nivå av särskilda strukturfondspartnerskap.

Samtliga insatsområden är av stor betydelse för utvecklingen av landsbygdsområden i Sverige. Många av de strategiska insatser som beskrivs i de följande avsnitten i strategin förväntas delfinansieras med strukturfondsmedel, till exempel olika regionala företagsstöd, investeringar i turistnäringen, bioenergi- och vindkraftsanläggningar, bredbandsinfrastruktur och forskningsinsatser.

Det nationella socialfondsprogrammet finansieras av Europeiska socialfonden med cirka 6,2 miljarder kronor. Nationell offentlig medfinansiering tillkommer. Det övergripande målet för det nationella socialfondsprogrammet är ökad hållbar tillväxt genom god kompetensförsörjning samt ett ökat arbetskraftsutbud. För att anpassa det nationella socialfondsprogrammet till regionala förhållanden har åtta regionala planer utarbetats av strukturfondspartnerskapen i samråd med Svenska ESF-rådet. Programmet finansierar projekt som främjar kompetensutveckling och motverkar utanförskap på arbetsmarknaden. Åtgärderna inom socialfondsprogrammet förväntas även komma olika landsbygder till godo.

Strukturfondsprogrammen för territoriellt samarbete har olika geografisk omfattning, utformning och innehåll. Särskilt inom ramen för de gränsregionala programmen kan många insatser komma att omfatta olika landsbygdsområden.

3.3 Sveriges landsbygdsprogram 2007–2013

Åtgärd: Sveriges landsbygdsprogram 2007–2013 är det enskilt viktigaste instrumentet för att stärka landsbygdernas utvecklingsförutsättningar. Under sjuårsperioden omfattar programmet cirka 35 miljarder kronor av offentliga medel. Till detta kommer ungefär 15 miljarder kronor i privata medel. En förstärkning av programmet fr.o.m. 2010 med cirka 700 miljoner kronor i offentliga medel förbereds för att möta vissa framtida utmaningar.

Ett av regeringens mål är att skapa bättre förutsättningar för företagande inom de gröna näringarna och övrigt näringsliv i alla landsbygder. Härigenom kan sysselsättningen och tillväxten i hela landet förbättras. Regeringens vision är att naturresurserna ska brukas utan att förbrukas och därmed medverka i omställningen till det hållbara samhället.

Sveriges landsbygdsprogram 2007–2013 omfattar totalt cirka 35 miljarder kronor av offentliga medel. Drygt hälften av utgifterna finansieras direkt från statsbudgeten och knappt hälften av den gemensamma budgeten genom Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU). Därtill förutses en privat medverkan med ytterligare cirka 15 miljarder kronor, framför allt genom investeringar i landsbygdernas näringsliv. Programmet är det enskilt viktigaste operativa instrumentet för att strategiskt främja de svenska landsbygdernas utvecklingsförutsättningar och hållbara tillväxt.

Viktiga mål för landsbygdsprogrammet är utveckling av företagande, konkurrenskraft, innovation, tillväxt, sysselsättning och livskvalitet. Riktade åtgärder ger goda förutsättningar för utveckling i företagen. Landskapets natur- och kulturreсурser ska värnas och negativ miljöpå-

verkan minimeras. Åtgärderna ska i stor utsträckning anpassas efter regionala förutsättningar och prioriteringar och samverka med andra insatser från samhällets sida för att stärka landsbygdernas attraktionskraft och hållbara utveckling. Detta sker bland annat genom att principer för programmets genomförande på regional nivå, inklusive prioriteringar, läggs fast i regionala genomförandestrategier. Dessa utarbetas av länsstyrelsen tillsammans med ett brett regionalt och lokalt partnerskap. Den lokala nivåns möjligheter att påverka genomförandet av programmet och samhällsutvecklingen på landsbygden stärks också genom tillämpningen av Leadermetoden.

Landsbygdsprogrammet har en hög miljöambition, med anknytning till jord- och skogsbruket och landskapets natur- och kulturvärden. Programmet innehåller insatser som syftar till att bidra till att flera av Sveriges 16 nationella miljö kvalitetsmål samt internationella åtaganden uppfylls.

Målgruppen för åtgärder med syfte att främja konkurrenskraft, innovation, tillväxt och sysselsättning är företag inom de gröna näringarna samt livsmedels-, turist- och mikroföretag inom andra branscher på landsbygden. Jämfört med tidigare programperioder finns nu större möjligheter att främja ett diversifierat näringsliv, en god livsmiljö, lokal service och infrastruktur.

Landsbygdsprogrammet är uppdelat i följande fyra prioriterade insatsområden, s.k. axlar:

- Åtgärder som syftar till att stärka konkurrens- och utvecklingskraften hos företag inom jord- och skogsbruk, rennärning, livsmedelsproduktion och förädling på grundval av ett hållbart naturresursutnyttjande (axel 1).
- Åtgärder som syftar till att bevara och utveckla ett attraktivt landskap och en levande landsbygd samt stimulera omställningen av jordbruket till en resurseffektiv och hållbar produktion med minskad negativ miljöpåverkan, för att bidra till att gemensamma och nationella miljömål på ett effektivt sätt kan uppnås (axel 2).
- Åtgärder som har som mål att främja en ökad diversifiering av landsbygdens näringsliv i syfte att främja sysselsättning, högre livskvalitet för de som bor på landsbygden samt ett hållbart nyttjande av landsbygdens resurser i form av attraktiva miljöer för boende och för rekreation samt ett ökat fokus på lokalt samarbete kring till exempel service och infrastruktur (axel 3).
- Åtgärder och metoder som främjar ett effektivt genomförande av landsbygdsprogrammet med lokal förankring, inflytande och samarbete genom den s.k. Leader-metoden. Arbetet ska bygga på en aktiv medverkan av näringslivet, ideella organisationer och den offentliga sektorn (axel 4).

Insatserna genom landsbygdsprogrammet uppskattas enligt målsättningarna i programdokumentet totalt under den sjuåriga genomförandeperioden medverka till i storleksordningen 40 000–50 000 nya och bevarade arbetstillfällen i landsbygdens näringsliv.

Programmets mål och huvudinriktning ligger fast under programperioden 2007–2013, men en viss anpassning av programmet och av genomförandet kan komma att ske med anledning av förändringar i omvärlden och som följd av en halvtidsutvärdering 2010.

En förstärkning av programmet kommer att ske fr.o.m. 2010 för att möta framtida utmaningar inom områdena klimat, förnybar energi, vattenkvalitet och biologisk mångfald. Preliminärt beräknas totalt drygt 700 miljoner kronor tillföras programmet under perioden 2010–2013 efter omprioriteringar inom unionens jordbruksbudget. Regeringen har gett Statens jordbruksverk och Skogsstyrelsen i uppdrag att analysera och föreslå en ändamålsenlig användning av de omfördelade medlen för att de på bästa sätt ska kunna förstärka landsbygdsprogrammets möjligheter att möta de utpekade utmaningarna. De nya insatserna förväntas medverka till nya affärs- och tillväxtpöjligheter på landsbygden. Programmets insatser ska, förutom att bidra till att uppnå målen för de fyra axlarna och för programmet som helhet, också medverka till att stärka och utveckla lokal och regional samverkan mellan den offentliga sektorn, näringslivet och föreningslivet genom Leadermetoden och i regionala partnerskap. De regionala utvecklingsprogrammen inom den regionala tillväxtpolitikern är viktiga underlag för samordning mellan landsbygdsprogrammet, strukturfondsprogrammen, fiskeprogrammet och de nationella offentliga insatserna för att främja regional tillväxt och utveckling inom de gröna näringarna.

Ett nationellt nätverk för landsbygdsutveckling har inrättats med finansiering från landsbygdsprogrammet. Nätverket har till uppgift att engagera nationella aktörer i arbetet för att genomföra landsbygdsprogrammet på ett mer effektivt sätt. Landsbygdsnätverket är också en kontaktpunkt för nätverk mellan Leader-grupperna. Landsbygdsnätverket har drygt 100 medlemmar, varav mer än hälften är ideella organisationer. Myndigheter, näringslivet samt universitet och högskolor ingår också i nätverket. Regeringen har avsatt totalt högst 70 miljoner kronor för nätverksaktiviteter under hela programperioden. På EU-nivå finns dessutom ett europeiskt nätverk som bland annat har till uppgift att stödja de nationella nätverken genom att underlätta erfarenhetsutbyte och internationellt samarbete.

I följande tabell redovisas landsbygdsprogrammets omfattning och fördelning mellan de fyra axlarna. Utöver de i tabellen redovisade beloppen tillkommer privat medfinansiering motsvarande cirka 2 miljarder kronor per år.

	Omfattning mnkr per år			Andel i procent
	EU	Sverige	Summa	
Axel 1	357	362	719	14.6
Axel 2	1 621	1 860	3 481	70.7
Axel 3	186	231	419	12.9
Axel 4 (horisontell*)	136	204	339	*
Tekniskt stöd	45	45	90	1.8
Totalt	2 347	2 701	5 049	100.0

* Vid framräkning av andelarna har beloppen för axel 4 fördelats till respektive axel 1, 2 och 3.

3.4 Programmet för Europeiska fiskefonden 2007–2013

Åtgärd: Programmet för Europeiska fiskefonden och dess nationella strategi är viktiga verktyg för de strategiska insatserna för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder. Under perioden 2007–2013 omfattar programmet cirka 980 miljoner kronor av offentliga medel.

Fiskeprogrammet omfattar totalt cirka 140 miljoner kronor per år under sju år, varav hälften är EU-medel och hälften svensk nationell medfinansiering. Programmet är indelat i fyra prioriterade områden:

- Anpassning av fiskeflottan, som syftar till att anpassa fiskeansträngningen till beståndssituationen och förbättra lönsamheten i berörda företag genom att stödja definitivt och tillfälligt upphörande, småskaligt kustfiske och investeringar ombord samt ge socioekonomisk kompensation för förvaltning av flottan.
- Hållbar utveckling av vattenbruk, insjöfiske samt beredning och saluföring av fiskeri- och vattenbruksprodukter.
- Åtgärder av gemensamt intresse. Detta område har ett mer omfattande tillämpningsområde än insatser som normalt vidtas av privata företag, dvs. åtgärder av en sådan art att resultaten kommer fler än enskilda fiskare och företag till del. Åtgärderna ska vara centrala för fiskets utveckling, till exempel insatser som bidrar till en bättre förvaltning av fiskresursen, förbättring av livsmedelssäkerhet, investeringar i infrastruktur och utbildningsinsatser.
- Ett effektivt genomförande av fiskeprogrammet genom lokal förankring. Hållbar utveckling i fiskeområden har en särskild inriktning på socioekonomiska förhållanden och skapandet av nya arbetstillfällen genom lokal förankring och samordnade strategier.

Fiskeprogrammet är ett viktigt instrument i arbetet med att genomföra en fiskeförvaltning i enlighet med ekosystemansatsen och en anpassning av fiskeflottans kapacitet till fiskbestånden. Genom programmet möjliggörs också utveckling av vattenbruk, beredningsindustri och, i viss utsträckning, fisketurism.

Programmet förväntas leda till en livskraftig fiskerinäring som anpassats till en uthållig förvaltning av fiskresurserna och som bidrar till den regionala ekonomin och landsbygdernas och skärgårdarnas utveckling genom möjligheter till företagande eller anställning i konkurrenskraftiga företag.

4 Ett enkelt, självklart och lönsamt företagande

4.1 Strategiska insatser för ett starkare näringsliv i alla landsbygder

Utgångspunkter

En utgångspunkt för de strategiska insatserna för ett starkare näringsliv i alla landsbygder är att företagare i landsbygder i stor utsträckning har samma möjligheter och utmaningar som företagare i andra delar av Sverige. Samtidigt behöver de hantera en del särskilda förutsättningar som gäller för företagande i landsbygdsområden. En översiktlig redogörelse för såväl de goda utvecklingsförutsättningarna som de som innebär både möjligheter och utmaningar har lämnats i avsnitten 1.1 och 2.3.

Andra viktiga utgångspunkter för insatserna är den politik inom olika samhällsområden som riksdagen och regeringen lagt fast. Den avspeglar sig bland annat i de olika strategier och program som beskrivits i de föregående avsnitten.

Även företagare i landsbygdsområden är naturligtvis i första hand beroende av de generella villkoren för företagande i Sverige. Regeringens insatser för att förbättra villkoren för företagare i alla delar av landet är därför av central betydelse även för landsbygdernas näringsliv. En viktig utgångspunkt för regeringens näringspolitik är att det ska vara enkelt, självklart och lönsamt att starta och driva företag.

Förutom generella åtgärder behövs, på grund av de särskilda förutsättningarna, i många fall särskilda insatser för företag i vissa geografiska områden eller vissa näringar. Den höga andelen solo- och mikroföretag i gles- och landsbygder gör det dessutom nödvändigt att ta hänsyn till dessa företags särskilda villkor vid val och utformning av insatser för att stärka näringslivet. Detta gäller för såväl gröna näringar som för andra branscher. Ett mikroföretag sysselsätter färre än 10 personer och har en omsättning eller balansslutning som inte överstiger 2 miljoner euro per år.

I detta avsnitt redovisas bland annat viktiga åtgärder som regeringen hittills vidtagit för ett breddat nyföretagande, ett ökat företagande bland kvinnor, bättre information och rådgivning, regelförenklingar, förbättrade trygghetssystem, lägre socialavgifter och sänkt bolagsskatt, bättre finansieringsförutsättningar, lägre transportkostnader och bättre arbetskraftsförsörjning. Genom en rad reformer inom välfärdssektorn har också marknaden för små- och medelstora företag vidgats. I avsnitt 6 redogörs närmare för dessa reformer.

Redovisningen är naturligtvis inte fullständig. Som exempel på andra åtgärder kan nämnas de stora jobbskatteavdrag som successivt införts

under de tre senaste åren. De innebär att alla som arbetar, även företagare, får behålla mer av sin lön. Vidare har kravet på arbetsgivare att medfinansiera delar av sjukpenningkostnaderna slopats. En ny anställningsform, allmän visstidsanställning, har också införts. Den gynnar inte minst små företag inom turism, byggindustri, trädgårdsodling och jordbruk. Härutöver kan nämnas olika arbetsmarknadspolitiska insatser som syftar till att öka anställbarheten hos personer som befinner sig i utanförskap. Många av dessa insatser är av särskild betydelse för företag och människor i olika landsbygder eftersom andelen personer som står utanför arbetsmarknaden är hög i många av dessa områden. Andra exempel är ökade insatser för exportfrämjande åtgärder och åtgärder för att möta den nuvarande finanskrisen och konjunkturnedgången.

Ett ökat företagande i olika landsbygder leder till ökad sysselsättning och breddning av näringslivet, vilket i sin tur förbättrar underlagen för kommersiell och offentlig service. Härigenom ökar attraktiviteten för boende, vilket i förlängningen även kan påverka trenden med vikande befolkningstal i många landsbygdsområden positivt.

För att nå framgång och resultat i arbetet med att stärka utvecklingskraften måste en så stor del som möjligt av den samlade kapaciteten hos hela landsbygdens befolkning tas till vara. En ökad jämställdhet mellan kvinnor och män och ett förbättrat tillvaratagande av utrikes föddas kompetens och erfarenhet är viktiga utvecklingsfrågor i detta sammanhang. En annan avgörande fråga för landsbygdernas framtid är att ungdomar väljer att bosätta sig där. En förutsättning för detta är att unga känner sig delaktiga, vilket i sin tur skapar engagemang. Det är även viktigt att locka inflyttare från andra delar av Sverige eller från utlandet.

I Sveriges landsbygder bedrivs ett aktivt företagande inom de flesta näringsgrenar. Kvinnors och mäns initiativrikedom och utvecklingskraft är en ständig källa till nya idéer och företag. De flesta företagen är små, men alla storlekar är representerade. Ett starkare näringsliv i de svenska landsbygderna ökar därför hela Sveriges konkurrenskraft och tillväxt.

4.1.1 Ett breddat nyföretagande

Enklare att få F-skattsedel

Åtgärd: Reglerna för att få F-skattsedel har förenklats så att det har blivit lättare att starta företag.

Riksdagen har, på förslag av regeringen, beslutat om åtgärder som gjort att det blivit enklare för den som vill starta företag att få s.k. F-skattsedel (prop. 2008/09:62, bet. 2008/09:SkU18, rskr. 2008/09:113). Att en företagare har F-skattsedel innebär att han eller hon själv betalar sina skatter och sociala avgifter. Effekten har uppnåtts genom att näringsverksamhetsbegreppet i inkomstskattelagen har utvidgats och förtydligats. Företagarens och uppdragstagarens överenskommelser har givits större betydelse vid bedömningen av om en verksamhet bedrivs självständigt.

Det innebär att det blivit lättare att få F-skattsedel även om antalet uppdragsgivare är begränsat. Detta bedöms få stor betydelse, särskilt för dem som vill starta företag i branscher där det finns ett fåtal potentiella

uppdragsgivare. Det gäller exempelvis för sjukvårds- och äldreomsorgs-
sektorn. Skr. 2008/09:167

Reformen trädde i kraft den 1 januari 2009 och regeringen bedömer att den kommer att få betydelse för att öka nyföretagandet i alla delar av landet.

Lättare att starta företag inom välfärdssektorn

Åtgärd: Marknaden för små och medelstora företag vidgas genom en rad valfrihetsreformer inom välfärdssektorn. Dessa reformer är betydelsefulla i många landsbygder där den lokala servicen behöver förbättras.

Regeringen arbetar med att genomföra flera valfrihetsreformer inom välfärdssektorn, som ska bidra till att vidga marknaden för små och medelstora företag. Reformerna gäller bland annat en förbättrad läkemedelsförsörjning, utökade möjligheter till bidrag till enskild förskoleverksamhet och skolbarnomsorg, utökad valfrihet för vård och omsorgstjänster, införande av vårdval inom primärvården och skattelättnader för hushållsarbete.

Reformerna väntas leda till ett ökat antal utförare av olika slag för stora delar av välfärdstjänsterna. Detta är betydelsefullt, inte minst för landsbygdernas utveckling, där ökningen av antalet utförare kan leda till ett ökat entreprenörskap och bättre lokal service. Utöver en ökad valmöjlighet för medborgarna innebär åtgärderna således en breddning av marknaden för små och medelstora företag, kooperativa verksamheter och ideella organisationer, vilka är särskilt viktiga i många landsbygdsområden.

De olika reformerna beskrivs närmare i olika delar av avsnitt 6.

Ökade möjligheter till företagande inom naturvården

Åtgärd: Ökade insatser för köp av natur- och kulturmiljötjänster inom landsbygdsprogrammet förbättrar affärsmöjligheterna inom naturvårdssektorn.

Privata markägare anlitas redan i dag som utförare av naturvårdstjänster som exempelvis skötsel av betesmarker och våtmarker. Detta ger ytterligare möjligheter till diversifiering av landsbygdernas näringsliv.

Regeringen har ytterligare förbättrat förutsättningarna att utveckla affärsmöjligheterna inom detta område. Under perioden 2007–2013 anslår regeringen årligen cirka en miljard kronor inom landsbygdsprogrammet för köp av natur- och kulturmiljötjänster. Markägare, arrendatorer och andra företagare är genom sina kunskaper och sin kompetens mycket kvalificerade för att kunna utföra tjänster inom natur- och kulturvården, som också bidrar till att uppfylla de av riksdagen fastställda miljömålen.

För att företagandet inom naturvården ska utvecklas är det också viktigt att det finns goda förutsättningar för mindre företag att delta i offentliga upphandlingar (se avsnitten 4.1.4 och 8.3).

Handlingsplan för fler och växande sociala företag

Åtgärd: En handlingsplan för att underlätta tillkomsten av fler och växande sociala företag tas fram. Sociala företag har ofta visat sig vara framgångsrika när det gäller att sysselsätta grupper som befinner sig i utanförskap, inte minst i gles- och landsbygder.

Sociala företag är en verksamhetsform som bland annat visat en god förmåga att skapa och erbjuda arbeten för personer som står långt ifrån den ordinarie arbetsmarknaden, inte minst i gles- och landsbygder. Dessa s.k. arbetsintegrerade sociala företag ger arbetstillfällen som tar till vara individernas förutsättningar och skapar alternativa former för rehabilitering till arbete.

Regeringen har vidtagit ett flertal åtgärder som främjar utvecklingen av sociala företag. Till exempel har Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan sedan 2008 i uppdrag att genomföra en tvåårig försöksverksamhet med upphandling av alternativa insatser för långtidssjukskrivna personer samt personer med tidsbegränsad sjukersättning eller med aktivitetsersättning. I uppdraget lyfts särskilt sociala företag fram som viktiga aktörer. Härutöver har regeringen beslutat om stöd vid upphandling av rehabilitering och andra stödtjänster för personer med nedsatt arbetsförmåga på grund av psykisk funktionsnedsättning. Verket för näringslivsutveckling (Nutek) har även fått i uppdrag att, i samarbete med Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och Socialstyrelsen samt andra relevanta aktörer, genomföra en informationsinsats under 2008 och 2009 för att öka kunskaperna om sociala företag.

I Regeringskansliet pågår också ett arbete med att ta fram en handlingsplan för sociala företag, som avses innehålla en rad åtgärder för fler och växande sociala företag. Arbetet utgår från förslag som Nutek lämnat på uppdrag av regeringen.

4.1.2 Insatser för att öka kvinnors företagande

Tillväxtmöjligheterna hos kvinnors företagande tas till vara

Åtgärd: Ett hundra miljoner kronor per år har anslagits för att under perioden 2007–2009 stärka kvinnors företagande samt främja kunskap och forskning inom området. Ett ökat företagande bland kvinnor utgör en stor utvecklingspotential i alla delar av landet.

Det stora antalet generella insatser som regeringen har initierat för att göra det enklare och mer lönsamt att starta och driva företag kan ha stor betydelse för kvinnors möjligheter att starta och utveckla företag.

Utöver dessa insatser har 100 miljoner kronor per år anslagits för perioden 2007–2009 för att stärka kvinnors företagande samt främja kunskap och forskning inom området (prop. 2006/07:1 utg.omr. 24,

bet. 2006/07:NU1, rskr. 2006/07:62). Huvuddelen av insatserna sker inom ramen för ett treårigt program som samordnas och genomförs av Verket för näringslivsutveckling (Nutek). Programmet har följande insatsområden: Information, rådgivning och affärsutveckling, Projekt med särskilda inriktningar, Utveckling av finansieringsmöjligheter samt Attityder och förebilder. Inom programmet har den s.k. innovationsfinansieringen hos Almi Företagspartner AB stärkts med sju miljoner kronor för att öka andelen kvinnor som får del av medlen.

Skr. 2008/09:167

I mars 2008 presenterade regeringen vidare 880 ”ambassadörer” för kvinnors företagande för att synliggöra företagande kvinnor och inspirera fler att starta företag. Ambassadörerna är kvinnor som driver företag i olika branscher och av varierande storlek i alla delar av landet. De ska genom att tala i skolor, på universitet, i olika nätverk, m.m., uppmuntra fler kvinnor och män att se företagande som ett möjligt yrkesval samt öka deras kunskaper om företagande.

I Glesbygdsverkets rapport *Kvinnors företagande i gles- och landsbygder* (juni 2008) ges en bild av kvinnors företagande utifrån intervjuer med näringslivsansvariga i 50 gles- och landsbygdskommuner. I rapporten beskrivs kvinnors företag som genomgående mindre än mäns och med en annan branschprofil. Enligt rapporten verkar kvinnor oftare än män inom tjänste- och servicesektorn, medan män i större utsträckning är verksamma inom industriell tillverkning. Kvinnor beskrivs vidare vara mer benägna att, i tidiga skeden, testa idéer och diskutera företagsplaner med rådgivare vid kommunens näringslivskontor eller motsvarande. Män uppfattas däremot oftare ingå i olika nätverk där de kan diskutera sina företagsplaner innan de tar kontakt med rådgivare. De intervjuade menar även att kvinnor oftare än män framför ambitioner att jämka samman företagande och familjeliv.

I rapporten föreslås olika åtgärder för att öka andelen kvinnor som företagare. De rör bland annat översyn av trygghetssystem, ökade möjligheter till egenföretagande inom vård och omsorg, rådgivningsfunktioner, enklare regelverk, utbildningsinsatser samt förstärkning av olika nätverk. Många av Glesbygdsverkets förslag genomförs nu som en del av regeringens arbete för att skapa fler och växande företag och presenteras samlat i denna strategi.

4.1.3 Förbättrad information och rådgivning

Företagarguiden och Startlinjen växer

<p>Åtgärd: Verksamheten för blivande och befintliga företagare underlättas genom relevant och lätt tillgänglig information. Med nät- och telefonbaserade tjänster nås företagare i alla delar av landet.</p>

Informationstjänsterna *Företagarguiden* och *Startlinjen*, hos Verket för näringslivsutveckling (Nutek), är tillgängliga via Internet och telefon. Tjänsterna förenklar processen att starta och driva företag för kvinnor och män i alla delar av landet. Landsbygdsföretag har ofta långa avstånd till olika informations- eller rådgivningsinstanser. Genom att tillgängligheten till dessa tjänster är oberoende av var verksamheten är lokaliserad

kan landsbygdsföretagen i detta avseende arbeta på samma villkor som företag i andra delar av landet.

På Internetportalen www.foretagarguiden.se finns information från ett sjuttioal myndigheter och offentliga aktörer om frågor som är aktuella vid start, drift och utveckling av företag. Dessutom finns här vissa ”branschguider” samt en fråge- och svarstjänst. Antalet användare av tjänsten ökar stadigt. År 2007 var antalet unika besökare på Företagarguiden cirka 521 000, vilket är en ökning med drygt 40 procent jämfört med 2006.

Startlinjen är en kostnadsfri telefonservice, 020-351010, som ger information och vägledning till blivande företagare eller dem som nyligen startat företag. Startlinjen ger information om regler och krav inför företagsstart, om registrering av företag, skatter, företagsformer, finansiering, olika typer av tillstånd och mycket annat. Startlinjen ger dock inte individuella råd, dvs. bedömer inte affärsidéer eller svarar på frågor om det finns en marknad för en viss produkt eller tjänst. När det gäller sådana frågor lotsas frågeställaren vidare till andra organisationer som arbetar med individuell rådgivning, eller som på annat sätt kan hjälpa till vid företagsstart. Dessa uppgifter kommer att föras över till Tillväxtverket fr.o.m. den 1 april.

Ökade resurser stärker Almi Företagspartner AB:s rådgivning

Åtgärd: Almi Företagspartner AB har fått större driftbidrag för perioden 2007–2010. Härigenom kan bolagets rådgivningsinsatser stärkas, vilket bidrar till att fler företag startas i alla delar av landet.

Almi Företagspartner AB (Almi) ägs av staten. Bolaget är moderbolag i en koncern med 19 regionala dotterbolag som delägs av regionala intressenter som landsting och regionförbund. Bolaget har som övergripande uppgifter att stimulera nyföretagandet och främja utvecklingen av konkurrenskraftiga små och medelstora företag i syfte att skapa tillväxt och förnyelse i svenskt näringsliv. Detta görs genom tjänster som handlar om finansiering och affärsutveckling.

Utgångspunkten för Almi-bolagens verksamhet är att den ska tillmötesgå företagens behov när dessa inte kan tillgodoses av kommersiella aktörer. Exempel på insatser är rådgivning vid start av företag, marknadsutveckling och produktutveckling, analyser inför internationalisering, ledarskapsutveckling i särskilda program, förmedling och rådgivning vid ägarskiftet, m.m.

Almi finns i samtliga län och bolaget och dess dotterbolag har goda kunskaper om regionala och lokala förhållanden. De kan därför anpassa sina tjänster till de olika förutsättningar som företagen har beroende på var i landet de finns, till exempel i landsbygdsområden. Genom dialoger med olika landsbygdsintressenter, exempelvis Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), ökar Almi sina möjligheter att bistå företag inom olika landsbygdsnäringar.

Genom att öka driftbidragen till Almi under åren 2007–2010 har regeringen möjliggjort en starkt rådgivningsverksamhet.

Åtgärd: Inom landsbygdsprogrammet 2007–2013 har stora möjligheter skapats för insatser inom rådgivning och kompetensutveckling för landsbygdsföretag.

Insatser inom rådgivning- och kompetensutveckling, som bidrar till att förverkliga nya affärsidéer och andra projekt som ökar konkurrenskraften hos företagen, är viktiga för landsbygdernas näringsliv. Genom åtgärder inom landsbygdsprogrammet finns stora möjligheter för företagare samt lokala och regionala projektägare att söka stöd för att ta del av, eller anordna, kompetensutvecklingsinsatser. I landsbygdsprogrammet finns cirka 700 miljoner kronor för företagsinriktad kompetensutveckling och erfarenhetsutbyten under perioden 2007–2013 (detta belopp exkluderar miljörådgivningen).

Exempel på kompetensutvecklingsinsatser som kan stödjas är förstudier, produktutveckling, marknadsinsatser, individuell rådgivning, kurser, seminarier, studieresor, företagspraktik eller kartläggning och spridning av erfarenheter. Jämfört med tidigare landsbygdsprogram har det nuvarande en ökad inriktning mot företagsutvecklande insatser även utanför de areella näringarna. Detta innebär möjligheter för nya målgrupper att ta del av insatserna.

Utöver dessa ”direkta åtgärder kan kompetensutveckling även stödjas via andra åtgärder i programmet. Det kan exempelvis ske genom stöd till att köpa in externa tjänster eller till samarbetsprojekt för att utveckla nya processer, produkter och tekniker. Genom den sistnämnda åtgärden kan till exempel samarbeten mellan företag och forskningsinstitutioner stimuleras. Ett villkor för att ett sådant projekt ska stödjas är att minst en producent av råvaror (primärproducent) deltar i samarbetet. Inom ramen för den pågående översynen av jordbrukspolitiken finns dock förslag om att åtgärden också ska kunna avse samarbeten inom förädlingsindustrin utan krav på att en primärproducent ska ingå (se även avsnitt 5.2).

Nystartskontor etableras på många orter

Åtgärd: Individuellt anpassad information, vägledning och stöd inför start och drift av företag lämnas numera genom tjänsten ”Nystartskontor” som finns på många platser i landet. Fördjupade tjänster erbjuds i nio kommuner där utanförskapet är stort.

Regeringen har inom flera samhällssektorer omformat förvaltningen så att individer och företag sätts mer i centrum. Ett resultat av detta arbete är etableringen av tjänsten Nystartskontor, som bland annat erbjuder individuellt anpassad vägledning och stöd inför start och drift av företag. Tjänsten ska ge enkel och snabb vägledning och stöd till kvinnor och män så att de lättare kan starta företag.

På alla orter i Sverige där Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Skatteverket etablerar gemensamma service- och samverkanskontor

(lokala servicekontor) ska tjänsten kunna erbjudas (se avsnitt 6.2 om lokala servicekontor).

Myndigheterna ska på dessa kontor tillsammans erbjuda information om hur man startar och driver företag, ge personlig och individuellt anpassad vägledning om vilka möjligheter och konsekvenser ett beslut om att starta företag innebär samt genomföra aktiviteter för att ta fram och utveckla insatser som förbereder start av företag. Där finns också möjligheter att använda de andra tjänster som dessa myndigheter erbjuder.

Med utgångspunkt från lokala behov och förutsättningar etableras en fördjupad form av nystartskontor i nio kommuner där utanförskapet är stort. Denna tjänst har även inslag av uppsökande verksamhet samt innehåller projekt med utbildnings- och företagsförberedande aktiviteter och liknande. I dessa projekt ska kommunerna delta, i samverkan med andra myndigheter, företagsfrämjande aktörer och lokala eller regionala organisationer.

För människor i olika landsbygder som står utanför arbetsmarknaden innebär nystartskontoren bättre förutsättningar för att starta egna företag. Nystartskontor med fördjupade insatser har bland annat startats i Strömsund, Vilhelmina och Haparanda.

Översyn av statlig rådgivning för företagare

Åtgärd: Företag i olika delar av Sverige har skilda behov av rådgivning. Bland annat därför ses de statligt finansierade rådgivningsinsatserna för företag över.

Ett stort antal statliga och privata aktörer erbjuder företag rådgivning inom olika affärsområden, till exempel företagsstart, marknadsutveckling och finansiering. Tillgången till och utformningen av rådgivningen kan vara olika beroende på var i Sverige den erbjuds. Det är viktigt att de statligt finansierade rådgivningsinsatserna svarar upp mot de behov och lokala förutsättningar som företagen har i alla delar av landet.

Behoven av rådgivning ändras med tiden. Bland annat beror detta på att villkoren för företagandet ständigt förändras, att tjänstesektorn får en allt större betydelse i ekonomin, att små och medelstora företag får en allt större betydelse för sysselsättningen samt att intresset för entreprenörskap ökar hos kvinnor, personer med utländsk bakgrund och unga, m.m.

Mot bakgrund härav samt att riksdagen anmodat regeringen att se till att en översyn görs av de statliga rådgivningsinsatserna för företag ser regeringen för närvarande över rådgivningsutbudet för blivande och etablerade företagare. En ambition är att åstadkomma en bättre effektivitet, överskådlighet och samordning av de statligt finansierade rådgivningsinsatserna. En extern översyn av insatserna har skett: "Statligt finansierad företagsrådgivning. För fler och växande företag" (dnr. N2008/3064/ENT). Översynen avslutades i januari 2009 och i den förelås bland annat att regionerna ska få ett tydligt uppdrag när det gäller samordning och utveckling av företagsrådgivningen.

Frågan bereds nu vidare inom Regeringskansliet och regeringen avser att återkomma till riksdagen.

Intensifierat arbete med regelförenklighet på central nivå

Åtgärd: Ett intensivt och systematiskt regelförenklingsarbete bedrivs för att göra det lättare att driva företag i alla delar av Sverige. Regeringens mål är att företagens administrativa kostnader till följd av statliga regler ska minska med minst 25 procent till 2010.

Regelförenklingar är ett viktigt medel för att förbättra arbetsförutsättningarna för företagen. Enkla och ändamålsenliga regler medför att företagen kan ägna mer tid och resurser till att driva, utveckla och expandera sin verksamhet, vilket främjar ökad tillväxt och konkurrenskraft. Regeringens mål är att företagens administrativa kostnader till följd av statliga regler ska minska med minst 25 procent till 2010. Regelförenklingsarbetet ska medföra en märkbar positiv förändring i företagets vardag.

I en skrivelse till riksdagen om regelförenklingsarbetet (skr. 2007/08:131, bet. 2008/09:NU5, rskr. 2008/09:10) har regeringen bland annat redovisat det uppdrag som tolv departement och 52 myndigheter haft att ta fram underlag för regeringens handlingsplan för regelförenklingsarbetet. Sammanlagt har departement och myndigheter redovisat 600 genomförda och planerade förenklingsåtgärder och förslag. Bland dessa finns förenklingar i miljöbalken och plan- och bygglagen, förenklingar som rör kraven på upprättande av jämställdhetsplaner och lönekartläggning, förenklade redovisningsregler, avskaffande av revisionsplikten för små företag, förlängd redovisningsperiod för mervärdesskatt, förenklingar i reglerna för tidsbegränsad anställning och effektivisering och förenklingar som rör uppgiftslämnande för företagen.

För att intensifiera arbetet med regelförenklighet har regeringen inrättat Regelrådet. Det ska ge råd i samband med utfärdandet av regler och bestämmelser (dir. 2008:57). Regeringen har härutöver vidtagit flera andra åtgärder inom regelförenklingsarbetet, till exempel beslutat om en nyordning för konsekvensutredningar vid utfärdandet av regler. Regeringen har även lämnat ett förnyat uppdrag till ett större antal myndigheter att föreslå fler regelförenklingsåtgärder inom ramen för en löpande handlingsplan. Myndigheterna ska därtill årligen rapportera om sitt förenklingsarbete.

Dessa generella åtgärder förväntas kunna bidra positivt till förbättrade villkor även för landsbygdens företag. Väl genomförda konsekvensutredningar kan också leda till ökade kunskaper om landsbygdsföretagens arbetsförutsättningar och konkurrensförmåga, vilket i sin tur kan leda till ytterligare åtgärder som underlättar företagandet.

Regeringen avser att under 2009 återkomma till riksdagen med en skrivelse.

Åtgärd: För att uppnå regeringens mål om fler jobb i fler och växande företag är det viktigt att se till att även tillämpningen av regler och bestämmelser på lokal och regional nivå förenklas. Förutsättningarna för detta kartläggs.

För att uppnå regeringens mål om fler jobb i fler och växande företag är det viktigt att se till att arbetet med regelförenkling får ökat genomslag även på lokal och regional nivå. Kommuner och länsstyrelser har således viktiga roller i förenklingsarbetet vid sina tillämpningar av lagar och förordningar. Det kan handla om regelverk för miljöprovning, bygglov, detaljplaner, förorenad mark, avfallsfrågor, livsmedelstillsyn, djurskydd, hälsoskydd, trafikplanering, m.m. Många små företag berörs av åtgärder som initieras på kommunal nivå. Både små och stora företag samt näringslivsorganisationer har framfört kritik mot långa handläggningstider, brister i tillsynen, etc., i kommuners och länsstyrelserns arbete.

Regeringen avser att ta initiativ till insatser som stimulerar arbetet med regelförenkling på lokal och regional nivå. Målet med insatserna ska vara att de, liksom det centrala regelförenklingsarbetet, ska bidra till att skapa en märkbart positiv förändring i företagets vardag. Eftersom kommuner och länsstyrelser snarare tillämpar och utövar tillsyn än utformar regler, bör arbetet med regelförenkling på kommunal och regional nivå få en delvis annan inriktning än på central nivå. Förutsättningarna skiljer sig också när det gäller att påverka och styra kommuner i jämförelse med statliga myndigheter. Insatserna avses därför i hög grad syfta till att skapa motivation, förankring, erfarenhetsutbyten och samarbeten, vilket innebär samverkan med Sveriges Kommuner och Landsting, kommuner och länsstyrelser samt med näringslivets organisationer.

Huvudinriktningen i regeringens arbete kommer att vara att kartlägga förutsättningar och att skaffa sig bättre kunskaper och underlag. I ett första steg avses en kartläggning ske för att skapa en bild av de problem och hinder som företagen möter i sina kontakter med regionala myndigheter och kommuner när det gäller regler och lagstiftning. Denna del av arbetet kommer huvudsakligen att ske genom ett projekt som Verket för näringslivsutveckling (Nutek) för närvarande bedriver. Resultatet av kartläggningen kommer att vara viktigt vid utformningen av insatser och aktiviteter för regelförenkling för näringslivet på den lokala och regionala nivån. Nästa steg kan vara att, i samverkan med berörda aktörer, utarbeta en strategi- och handlingsplan för regelförenkling på lokal och regional nivå.

Eftersom tillämpningen av regler och bestämmelser på lokal och regional nivå ska ta hänsyn till de lokala och regionala förutsättningarna för företagen kan regelförenklingar väntas leda till förbättringar för företagen i landsbygder.

Åtgärd: Ett systematiskt regelförenklingsarbete minskar successivt de administrativa kostnaderna för jordbruks-, skogsbruks- och fiske-näringarna.

Regeringens regelförenklingsarbete har, som tidigare nämnts, redovisats i en skrivelse till riksdagen (skr. 2007/08:131). Detta arbete är av särskild betydelse för de gröna näringarna, inklusive fiskerinäringen. Utöver bolags-, arbets- och skatterättsliga regler, m.m., finns även betydande regelverk kring till exempel djur- och miljöskydd. En övervägande del av jordbruks-, livsmedels- och fiskelagstiftningen bygger på EG-lagstiftning. Regeringen prioriterar arbetet med att påverka och förbättra denna lagstiftning.

Regeringen har ett kontinuerligt samråd med intresse- och branschorganisationer från de gröna näringarna, bland annat för att få en uppfattning om vilka regler som uppfattas som mest betungande för företagarna.

De administrativa kostnaderna för jord- och skogsbruket samt fiskerinäringen minskade under 2007 med cirka 17 miljoner kronor netto. Det motsvarar 2,8 procent av de totala administrativa kostnaderna för näringarna, som vid utgången av 2007 var cirka 606 miljoner kronor.

De största förändringarna har skett inom djurområdet, där de administrativa kostnaderna minskat med närmare 30 miljoner kronor under 2007. Till följd av att en ny stödform om miljöskyddsåtgärder har införts har de administrativa kostnaderna dock ökat med cirka 13 miljoner kronor inom detta område. Stödformen innehåller ett flertal administrativa krav, men det stöd som kommer lantbrukarna till godo bör uppväga de administrativa kostnaderna.

Ett motsvarande förenklingsarbete bedrivs inom livsmedelsområdet. Förändringarna av de administrativa kostnaderna har emellertid hittills varit marginella och de totala kostnaderna bedöms vara oförändrade.

Förslag som ytterligare minskar företagets administrativa kostnader håller på att tas fram inom ramen för regeringens regelförenklingsarbete. Statens jordbruksverk (SJV), Livsmedelsverket, Naturvårdsverket och Kemikalieinspektionen har också på regeringens uppdrag (dnr. Jo2008/663) utrett hur uppgiftslämnandet kan effektiviseras för företag inom lantbrukets primärproduktion (SJV, rapport 2008:15). Även länsstyrelserna, andra berörda myndigheter, Sveriges Kommuner och Landsting samt branschorganisationer har deltagit i arbetet.

Som en del av myndigheternas arbete med regelförenklingar under 2008 har Jordbruksverket redovisat förenklingsförslag värda över 70 miljoner kronor för lantbruksföretagen. De största möjligheterna till förenklingar finns för företag som har djur och för de som ansöker om jordbruksstöd från Europeiska unionen. Flera av förslagen är beroende av ändringar i EU:s regelverk. Livsmedelsverket har också lämnat en rapport för 2008. Av den framgår att områden som innebär betydande kostnader för företagen är bland annat regelverken om spårbarhet respektive HACCP (HACCP är ett system och ett arbetssätt som identifierar, bedömer och kontrollerar risker av betydelse för livsmedelssäkerheten).

Livsmedelsverket har sett över tillämpningen av regelverket för spårbarhet och givit ut en vägledning riktad till företagare och branschorgani-

sationer. Denna beräknas minska företagens kostnader med cirka 750 miljoner kronor. Man arbetar nu med att ta fram en vägledning om vad som är minimikrav avseende HACCP. Denna ska presenteras under 2009 och beräknas minska företagens kostnader med cirka 500 miljoner kronor. Ett annat område som innebär omfattande kostnader för företagen är godkännande av livsmedelsanläggningar. Ansökningar om godkännande kostar företagen cirka 70 miljoner kronor årligen. Livsmedelsverket har beslutat att ersätta godkännande av anläggningar med registrering i samtliga fall där inte godkännande krävs enligt EG-regelverket. De nya reglerna träder i kraft den 1 januari 2010. I samband med denna ändring genomförs vissa lättnader i kraven på information för godkännande av anläggningar, för de företag som fortfarande måste godkännas.

Små företags deltagande i offentliga upphandlingar underlättas

Åtgärd: Genom bland annat förbättrad praktisk vägledning och ökad användning av elektronisk upphandling ska företagens förutsättningar att delta i offentliga upphandlingar stärkas. Detta är särskilt viktigt för små företag.

Alla företag ska ges bättre förutsättningar att delta i offentliga upphandlingar. Detta är viktigt, dels för att skapa ökade möjligheter för företagen, dels för att fler potentiella anbudsgivare leder till bättre konkurrens, vilket i sin tur bidrar till ökad effektivitet och sänkta kostnader. Det är särskilt viktigt för små företag, som inte kan ha samma kompetens i upphandlingsfrågor som större.

Som ett led i detta arbete har Konkurrensverkets verksamhet förstärkts med fem miljoner kronor årligen från 2008.

Vidare har Kammarkollegiet i uppdrag att införa ett upphandlingsstöd, som ska ge praktisk vägledning till upphandlande myndigheter, enheter och leverantörer om hur en effektiv och rättssäker upphandlingsprocess kan genomföras på ett sätt som samtidigt ger goda förutsättningar för en hög leveranskvalitet och största möjliga medborgarnytta. Arbetet med att öka användningen av elektronisk upphandling ska också intensifieras. Kammarkollegiet har i detta sammanhang i uppdrag att utveckla en s.k. ”e-upphandlingsplattform”. Bland åtgärderna inom upphandlingsområdet ingår även att förenkla upphandlingsprocessen och att arbeta för att öka den gränsöverskridande handeln. Insatserna är inte bara en del i arbetet med att uppnå Europeiska unionens mål i ”e-Government Action Plan” utan också ett sätt att stimulera ökad tillväxt.

Härutöver har Verket för näringslivsutveckling (Nutek) fått i uppdrag att främja små och medelstora företag genom att utveckla entreprenörskap och upphandling inom området hälso- och sjukvård samt omsorg. Uppdraget ska slutrapporteras i mars 2009, bland annat i form av förslag till en vägledning för offentliga upphandlingar av tjänster inom området. Förslagen ska överlämnas till Kammarkollegiet.

Eftersom små företag utgör en stor del av företagen i många landsbygder är åtgärder som stärker dessa företags möjligheter att delta i offentliga upphandlingar av särskild betydelse i dessa områden.

Tydligare och rättvisare regler i trygghetssystemen ska främja ett ökat företagande

Åtgärd: Det är angeläget att företagarna genom sina avgifter bidrar till socialförsäkringarna på ett sätt som står i relation till de förmåner de får. Tydligare och rättvisare regler i de sociala trygghetssystemen främjar ett ökat egenföretagande. Därför ses de sociala trygghetssystemen för företagare över.

Regeringen genomför för närvarande ett omfattande reformarbete för att stärka förutsättningarna för kvinnor och män att starta och driva företag. Ett område som uppmärksammats i detta sammanhang är trygghetssystemen för företagare. Regeringen har uttalat att det är angeläget att företagarna genom sina avgifter bidrar till socialförsäkringarna på ett sätt som står i relation till förmånerna (prop. 2008/09:1, fin.plan. s. 41 f.). Enligt betänkandet Trygghetssystemen för företagare (SOU 2008:89) utnyttjar aktiebolagsföretagare och egenföretagare sammantaget trygghetsförsäkringarna i betydligt mindre omfattning än arbetstagare.

Tydligare och rättvisare regler i de sociala trygghetssystemen kan främja ett ökat egenföretagande. Det är av särskild stor betydelse för små företag då dessa är mer sårbara. Som tidigare beskrivits så är de minsta företagen väl representerade i landsbygdernas näringsliv.

I ovan nämnda utrednings betänkande har lämnats en rad förslag som bland annat syftar till att öka förutsättningarna för anställda att ta steget från anställd till att starta och driva företag.

Förslagen i betänkandet har remissbehandlats och frågan bereds nu i Regeringskansliet.

4.1.6 Lägre skatter

Lägre socialavgifter och sänkt bolagsskatt, m.m.

Åtgärder: De sociala avgifterna och bolagsskatten har sänkts för att ytterligare förstärka drivkrafterna för investeringar och nyanställningar och därmed förbättra utvecklingsförutsättningarna för företagen.

Regeringen har genom flera åtgärder stärkt förutsättningarna för småföretagen. De skattemässiga förändringar som riksdagen nyligen beslutat om (prop. 2008/09:65, bet. 2008/09:SkU19, rskr. 2008/09:114) syftar till att ytterligare förstärka drivkrafterna för investeringar och nyanställningar. Framtida skatteintäkter säkerställs samtidigt som entreprenörskap gynnas.

Socialavgifterna sänks med en procentenhet. Detta sänker kostnadstrycket på företagen, vilket särskilt i det aktuella konjunkurläget, förbättrar villkoren för nyanställningar och sysselsättning. Sänkningen motsvarar ett minskat avgiftsuttag för företagen med 13 miljarder kronor om året, varav drygt 9 miljarder kronor tillfaller svenskt näringsliv i form av minskade lönekostnader.

Bolagsskatten sänks från 28 till 26,3 procent av vinsten för att stärka tillväxten, förbättra förutsättningarna för investeringar och för att främja redovisningen av skattemässiga överskott i Sverige. I samband med sänkningen av bolagsskatten sänks även expansionsfondsskatten för enskilda näringsidkare från 28 till 26,3 procent. Denna åtgärd är av särskild betydelse för många av landets mindre företag, vilka är väl representerade i olika landsbygder. Sänkningen utformas så att den omfattar redan gjorda avsättningar vilket innebär en särskild engångsförstärkning för 2009.

Utöver ovanstående sänkning höjs beloppet för direktavskrivning av inventarier. Enligt tidigare regler fick inventarier av mindre värde skrivas av direkt, men beloppet varierade beroende på företagets storlek. Beloppet för direktavskrivning blir nu ett halvt prisbasbelopp per år (21 400 kronor för år 2009) för samtliga företag. Förändringen innebär förenkling för företagen genom att den minskar behovet av att föra ett anläggningsregister och den kan även ge minskade kostnader för ränteutgifter.

För att stärka företagaren som arbetsgivare avskaffades vid utgången av 2006 den särskilda sjukförsäkringsavgiften. Skälen till avskaffandet var att den hämmade särskilt mindre företags vilja att växa och att anställa.

Skattelättnader för hushållsarbete

Åtgärd: Skattelättnader för hushållsarbete har genomförts för att bland annat ge nya möjligheter till ökat företagande och nya arbetstillfällen i alla delar av Sverige. Skattereduktionen avser bland annat att omvandla obeskattat arbete till beskattat. Den syftar även till att möjliggöra för kvinnor och män att öka sin tid på arbetsmarknaden och att de ska kunna kombinera familjeliv med arbetsliv på lika villkor.

Den 1 juli 2007 trädde lagen (2007:346) om skattereduktion för hushållsarbete i kraft (prop. 2006/07:94, bet. 2006/07:SkU15, rskr. 2006/07:181). Härigenom infördes en möjlighet till skattereduktion för personer som har haft utgifter för hushållsarbete. Den 1 januari 2008 kompletterades lagen med en möjlighet till skattereduktion även för den som får hushållsarbete utfört som löneförmån (prop. 2007/08:13, bet. 2007/08:SkU7, rskr. 2007/08:43). Avsikten med skattelättnaderna är bland annat att skapa fler jobbtillfällen inom denna bransch. Den syftar även till att möjliggöra för kvinnor och män att öka sin tid på arbetsmarknaden och att underlätta för dem att kombinera familjeliv och arbetsliv på lika villkor (se även avsnitt 6). Skattereduktionen bedöms även medverka till att omvandla obeskattat arbete till beskattat.

Det hushållsarbete som omfattas är bland annat städning, snöskotning och viss skötsel av tomt eller trädgård. Omsorg och tillsyn samt barnpassning, kan också ingå. Regeringen har härutöver aviserat att skattereduktionen fr.o.m. den 8 december 2008 även ska omfatta s.k. ROT-arbete, dvs. reparation, underhåll samt om- och tillbyggnad i vissa bostäder. Regeringen har i mars 2009 beslutat att överlämna en remiss till

Lagrådet i frågan och avser att återkomma till riksdagen under våren 2009. Skr. 2008/09:167

De flesta ansökningarna om skattereduktion för hushållsarbete under 2007 gällde storstadsområdena. Tillväxten i branschen har hitintills varit stark och antalet företag och antalet anställda inom branschen ökar stadigt. Utvidgningen av reduktionen till att omfatta även s.k. ROT-arbeten väntas bidra till att det ökade företagandet och de nya arbetstillfällena i större utsträckning sprids till alla delar av Sverige.

4.1.7 Förbättrade finansieringsförutsättningar och underlättande av investeringar

Kraftigt ökade utlåningsmöjligheter för Almi Företagspartner AB

Åtgärder: Almi Företagspartner AB har fått kraftigt ökade utlåningsmöjligheter genom ett kapitaltillskott med 2 miljarder kronor. Bolaget har också fått möjligheter att finansiera en större andel av små och medelstora företags lånebehov.

Tillgång till kapital är en förutsättning för att små och medelstora företag ska kunna startas och utvecklas. Regeringen har vidtagit en rad åtgärder för att förbättra tillgången till kapital för svenska företag. Almi Företagspartner AB (Almi) är ett av de organ som regeringen bedömer har en fortsatt viktig uppgift när det gäller att förbättra kapitalförsörjningen för företag som av olika skäl har svårigheter att få medel från kapitalmarknaden.

Almis verksamhet är viktig för små och medelstora företag i alla delar av Sverige. Bolagets engagemang är relativt sett stort i många landsbygdsområden och verksamheten är bland annat därför viktig för många landsbygdsföretag.

Under 2007 ökade den totala utlåningen från Almi med närmare 20 procent till 1 422 miljoner kronor. Totalt har cirka 3 300 företag beviljats lån. Almis utlåning sker, med ett par undantag, tillsammans med bankerna och den bidrog under 2007 till riskvillig finansiering om totalt cirka 6 500 miljoner kronor för företag i alla delar av landet. Antalet lån till företag som ägs eller leds av kvinnor ökade med 16 procent mellan 2006 och 2007, från 997 företag till 1 159. Även utlåningen till utrikes födda ökade, från 435 lån 2006 till 590 lån 2007, en ökning med 26 procent.

Bolagets utlåning har hittills baserats på ett eget kapital på cirka 4,3 miljarder kronor. Som en följd av den situation som uppstått på kreditmarknaden under 2008 har det skett en kraftigt ökad efterfrågan på lån från Almi. Samtidigt har återbetalningarna från befintliga låntagare avtagit eftersom deras möjligheter att ta upp lån hos kommersiella aktörer har minskat. Riksdagen har därför nyligen, på förslag av regeringen, beslutat att Almi ska tilldelas ett kapitaltillskott på två miljarder kronor (prop. 2008/09:73, bet. 2008/09:FiU17, rskr. 2008/09:47). Denna insats bidrar till att förbättra finansieringssituationen för nya, små och medelstora företag i alla delar av landet.

Almi har samtidigt givits möjligheten att finansiera en större andel av ett företags kapitalbehov, 80 procent i stället för tidigare 50 procent. Om det finns synnerliga skäl ska Almi kunna tillgodose ett företags hela kapitalbehov.

Förbättrade möjligheter att få mikrolån

Åtgärd: Nya och små företag, främst i landsbygder, har ofta relativt små finansieringsbehov men kan ändå ha svårigheter att få dessa tillgodosedda på den kommersiella kapitalmarknaden. Möjligheterna för Almi Företagspartner AB att lämna mindre krediter till nya och små företag har förstärkts genom att det högsta beloppet för s.k. mikrolån successivt har höjts till 250 000 kronor.

Regeringen har beslutat att öka Almi Företagspartner AB:s möjligheter att lämna s.k. mikrolån genom att i två steg höja det maximala lånebeloppet från 50 000 till 250 000 kronor. Att ge ökade möjligheter att lämna mindre krediter till nya och små företag är ett svar på den efterfrågan som finns hos ny- och småföretagare.

Förstärkningen har stor betydelse för många landsbygdsföretag. Majoriteten av nya landsbygdsföretag startar som levebrödsföretag och de har ofta en lokal marknad. Företagen har i de flesta fall relativt små finansieringsbehov men kan ändå ha svårigheter att få dessa tillgodosedda på den kommersiella kapitalmarknaden. Detta beror främst på att kreditinstitutionerna inte har någon historik om företaget att basera sin kreditbedömning på. Härutöver tillkommer att hanteringen av små krediter kan vara olönsam för kreditgivaren.

Återställd förmånsrätt, m.m.

Åtgärder: Förmånsrätten för företagshypotek har återställts, statens förmånsrätt vid återkrav av lönegaranti har avskaffats och konkurslagstiftningen ses över. Alla dessa åtgärder är gynnsamma för små och medelstora företag i landsbygdsområden.

För att förbättra finansieringsmöjligheterna för företag har riksdagen, efter förslag från regeringen, beslutat att återställa förmånsrätten för företagshypotek (företagsinteckningar) från den 1 januari 2009 (prop. 2008/09:1 utg.omr. 24, bet. 2008/09:NU1, rskr. 2008/09:99).

Den förra regeringen försämrade förmånsrätten. Detta gjorde det svårare för företag att låna pengar särskilt för tillverkningsföretag i landsbygdsområden. Beslutet innebär i allt väsentligt en återgång till de regler om företagshypotek som gällde före 2004. Företagshypoteket omfattar en näringsidkares lösa egendom om egendomen hör till näringsverksamheten. Företagshypoteket ger särskild förmånsrätt vid både utmätning och konkurs.

En ytterligare åtgärd som förbättrar finansieringsmöjligheterna är att statens förmånsrätt vid återkrav av utbetald lönegaranti har avskaffats (prop. 2008/09:1 utg.omr. 14, bet. 2008/09:AU2, rskr. 2008/09:135). Det

innebär att borgenärer utan förmånsrätt får en ökad andel av utdelningen i konkurs. Genom att statens fordran efter beslutet om lagändring blir oprioriterad stärks leverantörers och andra oprioriterade borgenärs ställning i konkurs. Dessa är ofta mikroföretag, små eller medelstora företag.

Regeringen har dessutom tillsatt en utredning för att se över konkurslagstiftningen (dir. 2007:29 och dir. 2008:77), bland annat med avseende på hur den passar små och medelstora företag. Dessa finns, som tidigare beskrivits, i relativt stor utsträckning i landsbygdsområden.

Förbättrade möjligheter att få regionalt investeringsstöd

Åtgärd: Regionala investeringsstöd ökar bland annat möjligheterna att genomföra större nyinvesteringar i stödområdena A och B. Förutsättningarna att få stöd till investeringar i stödområde B har nyligen förbättrats.

Regionalt investeringsstöd är ett av företagsstöden inom den regionala tillväxtpolitiken. Det kan lämnas till investeringar inom stödområdena A och B. Stödområdenas omfattning framgår av kartan på nästa sida. Som framgår av kartan omfattar stödområdena till största delen områden som karakteriseras som landsbygdsområden.

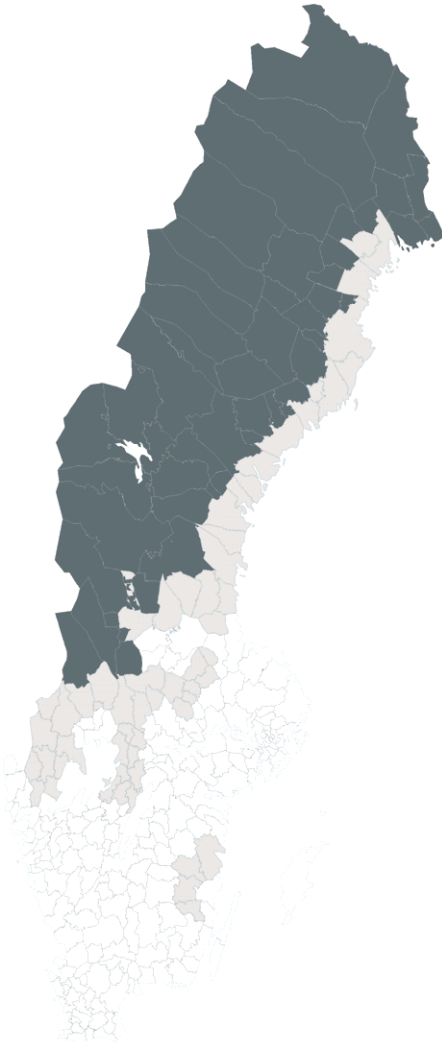
Regionalt investeringsstöd lämnas huvudsakligen till företag som bedriver verksamhet på marknadsmässiga villkor och vars lokalisering kan påverkas. Stödet kan beviljas i form av bidrag för investeringar i maskiner, byggnader, utbildning, konsulttjänster, informationskampanjer samt för forskning och utveckling. Det kan även lämnas till iordningställande av lokaler för uthyrning.

Under 2007 beviljades 288 miljoner kronor i regionalt investeringsstöd. Det beräknas bidra till cirka 675 nya arbetstillfällen vid 92 företag. Antalet anställda i de företag som beviljades investeringsstöd var totalt cirka 4 000 och 88 procent av beviljat belopp avsåg små och medelstora företag. Av beloppet avsåg 23 miljoner kronor stöd till nyetablerade företag. De företag som fått stöd är spridda på många olika näringar. Turistnäringen beviljades den största andelen regionalt investeringsstöd, följd av trävarutillverkning och företagstjänster. Dessa näringar är mycket viktiga för tillväxten och sysselsättningen i många landsbygdsområden.

Regeringen har nyligen beslutat att förbättra möjligheterna för företag i stödområde B att erhålla regionalt investeringsstöd genom att mildra kravet på att pröva alternativa finansieringsmöjligheter. Härigenom kan möjligheterna att genomföra en investering öka och handläggningen av ett stödärende förenklas. Reglerna blir i detta avseende härmed desamma som för investeringar i stödområde A.

Karta 2 Stödområden för vissa regionala företagsstöd

Förklaring: Stödområde A är mörkgrått och stödområde B ljusgrått.
(Anm. Luleå, Umeå och Sundsvalls tätorter ingår inte i något stödområde.)

Åtgärd: Det högsta beloppet för regionalt bidrag till företagsutveckling har höjts från 800 000 till 1 200 000 kronor för ett företag under en treårsperiod.

Regionalt bidrag till företagsutveckling är också ett företagsstöd inom den regionala tillväxtpolitiken. Det har stor betydelse för många expanderande småföretag i gles- och landsbygder. Stödet benämndes tidigare landsbygdsstöd. Bidrag kan lämnas till små och medelstora företag i stödområdena A och B samt i gles- och landsbygder utanför dessa stödområden. Stödformen är främst inriktad mot företagsutveckling samt att främja samverkan mellan företag. Stödformen är också anpassad för att förenkla och motivera enskilda företags deltagande i regionala tillväxtprogram och i EG:s strukturfondsprogram. Regeringen har nyligen höjt det högsta beloppet för bidraget från 800 000 till 1 200 000 kronor för ett företag under en treårsperiod.

Under 2007 beviljades 201 miljoner kronor i regionalt bidrag till företagsutveckling. Den största andelen av bidraget, 169 miljoner kronor, utgjordes av investeringsbidrag. Vidare beviljades 27 miljoner kronor i form av konsultcheckar och 5 miljoner kronor som mikrostödet. Konsultcheckar har bland annat betydelse som stöd för rådgivning till företag i landsbygder.

De branscher som fick mest bidrag under 2007 var metallvarutillverkning (exklusive maskintillverkning) och företagstjänster. Företag i dessa två branscher beviljades tillsammans 62 miljoner kronor. De regionala bidrag till företagsutveckling som beviljades under 2007 förväntas bidra till 2 440 nya arbetsställen.

Ökade möjligheter för kommuner att tillhandahålla lokaler

Åtgärd: Lokalförsörjningen är i många kommuner en viktig del av de kommunala näringslivsinsatserna. Kommuner har givits ökade möjligheter att tillgodose näringslivets behov av lokaler, särskilt i stödområdena A och B.

Det är generellt sett inte en uppgift för kommunerna att tillgodose näringslivets behov av lokaler. Inom rimliga ramar kan det dock vara befogat. Lokalförsörjningen är i många kommuner en viktig del av de kommunala näringslivsinsatserna. Riksdagen har därför på förslag av regeringen i propositionen Kommunala kompetensfrågor, m.m. (prop. 2008/09:21, bet. 2008/09:KU5, rskr. 2008/09:157) beslutat att kommuner ska ges en utvidgad kompetens att tillhandahålla lokaler i vissa fall. Det kan handla om att uppföra och förvärva nya lokaler, men också att hyra ut befintliga lokaler. Verksamheten ska bedrivas på affärsmässiga grunder.

De nya bestämmelserna ger kommuner rätt att tillgodose små företags behov av lokaler i kommunen under förutsättning att verksamheten är inriktad på företagarkollektivet i allmänhet. Om det finns särskilda skäl har kommuner också fått ökade möjligheter att tillgodose enskilda före-

tags, oavsett storlek, behov av lokaler. Ett exempel på när särskilda skäl kan anses finnas är då lokalen ligger i stödområde A eller B. Dessa omfattar till största delen områden som kan karakteriseras som landsbygdsområden (se karta).

Beslutet innebär en utvidgning i förhållande till nuvarande bestämmelser som i princip bara avser småindustri- och hantverkshus. Härmed omfattas till exempel även lokaler för företag inom den växande tjänstesektorn.

Fortsatt hög utlåning från Stiftelsen Norrlandsfonden

Åtgärd: Stiftelsen Norrlandsfonden verkar för tillväxt i de fem nordligaste länens näringsliv genom olika former av företagsfinansiering, främst för små och medelstora företag.

I de fem nordligaste länen, som är Stiftelsen Norrlandsfondens verksamhetsområde, finns stora landsbygdsområden. Det innebär att fondens verksamhet är av betydelse för många landsbygdsföretag. Fonden ska också ägna särskild uppmärksamhet åt företag i Norrbottens län och i inlandet.

Norrlandsfonden arbetar med olika former av lån, konvertibla skuldebrev, borgensåtaganden och garantier för nyetablering, utveckling och expansion i främst små och medelstora företag. Fonden kan också ta initiativ till och, i begränsad omfattning, finansiera insatser för att utveckla förutsättningarna för näringslivet i de nämnda länen. Summan av utestående lån var vid utgången av 2007 cirka 585 miljoner kronor. Fonden har ett eget kapital på drygt 1 miljard kronor.

Norrlandsfondens nyutlåning uppgick under 2007 till 263 miljoner kronor till 131 företag. Denna utlåning beräknas, enligt fonden, ha skapat förutsättningar för investeringar på cirka 1,5 miljarder kronor. Fonden hade 340 företag som kunder vid utgången av 2007. Enligt fondens egen uppföljning av verksamheten har dessa företag under åren 2004–2007 ökat sin omsättning med cirka 90 procent till totalt cirka 15 miljarder kronor. Under samma tidsperiod ökade antalet anställda i dessa företag med drygt 70 procent till totalt cirka 8 800.

Stöd till kreditgarantiföreningar

Åtgärd: Kreditgarantiföreningar underlättar små företags, främst mikroföretags, möjligheter till finansiering hos banker och andra kreditmarknadsbolag. Verksamheten stöds genom bidrag till kreditgarantiföreningarnas administrativa kostnader.

Det finns närmare tjugo kreditgarantiföreningar i Sverige. De är i sin nuvarande form nya, men liknande verksamheter har funnits tidigare. De fick tillstånd att bedriva verksamhet 2003. Det finns ingen enhetlig modell för hur föreningarna är organiserade. Många av föreningarna har hämtat inspiration från andra länder i Europa, framför allt från de regio-

nala italienska föreningarna, som har en organisationsstruktur med lokala och regionala kommittéer.

Kreditgarantiföreningarna drivs som ekonomiska föreningar, dvs. som medlemsföreningar. Föreningarnas verksamhet är lokal och regional och bygger på såväl privat som offentligt engagemang. På flera håll har kärnverksamheten med kreditgarantier kompletterats med stöd och rådgivning till småföretagare.

Syftet med föreningarnas verksamhet är att underlätta småföretags, främst mikroföretags, möjligheter till finansiering hos banker och andra kreditmarknadsbolag. Med mikroföretag avses företag med högst tio anställda och begränsad omsättning och balansomslutning. De garantier som ställs ut är av typen enkel borgen, dvs. borgenären är skyldig att först försöka få sin fordran återbetald av gäldenären. Såväl befintliga som nya företag kan få garantier utställda. Verksamheterna har haft en förhållandevis lång uppbyggnadsfas. Bland annat på grund av de formella krav som ställs på verksamheten liksom problem med underfinansiering av driften samt brist på kapitalinsatser. Svårigheterna att bygga upp nya verksamheter av denna karaktär har också underskattats, även om engagemanget regionalt är starkt. Vissa föreningar har dock en fungerande verksamhet som stärker möjligheterna för småföretag att få finansiering. Sammanlagt har hittills garantier till ett belopp av i storleksordningen 50 miljoner kronor ställts ut. Behovet av denna typ av insatser bedöms som särskilt stor i olika landsbygder.

För att främst stärka de befintliga kreditgarantiföreningarna finansierar regeringen via Verket för näringslivsutveckling (Nutek) bland annat vissa informations-, administrations- och nätverksaktiviteter.

Det finns också möjligheter att inom ramen för landsbygdsprogrammet stödja bildandet av organisationer vars syfte är att förbättra tillgången på lokalt kapital för utveckling av landsbygdsnäringar, som till exempel kreditgarantiföreningar.

Stöd till investeringar inom ramen för landsbygdsprogrammet

Åtgärder: Inom landsbygdsprogrammet finns ett antal åtgärder för att utveckla företagandet i landsbygder. Stöd till investeringar får lämnas inom en ram av drygt fyra miljarder kronor totalt under perioden 2007–2013.

Förändrade marknadsförutsättningar medför ett ökat behov av investeringar i företag. Därför finns inom ramen för landsbygdsprogrammet flera åtgärder för att utveckla företagandet i landsbygder, både för företag inom de gröna näringarna och för andra företag. Totalt under programperioden 2007–2013 kan stöd till investeringar lämnas inom en ram av drygt fyra miljarder kronor.

För jordbruks-, trädgårds- och renkötsföretag som investerar i råvaruproduktion finns ett investeringsstöd som syftar till att modernisera företagen. För samma målgrupp, samt för företag inom skogsbruket, finns även ett stöd för investeringar i vidareförädling av jordbruks- och skogsprodukter. Investeringsstöden är inriktade mot att påskynda omställningen till ett lönsamt, hållbart och naturanpassat jordbruk och en

ekologisk hållbar produktion, att effektivisera produktionen i företagen samt att verka för en lönsam vidareförädling och utveckling av jord- och skogsbruksprodukter. Inriktningen kan exempelvis innebära stöd till utveckling av en ny eller en befintlig produkt, till investeringar för att möjliggöra en ökad produktion av förnybar energi, ny teknik eller kunskap, mer rationella produktionslokaler/utrustning, småskalig eller hantverksmässig vidareförädling av livsmedel med särskilda egenskaper eller kvaliteter. Företag, som utifrån sina affärsplaner bedöms ha bäst möjligheter att efter investeringsfasen bli långsiktigt lönsamma och bidra till en ökad konkurrenskraft och entreprenörskap i näringen och till utveckling av landsbygdsekonomin prioriteras.

Det finns också möjligheter att stödja investeringar i nya näringar och affärsidéer. Det kan till exempel handla om att diversifiera verksamheten för jordbruks- eller rennäringens företag, om affärsutveckling i mikroföretag, eller att främja utvecklingen av turistnäringen. Investeringar som syftar till att diversifiera landsbygdernas näringsliv kan leda till fler inkomstbringande sysselsättningar och ett hållbart nyttjande av landsbygdernas samlade resurser. Stöd kan lämnas för exempelvis införskaflande eller upprustning av byggnader, lokaler eller maskiner samt anläggning eller anpassning av cykel-, vandrings-, kanot och ridleder. I de sistnämnda fallen kan stödet exempelvis leda till en ökad tillgänglighet till olika besöksmål.

4.1.8 Lägre transportkostnader

Ökat anslag för regionalt transportbidrag

Åtgärder: Det regionala transportbidraget syftar till att kompensera företag i de fyra nordligaste länen för kostnadsnackdelar till följd av långa transportavstånd för varor och stimulera till höjd förädlingsgrad i områdets näringsliv. Bidraget har anpassats bättre till små företag och anslaget har höjts väsentligt.

Det regionala transportbidraget inom den regionala tillväxtpolitiken syftar till att kompensera företag i de fyra nordligaste länen för kostnadsnackdelar till följd av långa transportavstånd för varor och stimulera till höjd förädlingsgrad i områdets näringsliv. Bidraget anses av mottagande företag som ett i huvudsak rättvist och tydligt instrument för att underlätta deras långsiktiga utveckling. Det har störst betydelse för företag i nordligaste Sveriges inland, som till största delen utgörs av gles- och landsbygder.

Regeringen har nyligen reformerat transportbidraget och bland annat gjort det bättre anpassat till små företag och geografiskt mer rättvist. Det sistnämnda har uppnåtts genom en viss omfördelning av bidragsmöjligheterna från söder till norr och från kust till inland.

Bidrag lämnas till transporter med såväl bil, järnväg som båt över 400 kilometer inom Sverige. Närmare 700 arbetsställen med cirka 42 000 anställda fick transportbidrag 2007. Företag i Västerbottens och Norrbottens län fick störst andel av bidraget. Den andel av transportkostnaderna som numera lämnas i bidrag varierar mellan 5 och 45 procent,

främst beroende på var företaget ligger. Bidraget utbetalas halvårsvis i efterhand. Skr. 2008/09:167

Riksdagen har anslagit ytterligare 50 miljoner kronor per år för transportbidrag under 2008 och 2009. Samma belopp har beräknats för 2010 (prop. 2007/08:99, bet. 2007/08:FiU21, rskr. 2007/08:262 samt prop. 2008/09:1 utg.omr.19, bet. 2008/09:NU2, rskr. 2008/09:139). Anslaget uppgår därefter till närmare 500 miljoner kronor per år. Den hittills goda utvecklingen har, tillsammans med ökade transportkostnader på grund av höjt oljepris, skapat det ökade anslagsbehovet.

Mjolktransportbidrag

<p>Åtgärd: Stöd för transporter av mjölk ska även fortsättningsvis lämnas i norra Sverige för att möjliggöra fortsatt mjölkproduktion och förädling av mjölkkråvara.</p>

Grunderna för det nationella stödet till jordbruket i norra Sverige har lagts fast i Sveriges anslutningsfördrag till Europeiska unionen. Europeiska kommissionen tillåter att Sverige långsiktigt lämnar bidrag för att säkerställa att jordbruksverksamhet kan bevaras i vissa områden.

Inom ramen för det nationella stödet till jordbruket i norra Sverige finns ett stöd för transport av komjölk från gårdar till mejerier. Syftet med stödet är bland annat att förbättra strukturerna för produktion, saluföring och bearbetning av mjölkprodukter. Med norra Sverige avses i detta sammanhang jordbruksområden norr om den 62:a breddgraden och några närliggande områden längre söderut där det råder liknande klimatförhållanden. Det sammanlagda beloppet för stödet uppgick 2007 till 18,6 miljoner kronor.

4.1.9 Förbättrad vägskyltning

Förbättrad vägskyltning för att underlätta företagande

<p>Åtgärd: Företagare och organisationer är i många fall i behov av en god och väl utformad skyltning utefter landets vägar för att utveckla sina aktiviteter. Skyltningen efter Sveriges vägar ska utvecklas så att den på ett bättre sätt hjälper företagare och organisationer att driva sina verksamheter.</p>

Företagare och organisationer är i många fall i behov av en god och väl utformad skyltning utefter landets vägar för att utveckla sina aktiviteter. Exempel på verksamheter för vilka en god skyltning ofta är av särskilt stor betydelse är turistnäringen och lokala näringsidkare i landsbygdsområden. Sådan skyltning bör därför vara generös. För att vägvisningen ska vara till bästa nytta för trafikanterna och få deras förtroende är det samtidigt viktigt att hänvisningarna begränsas till mål som är av intresse för många trafikanter.

Vägverket har överlämnat en rapport om arbetsätt, tillämpningsregler och information i ärenden om lokaliseringmärken och vägvisning

(N2008/4738/TR). Verket har utgått från att vägskyltningen ska stödja näringslivet och den regionala tillväxten och därmed bättre kunna bidra till att uppfylla målen om fler och växande företag samt utvecklingskraft i alla delar av landet.

Regeringen anser att de regler och den praxis som styr vägvisningen bör bli mer flexibla och bland annat ta större hänsyn till lokala företagarinitiativ. Det kan bland annat vara av stor betydelse för näringslivet i många landsbygder. Handläggningen av ärenden bör också ske i dialog med näringslivet.

Vägverkets förslag bereds nu i Regeringskansliet med ambitionen att utveckla vägskyltningen så att den på ett bättre sätt hjälper företag och organisationer att utveckla sina verksamheter.

4.1.10 Förbättrad arbetskraftsförsörjning

Höjt reseavdrag

Åtgärd: Avdraget för utgifter för resor mellan bostaden och arbetsplatsen minskar utgifterna för arbetspendling för dem som bor i landsbygdsområden. Avdraget har höjts för att kompensera för ökade utgifter.

Avdraget vid inkomstbeskattningen för utgifter för resor mellan bostaden och arbetsplatsen minskar utgifterna för arbetspendling för många kvinnor och män som bor i landsbygdsområden. Detta gäller särskilt för de områden som präglas av långa avstånd och där kollektivtrafiken inte är utbyggd och inte heller har möjlighet att utökas. Avdraget ger därför väsentligt större möjligheter för dem som lever och bor i dessa områden att finna ett arbete utan att behöva flytta.

Avdraget ökar därmed också tillgången till arbetskraft för företagen, i första hand inom den lokala arbetsmarknadsregionen.

Regeringen har höjt avdraget för arbetsresor med bil med 50 öre per mil fr.o.m. 2008. Höjningen är en kompensation för höjd koldioxidskatt och för höjd energiskatt på diesel. Höjningen har betydelse för de som har utgifter över gränsen för reseavdrag. Denna är 9 000 kronor per år fr.o.m. 2009.

Avdraget uppgår för 2009 till 18,50 kronor per mil för egen bil och till 6,50 eller 9,50 kronor per mil för förmånsbil beroende på vilket drivmedel som används. Utgifter för väg-, bro- och färjeavgifter ska också dras av (prop. 2007/08:11, bet. 2007/08:SkU17, rskr. 2007/08:89).

Sysselsättningsbidrag

Åtgärd: Sysselsättningsbidrag kan lämnas för att öka möjligheterna för nyetablering och ökning av antalet anställda i företag i stödområdena A och B.

Sysselsättningsbidrag är ytterligare ett företagsstöd inom den regionala tillväxtpolitiken. Genom denna stödform kan kostnaderna för att öka antalet anställda minska väsentligt för företag i stödområdena A och B.

Stödområdenas omfattning framgår av karta i avsnitt 4.1.7. (För sysselsättningsbidraget är dock inte bara tätorterna Luleå, Umeå, Östersund och Sundsvall undantagna utan även vissa områden omkring dessa.) I stödområde B kan bidrag lämnas till företag som ökar sin sysselsättning genom nyetablering. I stödområde A kan bidrag även lämnas till andra sysselsättningsökningar som bedöms ha strategisk betydelse.

Bidraget får uppgå till sammanlagt högst 198 000 kronor per ny årsarbetskraft i stödområde A och högst 120 000 kronor per ny årsarbetskraft i stödområde B. Bidraget utbetalas numera under tre år i stället för som tidigare fem år. Det gör bidraget mer verkningsfullt.

Under 2007 lämnades sysselsättningsbidrag med cirka 20 miljoner kronor till sex företag som beräknas öka sin sysselsättning med 248 personer. Företag i Gävleborgs län beviljades störst andel.

Regionalt nedsatta socialavgifter

Åtgärd: Nedsatta socialavgifter i stödområde A minskar många företags arbetskraftskostnader. Nedsättningen sänker marginalkostnaden för att anställa för företag med upp till 2–4 anställda. Den har bland annat därför störst betydelse för små tjänsteföretag och för företag med en lokal marknad.

Till arbetsgivare och enskilda näringsidkare i stödområde A lämnas ett regionalt företagsstöd i form av nedsatta socialavgifter. Stödområdets omfattning framgår av karta i avsnitt 4.1.7.

Arbetsgivare får en nedsättning av arbetsgivaravgifterna och den allmänna löneavgiften med 10 procentenheter, dock högst 7 100 kronor per månad (85 200 kronor per år). Enskilda näringsidkare får en nedsättning med 10 procent av avgiftsunderlaget, dock högst 18 000 kronor per år. Den offentliga sektorn omfattas inte av den regionala nedsättningen. Inte heller företag inom sektorerna jordbruk, fiskeri, vattenbruk och transport omfattas till följd av EG:s statsstödsregler.

Den regionala nedsättningen sänker marginalkostnaden för att anställa för företag med upp till 2–4 anställda. Den har bland annat därför störst betydelse för små tjänsteföretag och för företag med en lokal marknad.

Skattebortfallet som uppstår på grund av den regionala nedsättningen beräknas uppgå till cirka 640 miljoner kronor för 2009.

Ökad integration i landsbygdsnäringsar

Åtgärder: Regeringen har låtit utreda nyanlända invandras etablering på arbetsmarknaden generellt sett vilket har resulterat i slutbetänkandet ”Egenansvar – med professionellt stöd”. Regeringen avser att lägga en proposition om mottagande av nyanlända under våren 2009.

Regeringen har också låtit utreda åtgärder för integration i de gröna näringarna och i landsbygdens övriga näringsliv. Betänkandet ”Mångfald som möjlighet” har remissbehandlats.

Mångfald ger möjligheter. Därför är det en nyckelfråga att identifiera, åtgärda och reducera hinder för att ta till vara utrikes föddas kompetens, inte minst med tanke på den demografiska utveckling Sverige står inför med en kraftigt åldrande befolkning. Oaktat den nuvarande lågkonjunkturen kan stora delar av landet komma att präglas av brist på arbetskraft inom en nära framtid vilket är ett allvarligt hot, framför allt mot många landsbygders utveckling. Utrikes födda är underrepresenterade, jämfört med övriga svenskar, som arbetstagare och näringsidkare i landsbygdsområdena och i de gröna näringarna.

En stark arbetsmarknad är den viktigaste förutsättningen för att nyanlända invandrare snabbt ska få arbete. Reformen som bidrar till ett ökat utbud och en större efterfrågan på arbetskraft är högt prioriterade. De generella reformer som genomförts i detta syfte är centrala i integrationspolitiken och de berör också landsbygdernas förutsättningar. Ett flertal insatser för att öka invandrades möjligheter på arbetsmarknaden har genomförts, till exempel instegsjobb för nyanlända invandrare och ett förtydligt ansvar för Arbetsförmedlingen för frågor som rör nyanländas inträde på arbetsmarknaden. Arbetsförmedlingens resurser har förstärkts för att säkerställa att nyanlända invandrare tidigt erbjuds en bedömning av tidigare yrkeserfarenheter. För att ytterligare förbättra de nyanländas möjligheter avser regeringen också att genomföra en försöksverksamhet med kvalificerad rådgivning och stöd genom Arbetsförmedlingen.

En stor andel av de nyanlända invandrarna flyttar direkt till storstads-länen med stor koncentration till ett mindre antal kommuner. Många som beviljas uppehållstillstånd har problem att hitta egen bostad. Samtidigt finns i alla län kommuner som tecknat avtal med Migrationsverket om att ta emot ett visst antal nyanlända per år, men där platserna inte tas i anspråk. I många av dessa kommuner finns goda förutsättningar för arbete och utbildning. Mot denna bakgrund avser regeringen att underlätta och stödja vidareflyttning i organiserad form från kommuner med högt mottagande till kommuner med god arbetsmarknad inom pendlingsavstånd. I detta sammanhang kan även kommuner i landsbygder komma i fråga.

En utredning om nyanländas arbetsmarknadsetablering har i betänkandet Egenansvar – med professionellt stöd (SOU 2008:58) lagt fram förslag till förändringar av ansvar för och finansiering av mottagandet av flyktingar och av åtgärder för nyanlända invandrare. Regeringen avser att lägga en proposition om mottagande av nyanlända under våren 2009.

Regeringen har också låtit utreda hur de gröna näringarna och landsbygdernas övriga näringsliv kan bidra till ökad integration och minskat utanförskap. I betänkandet Mångfald som möjlighet – Åtgärder för ökad integration på landsbygden (SOU 2008:56) lämnas ett antal konkreta förslag för att bättre anpassa arbetskraftsbehovet till den kompetens som finns hos nyanlända invandrare. Bland annat föreslås en ”grön lots” som ska agera som en länk mellan personen och arbete och utbildning inom de gröna näringarna. Förslaget är en variant av förslaget om ”introduktionslots” i den ovan nämnda etableringsutredningen. Introduktionslotsar skulle med fördel kunna specialisera sig på olika målgrupper och branscher, och de gröna näringarna kan vara en sådan.

Förslagen från betänkandet ”Mångfald som möjlighet – Åtgärder för ökad integration på landsbygden” har remissbehandlats och sammanställning av svaren pågår inom Regeringskansliet. Skr. 2008/09:167

Utredning om den framtida arbetskraftstillgången i landsbygder

Åtgärd: Utbudet av arbetskraft väntas minska i många landsbygdsområden samtidigt som efterfrågan på offentlig service ökar på grund av en åldrande befolkning. Regeringen avser bland annat därför att utreda behovet av åtgärder mot en väntad framtida arbetskraftsbrist i dessa områden.

Prognoser för den demografiska utvecklingen i olika delar av Sverige pekar mot en förändrad åldersstruktur i många befolkningsmässigt små regioner. Utbudet av arbetskraft väntas minska på grund av utflyttning och en åldrande befolkning. Det senare bidrar även till en ökad belastning på den offentliga servicen.

Den största arbetskraftsbristen väntas uppkomma inom yrken som kräver eftergymnasial utbildning inom vård eller pedagogik. Befolkningmässigt små arbetsmarknadsregioner som är belägna långt från större arbetsmarknader, och som har höga andelar offentligt sysselsatta väntas få den största bristen på sådan arbetskraft. Dessa arbetsmarknadsregioner återfinns framför allt i norra Sverige, Bergslagen, Värmland och Småland.

Betydande brist på personer med eftergymnasial utbildning inom teknik/naturvetenskap väntas också uppstå i delar av landet med en hög sysselsättningsandel inom industrinäringar. Även här beror det minskade utbudet av arbetskraft på förändringar i befolkningens åldersstruktur.

Det kan vara svårt att bedöma den framtida efterfrågan på arbetskraft i enskilda mindre regioner, då dessa regioner ofta är beroende av ett fåtal större arbetsgivare. Eventuella nedläggningar eller omstruktureringar av skolor, sjukhus eller större industriföretag i en region kan direkt vända en arbetskraftsbrist till ett överskott på arbetskraft.

Dessa frågor har på senare tid bland annat behandlats av Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) i rapporten Regionernas tillstånd 2008. Prognoserna pekar på en minskning av den arbetsföra befolkningen och en starkt ökad försörjningsbörda i framför allt mindre och perifert belägna arbetsmarknadsregioner. Långtidsutredningen 2003/04 har tidigare kommit till liknande slutsatser och menar att arbetskraftsbristen i småregioner i praktiken kan lösas på fyra olika sätt.

Platser kan besättas av personer med annan utbildningsbakgrund än den efterfrågade. Inpendling kan vara ett annat alternativ. Många av de regioner som väntas få arbetskraftsbrist i framtiden har dock långa pendlingsavstånd samtidigt som grannregionerna ofta har samma typ av arbetskraftsbrist. Ett tredje sätt är att öka arbetskraftsutbudet genom att personer utanför åldersgruppen 20–64 år i högre grad deltar i arbetslivet. Ett fjärde alternativ är ökad arbetskraftsinvandring.

Regeringen bedömer att det är av avgörande betydelse för den framtida utvecklingen i många landsbygdsområden att det inte uppkommer brist på arbetskraft i den storleksordning som prognostiseras. Det gäller såväl

för företagens utveckling som för möjligheterna att bedriva en god offentlig service av olika slag i landsbygdsområden. Regeringen avser därför att låta utreda behovet av åtgärder mot en väntad framtida arbetskraftsbrist i många landsbygdsområden.

4.2 Strategiska insatser för viktiga näringar i olika landsbygder

Utgångspunkter

Som tidigare beskrivits behövs, på grund av de särskilda förutsättningarna i olika landsbygdsområden, i många fall insatser för företag i vissa geografiska områden eller vissa näringar. Insatserna i vissa geografiska områden har i huvudsak beskrivits i föregående avsnitt 4.1. I det följande behandlas insatser för näringar som är av stor betydelse för olika landsbygder.

Jord- och skogsbruket har länge varit ryggraden i landsbygdens näringsliv. Antalet jordbruksföretagare uppgår till 67 700, vilket är en minskning med 4 procent sedan 2005. Antalet jordbruksföretagare som är kvinnor uppgick 2007 till 10 000. Det är en minskning med drygt 100 företag från 2005. Antalet jordbruksföretagare som är män uppgick 2007 till 57 000, en minskning med 2 900 företag från 2005. Andelen jordbruksföretagare som var kvinnor respektive män har varit ungefär densamma under denna period, cirka 15 respektive 85 procent. Kvinnor har i genomsnitt mindre åkerareal än männen och kvinnor har i större omfattning driftsinriktningen småbruk. Antalet kvinnor som är sysselsatta inom sektorn har ökat med 9 100 mellan 2005 och 2007 och andelen uppgår till 39 procent. Antalet män som är sysselsatta inom sektorn har minskat med 5 400 personer mellan 2005 och 2007. Totalt sysselsätter jordbruket 177 600 personer.

Ungefär 60 procent av landets skogsägare är män och 40 procent är kvinnor. Andelen kvinnor som äger mer än 50 hektar är något lägre än andelen män med motsvarande arealer. Dessa näringar har blivit allt mer diversifierade och kombineras i stor utsträckning med andra verksamheter. Studier från Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) visar att kvinnor är pådrivande när det gäller att öka diversifieringen bland jordbrukare, främst vid utökning av verksamheter som inte är direkt kopplade till jordbruksområdet. Produkterna från jord- och skogsbruket har också blivit allt mer vidareförädlade och bland annat givit upphov till en livskraftig livsmedelsindustri, små och stora sågverk samt massa- och pappersfabriker.

Andra näringsgrenar som traditionellt varit basnäringar i olika landsbygdsområden är till exempel gruvor och vidareförädling av mineraler, fiske och vattenbruk i skärgårdar samt rennäring i fjällen. Det går att se en tydlig trend där nya näringar tar mer och mer utrymme och får en allt mer framträdande och betydelsefull roll i att stärka landsbygdernas utvecklingskraft. Här är bredden stor, alltifrån de möjligheter som ges i samband med en ökad användning av förnybar energi till en växande turistnäring och natur- och kulturresurser som grund för att utveckla olika kreativa näringar. De naturresurser som finns i Sverige är i allra

högsta grad fortfarande aktuella och av betydelse för landsbygden utveckling. I detta avseende handlar det bland annat om att förena miljö- och näringspolitiken till en ”grön” näringspolitik och att dra fördelar av de möjligheter som finns i landsbygd. Det är viktigt att resurserna används långsiktigt hållbart.

Regeringen vill underlätta en positiv utveckling av skogs- och jordbruksproduktionen och efterföljande förädlingsled i Sverige, vilket bidrar till jobb och tillväxt i hela landet. För att de gröna näringarna ska kunna utvecklas positivt är det viktigt att konkurrensförutsättningarna är gynnsamma, inte minst i jämförelse med våra grannländer. Strukturomvandlingen inom jord- och skogsbruket mot färre men större produktionsenheter bidrar till att sänka kostnadsnivån och skapa effektivare och mer specialiserade företag. Den svenska skogsnäringen skapar sysselsättning och har stor betydelse för landsbygdsföretagens ekonomi. Skogen ger dessutom möjligheter till jakt, fiske samt natur- och kulturturism, något som ökar landsbygdens attraktionskraft och gynnar dess näringsliv.

Energifrågorna är starkt kopplade till hoten om globala klimatförändringar. Ett konkurrenskraftigt näringsliv, som genererar arbetstillfällen, kräver samtidigt god tillgång till energi till internationellt konkurrenskraftiga priser. Klimatarbetet handlar inte bara om att ta ett ansvar för klimatet utan också om att se möjligheter till tillväxt. Ny grön teknik kommer att efterfrågas när världens energisystem ska ställas om. I Sverige finns redan råvarorna, tekniken och ett kunnande i världsklass men det krävs en ständig förnyelse och kunskapsutveckling för att förbli konkurrenskraftiga.

Efterfrågan ökar på miljöer för rekreation som till exempel natur- och kulturmiljöer. Därmed ökar också möjligheterna för utveckling av landsbygdsturismen. Turistnäringen är totalt sett en växande näring. Den bidrar till den lokala ekonomins och landsbygdens utveckling genom nya företag och arbetstillfällen.

4.2.1 Bättre förutsättningar för jord- och skogsbruket

Underlättande av nyetableringar och generationsskiften

Åtgärd: Ett startstöd inom landsbygdsprogrammet underlättar för unga kvinnor och män att starta jordbruks- och renäringsverksamhet samt underlättar generationsskiften i dessa verksamheter.

Jämfört med andra näringsgrenar är medelåldern hög inom de areella näringarna. Av andra småföretagare än jordbrukare och renägare är drygt tio procent äldre än 60 år, medan motsvarande andel för jordbrukare och renägare är 30 procent. Detta innebär att stora förändringar är att vänta i ägandestrukturen.

För att möta denna utveckling finns i landsbygdsprogrammet ett s.k. startstöd för unga jordbrukare (under 40 år). Målgruppen för stödet är personer som för första gången etablerar sig som ägare till ett jordbruksföretag, inklusive trädgårds- och renäringsföretag. Syftet med stödet är att underlätta för unga kvinnor och män att etablera sig som företagare och att underlätta generationsväxling. Länsstyrelserna har också möjlig-

heter att göra regionala prioriteringar utifrån jämställdhets- och etnicitetsaspekter. Stödet omfattar cirka 280 miljoner kronor under perioden 2007–2013.

Förenklade regler vid generationsskiften i skogsbruk

Åtgärd: Nya regler för övertagande av skogskonto och skogsskadekonto har införts för att underlätta generationsskiften.

Om skogs- eller skogsskadekontomedel överlåts till en ny ägare av en lantbruksenhet ska medlen enligt hittillsvarande regler återföras till beskattning hos den ursprunglige innehavaren. Någon möjlighet att överlåta kontot eller att sätta in medlen på ett nytt konto av motsvarande slag med fortsatt möjlighet till uppskov av beskattningen hos den nya innehavaren har inte funnits.

Möjligheter att föra över kontomedlen till den nye ägaren tillsammans med lantbruksfastigheten underlättar för generationsskiften. Kontomedlen kan hos den nye innehavaren av lantbruksenheten, precis som hos den ursprungliga innehavaren, användas för kostnader av framtida skogsvårdsåtgärder och på så sätt bidra till en kontinuitet i dessa. Riksdagen har på förslag av regeringen därför beslutat att införa en möjlighet att under vissa förutsättningar ta över skogskonton och skogsskadekonton i samband med att den lantbruksenhet som kontomedlen härrör från övergår till en närstående (prop. 2008/09:41. bet. 2008/09:SkU8, rskr. 2008/09:69). Övertagna kontomedel ska återföras till beskattning hos den nya innehavaren inom samma tid som gällde för den tidigare innehavaren. Lagändringarna trädde i kraft den 1 januari 2009.

Mer ändamålsenliga system för att bevara och utveckla jordbruket i norra Sverige

Åtgärd: Jordbruket och markresurserna i mindre gynnade områden är tillgångar som bör nyttjas bättre än i dag. De stödsystem som har som syfte att medverka till att utveckla jordbruket i norra Sverige och i andra mindre gynnade områden ska ses över under de närmaste åren.

Förutsättningarna för jordbruk varierar mycket mellan olika delar av Sverige. Landets norra delar och de skogsdominerade områdena i södra Sverige har betydligt sämre klimat och andra naturgivna förutsättningar för jordbruksverksamhet än andra delar av landet. En omfattande strukturrationalisering har skett inom jordbruket under de senaste decennierna och den pågår alltjämt. Den innebär färre men också större heltidsjordbruk, nedläggning av jordbruk eller övergång till deltidsjordbruk och en totalt sett minskad djurhållning. Utvecklingen är särskilt tydlig i delar av norra Sverige, speciellt i inlandet.

Jordbruket och markresurserna i mindre gynnade områden är tillgångar som bör utnyttjas bättre än vad som är fallet i dag. Fortsatt jordbruksverksamhet i dessa områden är många gånger en förutsättning för ett öppet landskap som bland annat gynnar landsbygdsturismen och intresset

för att bosätta sig på landsbygden, men den är också viktigt för utveckling av företagandet. Livsmedelsindustrin i norra Sverige är beroende av råvaror från regionen. Områdena har också en stor potential för utökad produktion av biomassa för energjändamål.

Europeiska rådet gav i juni 2005 Europeiska kommissionen i uppdrag att tillsammans med medlemsländerna ta fram förslag till avgränsningskriterier för sådana mindre gynnade områden som präglas av betydande naturbetingade svårigheter. Under 2007 och 2008 har ett tekniskt arbete bedrivits av kommissionen och medlemsländerna för att ta fram lämpliga kriterier för avgränsningen. Ett s.k. meddelande från kommissionen i frågan väntas under våren 2009.

Jordbruksverket har fått i uppdrag att analysera och föreslå stödutformning och stödnivåer som är motiverade och kontrollerbara i olika delar av de områden som kommer att avgränsas genom de nya kriterierna. Uppdraget ska redovisas senast den 1 juli 2009 för att möjliggöra nödvändiga ändringar av det svenska stödet till mindre gynnade områden.

På Europeiska kommissionens initiativ pågår också en översyn av de nationella stödsystem som, med stöd av anslutningsfördragen, tills vidare gäller i norra Sverige och Finland. Eventuella förändringar av förutsättningarna för de stöd till de mindre gynnade områdena som medfinansieras av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU) påverkar också indirekt förutsättningarna för de nationella stöden. Därför analyserar regeringen även förutsättningarna för de nationella stöden till norra Sverige och kommer under våren 2009 överlämna en skrivelse till kommissionen med förslag till förändringar av stödutformningen. Syftet är att göra stödet mer ändamålsenligt och att genomföra förenklingar av nuvarande stöd.

Förenkling av byggandet på landsbygden

Åtgärd: Från och med den 1 januari 2008 är förprovning av uppförande av djurstall och hägn avgiftsbefriade. Förändringen innebär lägre kostnader för lantbrukare som vill utveckla sin verksamhet.

Från och med 2008 finansieras förprovning av uppförande av stall och andra utrymmen för djur samt hägn med allmänna medel. Förprovningen bekostades tidigare av djurägaren.

Förändringen innebär lägre kostnader för lantbrukare som vill utveckla sin verksamhet. Vidare har Jordbruksverket på uppdrag av regeringen sett över systemet med förprovning av stallbyggnader från djurskydds- och djurhälsosynpunkt. Verket har utrett hur systemet, med bibehållet eller förbättrat djurskydd, kan effektiviseras, förenklas och få en mer enhetlig tillämpning över landet. Detta gäller särskilt reglerna för förprovning för stallar avsedda för flera djurslag och för tillbyggnad. Myndigheten bedömer att de lämnade förslagen kan minska de administrativa kostnaderna för djurägarna.

Åtgärder: En rad åtgärder för att ytterligare förbättra och förenkla det skogliga regelverket har genomförts, vilket ökar möjligheterna för markägare att hållbart nyttja skogen.

I propositionen En skogspolitik i takt med tiden (prop. 2007/08:108, bet. 2007/08:MJU18, rskr. 2007/08:244) framhålls skogens roll för klimatet, behovet av en ökad skoglig tillväxt och en förbättrad generell hänsyn till skogens natur- och kulturmiljövärden samt vikten av en stark myndighet för skogsfrågor.

Den svenska skogen har stor betydelse för landsbygdens utveckling och bevarandet av intressanta naturmiljöer. Skogsnäringen skapar sysselsättning och har stor betydelse för landsbygdernas ekonomi. Skogen ger dessutom möjligheter till jakt, fiske och naturturism, vilket ökar landsbygdens attraktionskraft och gynnar dess näringsliv. Det är också viktigt att ta till vara skogens stora potential att producera mer biomassa. Regeringen gör därför en särskild satsning på produktionsinriktad rådgivning för markägare. Den ökade tillväxten ska ske inom ramen för skogspolitikens två jämställda mål för produktion och miljö. I propositionen betonas också vikten av förbättrat växtodlingsmaterial, minskade skador av vilt, ökade röjningsaktiviteter, effektivare skogsmarksgödsling samt tydligare regler för dikesrensning och för användning av utländska träarter. Många av de uppdrag som aviserades i propositionen har betydelse för landsbygdens utvecklingskraft eftersom de syftar till att underlätta ett hållbart och konkurrenskraftigt skogsbruk och bidra till nya arbetstillfällen. En skogsbruksplan är en bra grund för ett hållbart och aktivt skogsbruk. Den ger den enskilde ägaren ett utmärkt underlag för planering av skogsbruket och är ett värdefullt instrument för styrning av verksamheten. Den kan även fungera som ett långsiktigt planeringsunderlag för affärs-, miljö- och kvalitetsstyrning.

Många skogsägare har aktuella beslutsunderlag för sina fastigheter, såsom skogsbruksplaner, men många saknar fullständiga kunskaper om sina skogsfastigheter. För att bland annat underlätta upprättandet av skogsbruksplaner har Skogsstyrelsen fr.o.m. den 1 januari 2009 i uppdrag att tillhandahålla uppgifter om respektive skogsfastighets miljö- och kulturvärden till markägarna via Internet. Inom ramen för det pågående projektet Minskog24 avser Skogsstyrelsen att tillhandahålla skoglig basinformation om bland annat miljö- och kulturvärden på respektive fastighet. Skogsstyrelsen ska aktivt sprida information till skogsägarna om deras ansvar att känna till fastighetens miljö- och kulturvärden samt om den förbättrade tillgången till denna information. Utöver detta fick Riksantikvarieämbetet den 1 januari 2009 i uppdrag att i samverkan med berörda aktörer sammanställa en informationskrift riktad till markägare och allmänhet om kulturvärden i skogen. Syftet är att öka kunskapen om dessa värden och hur värdena ska förvaltas på bästa sätt.

Större delen av de administrativa kostnaderna för företagen inom skogsnäringen har berott på kravet på skogs- och miljöredovisning. Riksdagen har på regeringens förslag avskaffat detta krav fr.o.m. den 1 januari 2009). Förenklingen beräknas minska de berörda skogsägarnas administrativa kostnader med drygt 220 miljoner kronor per år, vilket

motsvarar cirka 98 procent av de administrativa kostnaderna inom skogsområdet eller cirka 35 procent av kostnaderna för hela de areella näringarna.

I Skogsstyrelsens regleringsbrev för 2009 finns ett uppdrag om att se över vilka delar i miljöbalken som normalt berör skogsbruk, där tillsynen kan överföras till Skogsstyrelsen. Syftet med uppdraget är att söka lösningar som minskar regelbördan och komplexiteten för den enskilde näringsidkaren i skogsbruket. I dag finns flera tillsynsmyndigheter för verksamhetsutövningen.

Regeringen har även tillsatt en utredning för att se över de geografiska gränserna för skyddsskog, svårföringrad skog och fjällnära skog (dir. 2008:98). Uppdraget ska redovisas senast den 31 mars 2009.

Förbättrad veterinärvård

Åtgärd: Tillgång till veterinärvård är viktigt för en god djurhållning, för ett gott smitt- och djurskydd, liksom för landsbygdsföretagens lönsamhet. Regeringen avser att under 2009 föreslå riksdagen hur den framtida veterinärvården ska organiseras så att den fungerar väl i alla delar av landet.

Tillgång till veterinärvård i alla delar av landet är viktigt för en god djurhållning, för ett gott smitt- och djurskydd, liksom för landsbygdsföretagens livskraft och långsiktiga lönsamhet. Staten har det yttersta ansvaret för att det finns ett väl fungerande veterinärväsende i hela Sverige. Det ska kunna bekämpa och förebygga allmänfarliga och smittsamma djursjukdomar och upprätthålla en tillfredsställande veterinärservice även i djurglesa områden.

Med anledning av den kritik som riktats mot den nuvarande organisationen av den veterinära fältverksamheten, bland annat vad gäller konkurrensförhållandena mellan statliga distriktsveterinärer och privatpraktiserande veterinärer, har en särskild utredare analyserat och lämnat förslag i frågan. I betänkandet *Veterinär fältverksamhet i nya former* (SOU 2007:24) föreslås att distriktsveterinärorganisationen ska privatiseras i första hand i djurtäta områden. Veterinärmarknaden föreslås emellertid på sikt privatiseras i hela landet under förutsättning att behovet av djursjukvård kan tillgodoses överallt.

Vid remissbehandlingen av betänkandet riktades kritik mot utredningens förslag. De huvudsakliga invändningarna gällde beredskapen vid utbrott av smittsamma djursjukdomar, vilken flertalet remissinstanser inte bedömde kommer att bli tillräcklig vid en privatisering. Flera remissinstanser ifrågasatte också om det kommer att vara möjligt att säkerställa tillgången till veterinärer ur ett djurskyddsperspektiv.

Regeringen gav därför Jordbruksverket och Livsmedelsverket i uppdrag att utreda den veterinära organisationen vidare. Jordbruksverket föreslog att den statliga distriktsveterinärorganisationen ska vara kvar som basorganisation samtidigt som aktiva åtgärder ska vidtas för att privatpraktiserande veterinärer genom avtal och ekonomisk ersättning ska åta sig att delta i distriktsveterinärernas verksamhet. Regeringen

avser att under våren 2009 återkomma till riksdagen med en proposition i Skr. 2008/09:167 frågan.

4.2.2 Främjande av livsmedelssektorn

Sverige ska bli det främsta matlandet i Europa

Åtgärd: Landsbygdernas resurser är viktiga för att uppnå visionen om Sverige som det främsta matlandet i Europa. Förslag som ska stödja visionen håller på att tas fram inom Regeringskansliet och ska presenteras under 2009.

Landsbygderna och deras resurser är viktiga för att lyckas med visionen att göra Sverige till det främsta matlandet i Europa. Potential finns för en utveckling av allt ifrån produktion och förädling av livsmedel till konsumtion och matupplevelser i unika och vackra natur- och kulturmiljöer. Det krävs dock ett ökat entreprenörskap och samverkan mellan aktörer på lokal, regional och nationell nivå för att nå framgång.

Intresset för mat och måltidupplevelser har stadigt ökat. Måltiden är en viktig del av en besöksupplevelse och är ibland också själva anledningen till besöket. Mat och turism spelar också en stor roll för Sveriges ekonomi. Statistik från Verket för näringslivsutveckling (Nutek) visar att under 2007 uppgick turistnäringens totala omsättning i Sverige till drygt 236 miljarder kronor. Cirka en tredjedel av turistens pengar läggs på måltider. Genom en ökad samverkan mellan livsmedelsbranschen och turistnäringen, vilka båda har stor geografisk spridning och är växande näringar, finns det en stor potential för utveckling. Utrymme finns för fler entreprenörer på landsbygden, som kan vara med och driva utvecklingen mot ett bra utbud av matupplevelser av god kvalitet som motsvarar besökarnas förväntningar.

För att nå visionen att Sverige ska bli det främsta matlandet i Europa krävs olika typer av insatser. Redan i dag finns ett antal verktyg som regeringen arbetar med, till exempel regelförenklingar för företag och att på andra sätt främja en positiv utveckling av företagsklimatet. Härutöver finns regeringens satsning inom livsmedelsstrategin (beskrivs i nästa avsnitt), möjligheterna till stöd inom landsbygds- och fiskeprogrammen för att utveckla turistverksamhet, livsmedelsförädling, kompetens m.m. Det finns också många intressanta projekt och initiativ på lokal, regional och nationell nivå. Regeringen har gjort tydliga prioriteringar för mat med mervärden inom ramen för landsbygdsprogrammet och genom omfördelning stärkt dessa insatser med 30 miljoner kronor under åren 2009–2013. Inom Regeringskansliet arbetar också en projektgrupp med att ta fram förslag till utvecklingsområden för att stödja regeringens vision om att Sverige ska bli det främsta matlandet i Europa. Förslagen ska presenteras under 2009.

Åtgärd: Medlen till åtgärder inom den s.k. livsmedelsstrategin har ökats med 15 miljoner kronor, vilket innebär en total insats under 2009 på 49 miljoner kronor. Målet för livsmedelsstrategin är en konkurrenskraftig livsmedelssektor med hög tillväxt som ger ny sysselsättning.

Regeringen presenterade 2007 en samlad strategi för att stärka livsmedelssektorns konkurrenskraft; ”En livsmedelsstrategi för hela Sverige” (prop. 2007/08:1 utg.omr. 23, bet. 2007/08:MJU2, rskr. 2007/08:93). Strategin är en del i arbetet med att uppnå regeringens vision om ”Matlandet Sverige”. Målet för strategin är en konkurrenskraftig livsmedelssektor med hög tillväxt som ger ny sysselsättning. De samlade insatserna i strategin förväntas bidra till att stärka livsmedelsbranschens konkurrenskraft. På så sätt kan företagande underlättas och tillväxt i hela livsmedelskedjan stimuleras, vilket bidrar till fler arbetstillfällen som främjar landsbygdernas utveckling.

Livsmedelssektorn hade länge efterfrågat en enhetlig strategi och en signal om att regeringen tror på branschen, snarare än stora ekonomiska insatser. Näringen har också betonat vikten av att ha en aktiv dialog med den politiska nivån.

Livsmedelsstrategin omfattar ett årligt anslag, som för 2009 är drygt 49 miljoner kronor och som innehåller åtgärder för export, innovation och utveckling av produkter, för småskalig produktion och marknadsfrämjande insatser samt för ekologisk produktion. Dessutom ska formaliserade dialoger med representanter för näringen anordnas halvårsvis, vid vilka kommande åtgärder ska utarbetas i samarbete med sektorn.

En livsmedelsstrategi är av betydelse för hela landet och för hela livsmedelskedjan. Livsmedelsindustrin är Sveriges fjärde största tillverkningsindustri sett till antalet sysselsatta. Det är även en industribransch som har stor geografisk spridning i Sverige, vilket gör den till en viktig arbetsgivare i många landsbygder. Livsmedelsindustrin har vidare stor betydelse för landets många producenter av livsmedelsråvaror men även för andra branscher. Produktionsvärdet för livsmedelsindustrin uppgår till cirka 130 miljarder kronor, vilket motsvarar ungefär åtta procent av industrisektorns totala produktionsvärde. Livsmedelsexporten har fyrdubblats mellan 1994 och 2007 till över 40 miljarder kronor, vilket utgör 3,6 procent av Sveriges totala export.

Åtgärd: Inom Europeiska unionens gemensamma jordbrukspolitik finns möjligheter att finansiera informations- och säljfrämjande kampanjer för jordbruksprodukter. Under åren 2008–2011 medfinansieras säljfrämjande åtgärder för jordbruket med drygt 6,3 miljoner kronor.

Inom ramen för Europeiska unionens gemensamma jordbrukspolitik finns möjligheter att finansiera informations- och säljfrämjande kampanjer för jordbruksprodukter. Kampanjerna kan vara riktade till såväl länder inom inre marknaden som till tredje land. Sverige är via EU-budgeten med och finansierar godkända nationella program med 50 procent. Sverige och de andra medlemsstaterna har sedan möjlighet att finansiera ytterligare 30 procent av programkostnaden direkt via sin statsbudget.

År 2008 ansökte fyra svenska organisationer om stöd för säljfrämjande insatser. Regeringen har utlovat ytterligare medfinansiering av dessa program i linje med ovanstående. Två av programmen godkändes av Europeiska kommissionen 2008. Den totala statliga finansieringen för dessa projekt, inklusive ett ekologiskt projekt som godkänts tidigare uppgår till 6,3 miljoner kronor. Beloppet kan bli högre om fler svenska program för säljfrämjande åtgärder godkänns av kommissionen. Europeiska kommissionen ska besluta om ytterligare program under 2009. Skälet till att regeringen medfinansierar programmen är i första hand att marknadsföring av jordbruksprodukter kan medverka till att svenska livsmedel blir synligare på marknaden, vilket kan främja livsmedelsföretagens konkurrenskraft.

Stöd till nordiskt projekt

Åtgärd: Genom gemensamma insatser kan företagare i de nordiska länderna dra nytta av varandras erfarenheter och kunskaper. Stöd lämnas till Nordiska ministerrådets projekt ”Ny Nordisk Mat”, som lyfter fram den nordiska maten och matkulturen.

Många av de problem och utmaningar som livsmedelsföretagare möter är desamma i de nordiska länderna. Genom gemensamma insatser kan företagen dra nytta av varandras erfarenheter och kunskaper vilket också bidrar till att skapa nätverk för framtida gemensamma insatser. Detta ger Norden en starkare position internationellt i såväl förhandlingar som handel med livsmedel. Genom projektet ”Ny Nordisk Mat” främjas en gemensam bild av de mervärden nordisk livsmedelsproduktion står för, vilket vidgar marknaden för svenska produkter.

Det övergripande målet för projektet är att aktivera nationella aktörer till nordiskt samarbete för att främja, utveckla och synliggöra de värden och den potential som ligger i de nordiska livsmedlen och den nordiska matkulturen. Projektet kopplar samman nordiska värden inom en rad områden såsom gastronomi, turism, regional tillväxt och sunda matvanor. En del av verksamheten är inriktad mot att skapa en medvetenhet i Norden och internationellt om den nordiska maten.

Exempel på andra insatser inom ramen för projektet är samordning av hur tillsyn sker av hantverksmässig ostproduktion för att få en mer likartad officiell kontroll, utveckling av modeller för logistik- och återförsäljningsnätverk för att producenter regelbundet ska kunna leverera lokalt producerade råvaror samt skapande av en gemensam vetenskaplig grund för att måltidsprodukter ska kunna förbättras och utvecklas utifrån sensoriska, estetiska och hälsomässiga kvaliteter.

Projektet genomförs inom Nordiska Ministerrådet under 2007–2009 och omfattar cirka 23 miljoner kronor. De aktörer som deltar i projekten anslår oftast ytterligare medel, varför den totala omfattningen av projektet är större än den offentliga projektbudgeten.

Utveckling av och stöd till kvalitetssäkring inom livsmedelssektorn

Åtgärder: Regeringen medverkar till utveckling av och stöd till kvalitetssäkring inom livsmedelssektorn samtidigt som Sverige aktivt arbetar inom Europeiska unionen för att skapa ett regelverk om kvalitet som är anpassat för svenska förhållanden och som inte är handelsstörande.

Inom landsbygdsprogrammet lämnas miljöersättning för ekologiska produktionsformer med cirka 500 miljoner kronor per år.

Förslag till nya regler om ekologisk produktion avses föreläggas riksdagen under 2009.

Sverige använder i dag cirka 30 miljoner kronor per år till ett stöd för kvalitetscertifiering inom livsmedelssektorn och mervärden i jordbruket. Stöd kan lämnas till jordbrukare som väljer att ansluta sig till ett certifieringssystem, till exempel enligt KRAV:s eller Svenskt Sigills regler. Jordbrukare som deltar i jordbruks- och livsmedelsmässor eller vidtar kvalitets- och marknadsföringsåtgärder kan få del av stödet för mervärden i jordbruket. Kvalitetssäkring är också en viktig faktor i förverkligandet av visionen om Matlandet Sverige.

Av stödet används cirka tio procent för att främja utvecklingen av mervärden i jordbruket, resten används till kvalitetscertifiering. Åtgärderna kommer att ses över i samband med den s.k. hälsokontrollen av den gemensamma jordbrukspolitiken.

Europeiska kommissionen har, med stöd av Sverige, under en längre tid lyft fram kvalitet som den viktigaste aspekten för den framtida jordbrukspolitiken. Hur konceptet kvalitet behandlas är av stort intresse för Sverige. Regeringens ambition är att utveckla regelverken inom kvalitetsområdet så att de stärker den europeiska produktionen, utan att protektionistiska intressen får genomslag så att det påverkar frihandeln negativt. Avsikten är att producentpriserna ska spegla den höga kvalitet som europeisk livsmedelsproduktion håller. Kvalitetssäkringssystem och kommunikation är viktiga delar för att uppnå detta.

Kommissionen presenterade en s.k. grönbok om jordbruksprodukters kvalitet i oktober 2008. Grönboken behandlar kvalitetsdiskussioner inom en rad olika områden, exempelvis EU:s kvalitetsbeteckningar, kvalitetssäkringssystem, handelsnormer inom ramen för marknadsordningarna, ursprungsmärkning och ekologiska livsmedel. Frågan är av stort intresse

både för kommissionen och för många medlemsstater. I maj 2009 avser kommissionen att publicera ett s.k. meddelande om jordbruksprodukters kvalitet. Kommissionens översyn kan komma att leda till förändringar i befintliga regelverk som blir aktuella under det svenska ordförandeskapet 2009.

Ackreditering av geografiska ursprungsbeteckningar utförs i dag av Livsmedelsverket. Myndigheten har förordat att godkännande i stället bör skötas av privata aktörer. Regeringen uppdrog i juli 2008 åt Livsmedelsverket att föreslå hur olika former av kvalitetssäkringssystem skulle kunna utnyttjas inom den offentliga kontrollen av livsmedel. Förslagen ska syfta till att minska de totala resurser som myndigheter och företag lägger på kontroll, att använda de samlade resurserna mer effektivt och att minska den tid enskilda företag måste lägga på olika former av extern kontroll. Uppdraget ska redovisas senast den 30 april 2009. Regeringen kommer att se över ansvaret för och genomförandet av kontrollen av småskalig livsmedelsförädling för att säkerställa att det finns tillräcklig kompetens för att genomföra kontroller med god kvalitet.

För ekologiska livsmedel finns redan kvalitetssystem. I Sverige tillämpas i huvudsak två system; dels certifiering enligt EU:s regelverk för ekologisk produktion, dels certifiering enligt KRAV:s regelverk. Från och med den 1 januari 2009 gäller nya EU-gemensamma regler för ekologisk produktion. Dessa innebär bland annat att alla ekologiska produktioner fr.o.m. juli 2010 måste märkas med en gemensam logotyp. Privata märken, till exempel KRAV-märket, ska dock kunna användas parallellt. Som ett led i införandet av de nya EU-reglerna pågår inom Regeringskansliet arbete med att ändra den svenska lagen och förordningen om ekologisk produktion. Regeringen planerar att under 2009 överlämna en proposition till riksdagen om ekologisk produktion. Inom ramen för landsbygdsprogrammet lämnas miljöersättning för jordbrukare som bedriver ekologisk produktion. Högre ersättning utgår till de jordbrukare som har sin produktion certifierad. Utbetalningarna för 2008 omfattade totalt närmare 500 miljoner kronor.

Åtgärderna för att främja småskalig livsmedelsförädling stärks

Åtgärd: Insatserna för regeringens vision om Matlandet Sverige, att stärka mat med mervärden som exempelvis småskalig livsmedelsförädling, förstärks inom ramen för landsbygdsprogrammet med 30 miljoner kronor under åren 2009–2013.

Med småskalig livsmedelsförädling avses förädling som sker hos företag med färre än 50 anställda. I Sverige bedriver cirka 3 000 företag småskalig livsmedelsförädling. Av dessa är mer än hälften lantbruk som producerar småskaligt, medan resten av företagen är småindustrier. I den småskaliga verksamheten inräknas även vissa delar av rennäringen. Den småskaliga produktionen är mångsidig och omfattar de flesta livsmedel, till exempel kött, fisk och vegetabilier. Merparten av företagen har anknytning till lokala eller regionala matkulturer, vilket utgör ett mervärde som efterfrågas allt mer. Kulturella traditioner och kunskaper inom livsmedelsproduktionen är också utmärkande för branschen.

En livskraftig småskalig livsmedelsförädling är en förutsättning för att nå regeringens vision om Sverige som det främsta matlandet i Europa. Förädlingen bedrivs ofta som deltidsarbete vid sidan av annan verksamhet och en stor andel av företagarna är kvinnor. Företagen inom det småskaliga området är ofta solo- eller mikroföretag, men det finns en potential för ett utvecklat entreprenörskap, ökad tillväxt och sysselsättning. Runt om i landet har regionala och nationella s.k. resurscentra uppstått för att ta till vara, utveckla och förmedla kunskaper om småskalig förädling av livsmedel med unik smak, lukt m.m. Såväl dessa centra som lokala matproducenter får besök av många turister som köper produkter och även övernattar hos livsmedelsförädlarna. Dessa gårdar erbjuder produkter med specifik smak och hög kvalitet som kompletterar den storskaliga livsmedelsproduktionen. Näringen har stor växtpotential och kan med rätt marknadsföring och framtoning växa från ett produktionsvärde i dag om ett par hundra miljoner kronor per år till väsentligt större värden.

Under de senaste 15 åren har många initiativ för att marknadsföra lokal och regional mat tagits. Inom strukturfondsprogrammen har bland annat större samlade satsningar gjorts i Jämtlands och i Västernorrlands län. Insatser av varierande omfattning har också gjorts i flera andra län, bland annat med stöd av det tidigare miljö- och landsbygdsprogrammet och Leader+ (programmet för Leader+ bedrevs i samtliga EU-länder under 2000–2008, med målsättning att främja utveckling på landsbygden). Lokal mat marknadsförs i gårdsbutiker och restauranger i respektive län eller kommun men även i specialbutiker, restauranger och marknader utanför länet, inte minst i Stockholm och Göteborg. Den västerbottniska matveckan på Grand Hôtel i Stockholm är ett exempel. Ett annat exempel är ”Smaklust”, en upplevelsemässa om svenskt mathantverk från hela landet som hölls i Stockholm i augusti 2007 och som återkommer i augusti 2009. Flera samlade matguider för lokalt producerad mat i kommuner, län eller landskap har tagits fram och ingår ofta i marknadsföringen av olika områden för turister och andra besökare.

Regeringen avser att fortsätta sitt samarbete med näringens organisationer och forskarinstitutioner i syfte att de småskaliga produkterna i högre grad ska nå konsumenten och efterfrågan öka än mer. Genom landsbygdsprogrammet och strukturfondsprogrammen finns möjligheter att stödja företag och organisationer som arbetar med utveckling av landsbygdsturism, småskalig tillverkning och marknadsföring av lokal och regional mat. Inom ramen för landsbygdsprogrammet finns cirka 70 miljoner kronor per år för stöd till livsmedelsförädling. Regeringen har också stärkt insatserna inom programmet, beslutat att mat med mer värden och kringaktiviteter ska vara ett prioriterat område samt genom omfördelning tillfört 30 miljoner kronor för att stödja kompetens- och utvecklingsinsatser inom exempelvis småskalig livsmedelsförädling.

Minskade kostnader för köttkontroll

Åtgärd: Kostnaderna för köttkontroll har sänkts under en treårsperiod. Detta är särskilt betydelsefullt för mindre slakterier, vilka främst finns i landsbygdsområden.

Riksdagen har i enlighet med regeringens förslag i budgetpropositionen för 2008 (prop. 2007/08:1 utg.omr. 23, bet. 2007/08:MjU2, rskr. 2007/08:93) beslutat att 9 miljoner kronor ska avsättas för att sänka kostnaderna för köttkontroll, särskilt vid mindre slakterier. Denna åtgärd gäller under perioden 2008–2010 och väntas öka de mindre slakteriernas konkurrenskraft.

Den sänkta avgiften kommer att få störst effekt för mindre slakterier eftersom de i förhållande till sin produktion betalar mer för kontrollen. Dessa slakterier, som främst finns i landsbygdsområden, kommer därmed att få en förstärkt konkurrenskraft.

4.2.3 Ökad användning av förnybar energi

Från fossila bränslen till förnybar energi

Åtgärder: Två propositioner om en sammanhållen klimat- och energipolitik har överlämnats till riksdagen. I dessa föreslås bland annat nya mål för den förnybara energiproduktionen.

En av de största utmaningarna samhället står inför är klimathotet. Sedan länge står det klart att det inte är hållbart att fortsätta den väg som lett fram till dagens välbefinnande. Det gäller att bryta beroendet av fossila bränslen och hitta nya lösningar som innebär skydd för miljön, bevarat ekonomiskt välbefinnande och som leder till en hållbar energiframtid. Åtgärder som leder till effektivare energianvändning, en minskad användning av fossila bränslen och ökad användning av förnybar energi är viktiga åtgärder i regeringens energipolitik.

Energiomställningen innebär också en gyllene möjlighet till hållbar tillväxt. Ny ”grön” teknik kommer att efterfrågas när världens energisystem ska ställas om. Sverige och den svenska landsbygden har goda förutsättningar att utnyttja denna omställning utifrån tillgången till råvaror, teknik och kunskaper.

Andelen förnybar energi av den totala energianvändningen i Sverige uppgick 2005 till knappt 40 procent, vilket är en relativt hög andel internationellt sett. Grunden till den höga andelen är den omfattande användningen av bioenergi och vattenkraft.

I januari 2008 presenterade Europeiska kommissionen ett klimat- och energipaket och en överenskommelse om hur bördan av omställningen ska fördelas mellan medlemsländerna antogs av Europeiska parlamentet i december 2008. Som en del i paketet ingår ett förslag till direktiv om främjande av användningen av förnybar energi. Det övergripande målet är att Europeiska unionen ska öka andelen förnybar energi från 8,5 procent 2005 till 20 procent 2020. För Sverige gäller ett bindande mål på 49 procent förnybar energi 2020 vilket är den högsta målsättningen för något land inom unionen. Alla medlemsstater ska även uppnå minst tio procent förnybar energi i transportsektorn. Kommissionens förslag är överenskommet mellan ministerrådet och parlamentet. Det formella antagandet i rådet kvarstår dock.

Regeringen har överlämnat två propositioner om en sammanhållen energi- och klimatpolitik till riksdagen: En sammanhållen klimat- och energipolitik – Energi (prop. 2008/09:163) samt En sammanhållen klimat- och energipolitik – Klimat (prop. 2008/09:162) I dessa lämnas förslag om en hållbar energipolitik för miljö, konkurrenskraft och trygghet. De två propositionerna ska ses som en helhet. De ger långsiktiga spelregler för energimarknadens aktörer och regeringens högt ställda ambitioner inom klimatområdet tydliggörs. Företag och konsumenter måste kunna lita på att det finns en trygg energiförsörjning. Den framtida energipolitiken – och därmed även basen för klimatpolitiken – ska bygga på att förena ekologisk hållbarhet, konkurrenskraft och försörjningstrygghet. Genom insatser för förnybar energi och effektivare energianvändning skapas en väg ut ur beroendet av fossil energi.

Regeringen föreslår i proposition 2008/09:163 att andelen förnybar energi 2020 ska vara minst 50 procent av den totala energianvändningen. Andelen förnybar energi i transportsektorn ska 2020 vara minst 10 procent. För att målet ska nås föreslår regeringen bland annat att certifikatsystemet för förnybar elproduktion ska vidareutvecklas. Ett nytt mål för ökningen av den förnybara elproduktionen bör sättas upp i nivå med 25 TWh till 2020 jämfört med läget 2002.

Mer bioenergi från jord- och skogsbruk

Åtgärder: Skogen som en förnybar resurs ger möjligheter att starkt bidra till att begränsa växthusgasernas påverkan på klimatet. För att påskynda omställningen till förnybar energi ska bland annat ökad skogstillväxt stödjas genom utvecklad rådgivning och information samt forskningsinsatser.

Ungefär 90 procent av den bioenergi som används i Sverige kommer från skogen. Resterande bioenergi kommer från avfallssektorn och jordbruket. Även om bioenergiproduktion från jordbruket är blygsam har den ökat de senaste åren. Från skogen finns det också möjligheter till ett ökat hållbart uttag av förnybar energi från hyggesavfall och stubbar. Detta ska ske med metoder som minimerar negativ miljöpåverkan.

Skogen såsom en förnybar resurs ger möjligheter att starkt bidra till att begränsa växthusgasernas påverkan på klimatet. En ökad efterfrågan på biomassa bör stärka den utvecklingspotential som produktion och förädling av förnybar energi kan innebära för företagandet i landsbygder. De flesta jordbruksföretagare har både jord och skog, och produktion av förnybar energi är en växande kombinationsverksamhet inom jord- och skogsbruket. Ökade kunskaper hos skogsägarna om nya produktionsmöjligheter och ekonomiska förutsättningar kan medverka till en ökad aktivitet i skogen, fler arbetstillfällen och nya konkurrenskraftiga företag. Det är dock viktigt att den svenska modellen med produktion och miljö i balans kvarstår och att skogsbruket är långsiktigt hållbart.

I propositionen En skogspolitik i takt med tiden (prop. 2007/08:108, bet. 2007/08:MJU18, rskr. 2007/08:244) betonar regeringen att en ökad tillväxt i skogen bör främjas inom ramen för skogspolitikens jämställda produktions- och miljömål. Skogsstyrelsen har i uppdrag att utveckla sin

rådgivning och information i syfte att öka tillväxten i skogen. Ytterligare åtgärder för en ökad produktion av biomassa är till exempel ökad användning av förädlat föryngringsmaterial, insatser för minskade viltskador, ökad röjningsintensitet, effektivare skogsmarksgödsling, ett förtydligat regelverk för dikesrensning och ett ökat uttag av biobränsle.

Skogsforskningen har, via Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas), fått i uppdrag att utveckla användningen av förädlat plantmaterial och att effektivisera tillvaratagandet av biomassa i form av grot (grenar och toppar). Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har fått i uppdrag att utreda möjligheterna till intensivodling av skog.

Utöver råvaruproduktion kan jord- och skogsbruket utveckla förädlingen av biobränslen. Landsbygdspolitiken bidrar bland annat genom åtgärder inom ramen för landsbygdsprogrammet till att främja företagande och konkurrenskraft inom området förnybar energi, vad gäller produktion, förädling, marknadsföring, utveckling av teknik, m.m.

Riksdagen har nyligen beslutat om propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160). En stor andel av svensk industri är beroende av inhemska råvaror, främst från skog, gruvor och mineral. Långsiktig forskning krävs för att utveckla industrins konkurrenskraft. Hållbart nyttjande av naturresurser har som ett strategiskt forskningsområde i detta sammanhang tillförts 70 miljoner kronor för åren 2009–2012.

Vindkraften öppnar nya möjligheter till lokalt entreprenörskap och företagande

Åtgärder: För att underlätta etablering av vindkraftverk har bland annat tillståndprocessen förenklats samt medel anslagits för att förkorta handläggningstiderna. Vidare ska det interna nätet i en vindkraftpark kunna byggas ut utan krav på nätkoncession. Den planerade utbyggnaden av vindkraft förutses bli viktig för bland annat många landsbygders utveckling.

Vindkraft byggs ofta ut i glest befolkade landsbygdsområden och kan där bli ett betydelsefullt bidrag till den lokala ekonomin. En utbyggnad kan medverka till nya arbetstillfällen och en mer diversifierad ekonomi. Planering, projektering, produktion, transporter, montering, installation, drift, underhåll och slutligen nedmontering och materialåtervinning är moment som kan skapa arbetstillfällen. Alla arbetstillfällen tillkommer inte på den lokala arbetsmarknaden, men fortlöpande drift och underhåll ger en lokal efterfrågan på arbetskraft. Vid etableringar av större vindkraftsanläggningar kan monteringsanläggningar och andra installationer komma att startas. När antalet vindkraftverk i ett område blivit tillräckligt stort uppstår ett behov av kringverksamheter. Det behövs till exempel servicekontor, som ofta för med sig ny kompetens till en ort. Underleverantörer av komponenter till vindkraftsindustrin finns över hela Sverige. En av de världsledande tillverkarna av lager till vindturbiner finns i landet. En kraftig utbyggnad kan också komma att leda till inhemsk tillverkning av kraftverk.

Vindkraften öppnar nya möjligheter till lokalt entreprenörskap och företagande. Om lokala grupper och intressen tidigt kan medverka i och påverka planeringen av vindkraftsutbyggnaden ökar förutsättningarna för att placering och utbyggnad kan anpassas till lokala förhållanden, och att lokala intressenter kan medverka i investeringar, drift, underhåll och kringverksamheter.

För vindkraftsanläggningar som inte ägs lokalt finns exempel på avtal mellan ägare och lokala organisationer om att ett visst belopp per producerad energienhet ska tillfalla en lokal organisation för att användas till lokala utvecklingsinsatser. Avtalsformen, som fått benämningen bygdepeng, är ett helt frivilligt instrument. Markägare har också möjligheter att få arrendeintäkter om de upplåter mark för vindbruk.

Nya och mer tillförlitliga vindkarteringar har visat sig vara av stor betydelse för planeringen av vindkraft, vilket också har gett upphov till en översyn av områden av riksintresse för vindkraft.

Regeringen arbetar på bred front för att underlätta och skapa förutsättningar för en vindkraftsutbyggnad i enlighet med gällande planeringsmål, att planmässiga förutsättningar ska skapas för en produktion av minst 10 TWh 2015 (prop. 2001/02:143, bet. 2001/02:NU17, rskr. 2001/02:317). Regeringen har bland annat tagit initiativ till att förenkla tillståndprocessen för vindkraft, vilket innebär att tiden för prövning kommer att kunna förkortas. Detta kommer till ytterligare uttryck i den proposition om Prövning av vindkraft (prop. 2008/09:146) som regeringen nyligen överlämnat till riksdagen. Propositionen innehåller förslag till ändringar som syftar till att underlätta utbyggnaden av vindkraft, samtidigt som kraven på en rättssäker och omsorgsfull prövning inte minskar. De prövande instanserna – länsstyrelserna och miljödomstolarna har också tilldelats medel för att korta handläggningstiderna och kunna möta en ökande ärendeström. Medel har även anvisats till en förlängning av det stöd till planeringsinsatser som främst kommit kommuner och länsstyrelser till del (prop. 2008/09:1 utg.omr. 21, s. 55, bet. 2008/09:NU3, rskr. 2008/09:100).

Frågor som rör elnätet är centrala för hur snabbt utbyggnaden av vindkraft kan ske. Regeringen har därför beslutat att möjliggöra att det interna nätet i en vindkraftspark ska kunna byggas utan krav på nätkoncession. Beslutet innebär att den totala tiden för att få alla tillstånd som krävs för att anlägga en vindkraftspark minskar med flera månader. Planering och genomförande av anläggningsarbeten underlättas också väsentligt.

Energisektorn, inte minst förnybara energislag, kan bli en ”motor” för den ekonomiska utvecklingen i framtiden. Den svenska energibranschen bedömer exempelvis att investeringarna i vindkraft i Sverige kommer att uppgå till cirka 100 miljarder kronor under de närmaste tio åren, och totalt inom energisektorn beräknas cirka 300 miljarder kronor investeras under samma period. Genom dessa investeringar bidrar energisektorn till Sveriges ekonomiska tillväxt framöver.

Regeringen tog förra året initiativet till att skapa ett nationellt nätverk för vindbruk. Det ska sprida kunskaper om vindkraften samt ta till vara de möjligheter till regional utveckling och förankring som uppstår genom de stora investeringar som görs inom vindkraftsområdet. Statens energimyndighet är sammanhållande för nätverket. Det har fyra s.k. noder i olika delar av landet som har sammanhållande funktioner för nationell

kunskaps- och kompetensförmedling inom ett sakområde. Noderna ska fungera som samordnare, samarbetspartner och extra resurser för energimyndighetens arbete för en kraftig utbyggnad av vindkraften.

Energimyndigheten kom med ett förslag om nytt planeringsmål 2007 om sammanlagt 30 TWh, varav 20 TWh från landbaserade och 10 TWh från havsbaserade vindkraftverk. Målen innebär, enligt myndighetens bedömning, att det behövs en planberedskap som möjliggör en utbyggnad av antalet vindkraftverk från för närvarande knappt 900 till mellan 3 000 och 6 000 verk beroende på effekt. Regeringen har föreslagit att en nationell planeringsram för vindkraft ska fastställas till att motsvara en årlig produktionskapacitet på 30 TWh till 2020, varav 20 TWh till lands och 10 TWh till havs (prop. 2008/09:163).

Havets energikällor ska utnyttjas

Åtgärd: Både vindkraft lokaliserad till havs och vågkraft har stora möjligheter att bidra till den framtida energiförsörjningen, liksom till inkomster och sysselsättning i landsbygder och skärgårdar. Statens energimyndighet stödjer utvecklings- och demonstrationsprojekt inom vågkraften.

Haven har en stor potential att bidra med förnybar energi i olika former. Både vindkraft lokaliserad till havs och vågkraft har stora möjligheter att bidra till den framtida energiförsörjningen och landsbygders och skärgårdars utvecklingskraft.

Vindkraft till havs har hög tillgänglighet och ger mycket energi per installerad MW. Teknikens svårigheter har emellertid hittills medfört att kostnadsbildningen varit relativt ogynnsam i jämförelse med landbaserad vindkraft. European Wind Energy Association bedömer att det på sikt finns en potential för hög produktion till rimliga kostnader.

Vågkraft är ett prioriterat område inom energiforskningen. Tekniken har visat sig fungera och är på väg att kommersialiseras. Statens energimyndighet delfinansierar för närvarande två utvecklings- och demonstrationsprojekt inom vågkraften med en samlad budget på cirka 90 miljoner kronor, varav det statliga stödet är 34 miljoner kronor. Även om vågkraftsforskningen varit framgångsrik finns det fortfarande en stor skillnad i mognad mellan vågkraft och kommersiellt väletablerad teknik, som till exempel vindkraft. Internationell samverkan och informationsutbyte har också stor betydelse i detta sammanhang och Sverige deltar i det program kring vågkraftsutveckling som bedrivs av det internationella energiorganet (International Energy Agency, IEA).

Utöver vågkraft finns även andra tekniker för att utvinna elenergi från strömmande vatten i havsområden, till exempel genom s.k. undervattenkraft eller marin strömkraft.

Det är av yttersta vikt att hänsyn tas till bebyggelse och näringsliv i närliggande landsbygder och skärgårdar vid planering av havsområden för produktion av förnybar energi.

Både vindkraft lokaliserad till havs och vågkraftverk är verksamheter som kan komma att kunna bidra till sysselsättning och inkomster i många landsbygdsområden, särskilt i skärgårdar.

Åtgärd: Särskilda insatser i form av investeringsstöd för biogasproduktion genomförs inom ramen för landsbygdsprogrammet. Budgeten uppgår till 40 miljoner kronor per år under perioden 2009–2013.

Att öka användningen av förnybar energi är för regeringen en prioriterad fråga som innebär stora möjligheter för utveckling av företagandet i landsbygder. Inom ramen för den nyligen beslutade översynen av Europeiska unionens gemensamma jordbrukspolitik, den s.k. hälsokontrollen, utpekas produktion av förnybar energi som en av utmaningarna för det framtida europeiska jordbruket.

Regeringen bedömer att investeringsstöd för biogasproduktion kan vara en lämplig väg att minska utsläppen av växthusgaser och stärka konkurrens- och utvecklingskraften hos företagen inom jordbruket genom att förbättra deras möjligheter som energiproducenter. Inom ramen för landsbygdsprogrammet 2007–2013 finns möjligheter att söka stöd för investeringar som syftar till att utveckla produktion och förädling av förnybar energi samt kunskaper kring nya lösningar. Det kan handla om investeringsstöd, stöd för planering, projektering och samordning eller innovativa lösningar för kompetensutveckling i det enskilda företaget eller för att främja kunskapsutbyte från forskning till företagen. Stöd till utveckling kan lämnas till såväl företag inom de gröna näringarna som andra företag i landsbygder samt även för projekt om biogas.

Ett flertal utredningar pekar på att det finns stor potential att utveckla biogasproduktion i Sverige. En sådan produktion kan öka jordbrukets möjligheter som energiproducent och stärka dess konkurrens- och utvecklingskraft. I de fall gödsel används som insatsvara kan en tekniskt väl fungerande rötningsprocess ge lägre spontana utsläpp av växthusgaser. Klimatberedningen, Svensk klimatpolitik (SOU 2008:24), konstaterar att produktion av biogas från stallgödsel är en åtgärd som, om tekniken fungerar väl, är kostnadseffektiv. Flera växthusgaser minskas samtidigt; metan från gödselhanteringen och koldioxid genom att biogasen (metan) som framställs kan ersätta eldningsolja eller drivmedel.

I betänkandet Bioenergi från jordbruket – en växande resurs (SOU 2007:36) föreslogs att ett tidsbegränsat investeringsstöd för biogasproduktion bör inrättas i syfte att utveckla tekniken, för att göra den mer konkurrenskraftig samt att minska den ekonomiska risken för de lantbrukare som gör tidiga investeringar. En utökad produktion kan enligt utredningen sänka produktionskostnaderna, vilket i sin tur resulterar i en framtida lönsamhet. Statens jordbruksverk fick därefter i uppdrag av regeringen att utreda hur ett stöd skulle kunna utformas. Uppdraget har redovisats i en rapport (SJV 2008:8).

Regeringen beslutade i november 2008 om ökade insatser för biogasproduktion inom landsbygdsprogrammet med totalt 200 miljoner kronor i form av investeringsstöd för biogasanläggningar under perioden 2009–2013. Beslutet fattades huvudsakligen i enlighet med Jordbruksverkets förslag och ändringarna i programmet har överlämnats till Europeiska kommissionen för godkännande. Jordbruksverket är övergripande ansvarigt för att administrera och närmare utforma stödet, som är möjligt att söka sedan början av 2009. Stödet ska kunna lämnas både till jord-

bruksföretag och företag verksamma utanför jordbrukssektorn. Den maximala stödandelen är 30 procent av investeringskostnaden, dock gäller begränsningar av maximalt stödbelopp i enlighet med Europeiska unionens regler om statliga stöd och reglerna om stöd av mindre betydelse. Utöver denna särskilda insats finns också möjligheter att söka stöd för andra förnybara energikällor inom ramen för landsbygdsprogrammet.

4.2.4 Goda konkurrensvillkor för den elintensiva industrin

Fortsatt goda konkurrensvillkor för svensk elintensiv industri

Åtgärd: Genom bland annat minskade energiskatter för företag tillförsäkras den energiintensiva industrin i Sverige fortsatt goda konkurrensvillkor. Genom industrins lokalisering är detta av stor betydelse för många gles- och landsbygdsområden.

Priset på elektricitet har länge varit en positiv konkurrensfaktor för svensk industri. Många branscher för vilka elpriset är viktigt är bland annat därför väl representerade i Sverige. De mest elintensiva branscherna är massa och papper, järn och stål, kemi och gruvindustrin. Dessa basnäringar är till stor del lokaliserade till norra Sverige, där de spelar en mycket stor roll för ekonomin och sysselsättningen, inte minst i gles- och landsbygdsområden. Tillverkningen bygger ju till övervägande del på tillgångar som finns i dessa områden, näringarna har många underleverantörer som är spridda kring basindustrierna och anställda pendlar numera ofta långa sträckor till dessa arbetsplatser.

Det förhållandevis låga elpriset har också sin grund i bland annat den rikliga tillgången på vattenkraft i dessa områden. I och med att elmarknaderna alltmer internationaliseras tenderar elpriserna att stiga i Sverige. Regeringen anser det viktigt att den svenska elintensiva industrin även i fortsättningen har goda och rimliga konkurrensvillkor. För att upprätthålla dessa görs ett antal viktiga insatser från staten.

Elektricitet som används i tillverkningsprocesser beskattas bara med 0,5 öre/kWh. Detta är den miniminivå som gäller inom Europeiska unionen. De minskade skatteinkomsterna för denna åtgärd beräknas 2009 uppgå till närmare 14 miljarder kronor, jämfört med normalskattesatsen på elektricitet. Av detta belopp beräknas cirka 75 procent avse den elintensiva industrin.

I beloppet ingår inte elanvändning i vissa industriprocesser som är helt befriade från energiskatt, eftersom elektriciteten betraktas som en råvara. Det gäller i huvudsak elektricitet som används för kemisk reduktion eller vid elektrolytiska eller metallurgiska processer.

För energiintensiva industriföretag, som deltar i ett särskilt program för energieffektivisering, beviljas hel befrielse från energiskatten på elektricitet. Det innebär en ytterligare skattenedsättning på 0,5 öre/kWh. De minskade skatteinkomsterna för denna åtgärd beräknas 2009 uppgå till 150 miljoner kronor. Programmet innehåller en långsiktig överenskommelse mellan regeringen och den energiintensiva industrin. De företag som deltar i programmet förbinder sig i denna att noggrant analysera sin energiförbrukning och genomföra energibesparande investeringar. I slu-

tet av 2007 deltog 117 företag som tillsammans använder cirka 31,5 TWh energi per år, vilket motsvarar cirka en femtedel av Sveriges totala elförbrukning. De 98 första företag som rapporterat om resultatet har förbundit sig att spara minst 1 TWh per år genom investeringar på tillsammans över 1 miljard kronor.

Regeringen anser att låg energiskatt på el är viktigt för att den elintensiva industrin även fortsättningsvis ska ha rimliga konkurrensvillkor. Eftersom dessa industrier är basnäringar i många regioner i Sverige är det därmed också viktigt för ekonomin och sysselsättningen i många gles- och landsbygdsområden i alla delar av Sverige.

4.2.5 Ökat tillvaratagande av mineraltillgångar

Gruv- och mineralnäringen fortsätter att utvecklas

Åtgärder: Många av Sveriges landsbygdsområden är rika på mineraltillgångar. Sveriges geologiska undersökning har fått i uppdrag att digitalisera prospekteringsintressant information. Till strategisk forskning om hållbart nyttjande av naturresurser har avsatts 70 miljoner kronor. En del av dessa medel kan komma gruv- och mineralnäringen till godo.

Sverige har en mycket lång tradition när det gäller bergshantering och geologin ger möjlighet till nya fyndigheter. En stor del av landets välstånd har under århundradena byggts upp kring utnyttjandet av malm och mineraltillgångar. Den globalt ökade efterfrågan på bland annat mineralråvaror har lett till ökad konkurrens om råvaror till tillverkningsindustrin samtidigt som hållbarhetsaspekter vid utvinning och produktion får allt större uppmärksamhet.

Många svenska landsbygder har en viktig roll när det gäller att tillfredsställa världens ökande efterfrågan på olika mineral. I Europa är de geologiska förutsättningarna att hitta malm och mineral störst i den s.k. Fennoskandiska skölden som går igenom norra delarna av Sverige, Finland och Norge.

De näringar som arbetar med mineralutvinning är gruvor, smältverk, utrustningsindustri, industrimineral, ballast och natursten. Till dessa kommer konsultverksamheter och andra entreprenörer. Verksamheter finns i princip i alla delar av landet. Mineralfyndigheter måste dock av naturliga skäl utvinnas där de är lokaliserade. Nya gruvor har startats, främst i landsbygder i norra delen av Sverige. De är mycket viktiga för sysselsättningen på vissa orter. Utrustningsindustrin har bland annat med gruv- och skogsindustrierna som krävande kunder utvecklats till en exportindustri av stor betydelse.

Gruv- och mineralindustrin är en mansdominerad bransch, inom vilken 85 procent av de sysselsatta är män. Dock har andelen kvinnor ökat med två procentenheter under de senaste tre åren.

Näringarna är viktiga utvecklingskrafter för såväl den nationella, regionala och lokala ekonomin.

För att ta till vara mineralresurserna på ett hållbart sätt krävs utveckling inom flera områden. En fortgående prospektering är en nödvändighet för

att nya gruvor ska kunna öppnas. Sveriges geologiska undersökning (SGU) och dess mineralinformationskontor i Malå är viktiga aktörer för att ställa geologiskt underlag till företagens förfogande. Regeringen har uppdragit åt SGU att digitalisera prospekteringsintressant information vid kontoret. Uppdraget är inriktat mot sådant material som bedöms vara av störst intresse för att marknadsföra Sverige som prospekteringsland. Digitaliseringen bedöms innebära effektiviseringsvinster för företagen och att Sverige blir mer intressant som prospekteringsland. Tyngdpunkten i prospekteringen i Sverige ligger i Malmfälten i Lappland, Skelleftefältet med guldlinjen i Västerbotten och i Bergslagen.

Vidare krävs goda kommunikationer och regelsystem för hållbar utveckling av naturresurser. Minerallagen (1991:45) är moderniserad och tillämpas parallellt med miljöbalken och annan lagstiftning. Det är viktigt med ett hållbart nyttjande med beaktande av bland annat markägarintressen och miljöintressen. Forskning och utveckling är nödvändigt och sådan finansieras både av företag samt universitet och högskolor. Forskningsområden som resurseffektivitet, optimala åtgärder för utvinning och vidareförädling samt nya material som ska ersätta primära råvaror är av stor betydelse i sammanhanget. Miljöteknik i produktionsprocesser samt utveckling av materialflöden är andra innovativa områden.

Kompetensutveckling och kompetensförsörjning är också nödvändigt för dessa näringars utveckling. Samverkan mellan utbildningsanordnare på olika nivåer både lokalt, regionalt och med länder som har liknande behov som Sverige bör övervägas. Företagen har ett stort eget ansvar att utveckla förhållningssätt när det gäller information och kontakter med det lokala samhället och i frågor om arbetsmiljö, yttre miljö och andra motstående intressen. Dessa frågor är också viktiga när det gäller att rekrytera nya medarbetare.

Europeiska kommissionen har nyligen presenterat ett s.k. meddelande med förslag om en integrerad europeisk råvarustrategi för icke energiutvinnande mineral. Utvinningsindustrin anses i detta sammanhang viktig för utvecklingen i vissa avlägsna europeiska regioner. Strategin avses förhandlas i ministerrådet under våren 2009.

I avsnitt 4.2.3 har tidigare nämnts att hållbart nyttjande av naturresurser som ett strategiskt forskningsområde har tillförts 70 miljoner kronor för åren 2009–2012 (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160). Detta eftersom en stor andel av svensk industri är beroende av inhemska råvaror, främst från skog, gruvor och mineral och att långsiktig forskning krävs för att utveckla industrins konkurrenskraft.

4.2.6 Stärkt utveckling av kulturella och kreativa näringar

Utveckling av kulturella och kreativa näringar

Åtgärd: Många landsbygder har goda tillgångar i form av kultur, kulturarv och natur- och kulturmiljöer som utgör viktiga resurser för de kulturella och kreativa näringarna. En handlingsplan för att utveckla kulturella och kreativa näringar tas fram under 2009.

Det finns behov av en ökad samverkan mellan kultur och näringsliv. I detta sammanhang ingår arbetet med att utveckla de kulturella och kreativa näringarna.

Utvecklingen av dessa näringar uppmärksammas allt mer, både nationellt och internationellt. Europeiska kommissionen har utsett år 2009 till unionens år för kreativitet och innovation.

Även Nordiska ministerrådet har uppmärksammat näringarna i ett av sina globaliseringsinitiativ som handlar om att stärka och profilera de kreativa näringarna i Norden. En särskild arbetsgrupp, ”KreaNord”, har inrättats för att främja ett nordiskt samarbete för att utveckla kulturella och kreativa näringar. Bland annat avses olika projekt genomföras i vilka goda exempel från alla nordiska länder ska presenteras och nya samarbetsformer kunna skapas på nordisk nivå. Nätverk med de baltiska länderna ska också utvecklas liksom aktiviteter som syftar till ökade kunskaper och lyfter fram kulturella och kreativa näringars betydelse för tillväxt och innovationer.

Många landsbygder har goda tillgångar i form av kultur, kulturarv samt natur- och kulturmiljöer som utgör viktiga resurser för att utveckla de kulturella och kreativa näringarna. Inom den kreativa sektorn finns också många unga företagare med nya affärsidéer. Ett fortsatt arbete med att stärka näringarna främjar därför företagsutveckling och tillväxt i dessa områden. Tillgångarna är även betydelsefulla för turistnäringens utveckling.

Närings- och kulturministrarna har under 2007 och 2008 haft tre dialoger i seminarieform med företrädare för kulturområdet, näringsliv, myndigheter samt regionala och lokala aktörer. I det sammanhanget har bland annat behovet av mellanhänder, brobyggare, diskuterats, för att såväl stimulera kreativa och innovativa processer i näringslivet som för att öka entreprenörskap, innovation och företagande inom kultursektorn.

Regeringen aviserade i budgetpropositionen för 2009 (prop. 2008/09:1 utg.omr. 24 s. 21) att en handlingsplan ska tas fram i syfte att skapa en ram för arbetet med att främja kulturella och kreativa näringar. Den kan exempelvis inbegripa åtgärder för att främja entreprenörskap inom den kulturella sektorn.

4.2.7 Fortsatt utveckling av turistnäringen

Turistnäringens utveckling ska främjas

Åtgärd: Turistnäringen bidrar till en god utveckling i Sveriges landsbygder. De näringspolitiska insatserna för främjande av företagande och entreprenörskap inom turistnäringen ska utvecklas.

Turistnäringen bidrar till en god utveckling i många delar av Sveriges landsbygder. På landsbygden finns många av de natur- och kulturresurser som är attraktiva för turismen. Turismen växer i många landsbygdsområden, exempelvis ökar såväl svenska som utländska gäster. Besöken är ofta kopplade till någon form av upplevelser och aktiviteter, till exempel boende, matupplevelser, kultur, fiske, ridning eller jakt. Turistnäringen är viktig för det lokala näringslivet. Den bidrar till att den lokala ekonomin

växer och landsbygderna utvecklas, till exempel genom att nya företag startas och att befintliga diversifieras. Den är också en sysselsättningsintensiv näring. Platsen eller aktivitetens attraktionskraft är tillsammans med entreprenörskapet avgörande för ett framgångsrikt turistföretagande.

Turistnäringen i Sverige har de senaste åren utvecklats väl, både vad gäller konkurrenskraft och sysselsättning. Tillväxten har varit högre än inom andra mer traditionella basnäringar och antalet sysselsatta har ökat med drygt 47 procent eller med nästan 50 000 heltidsarbeten sedan 1995. En framgångsrik turistnäring skapar inte bara arbetstillfällen inom turistföretagen, utan bidrar även till bibehållen och utvecklad service och sysselsättning inom andra näringar.

Det finns stora utvecklingsmöjligheter för turism med anknytning till landsbygden och dess natur, matupplevelser, kultur och näringsliv, inte minst beroende på en växande efterfrågan från utländska turister. Den svenska landsbygden lyfts ofta fram i Sverige-bilden utomlands. Turister med natur- och friluftsintrassen söker gärna orörda markområden och konkurrens kan uppstå mellan olika intressen, till exempel med jord- och skogsbruket, om hur marken ska utnyttjas. I takt med pågående klimatförändring utvecklas också en konkurrens om mark- och vattenresurser. Samtidigt som klimatförändringen kan leda till negativa konsekvenser för företag och boende på landsbygden, kan ett förändrat klimat också innebära nya affärsmöjligheter för landsbygdsturismen i Sverige. Turistinsatser bör göras utifrån ett hållbarhetsperspektiv, dvs. de ska inte tära på naturresurser och inte ge negativ klimatpåverkan.

Turistföretagen är i lika stor utsträckning som andra företag beroende av goda generella villkor för företagande och av ett gott entreprenörskap för att driva och utveckla sina verksamheter. Staten gör också särskilda insatser för att stärka turistnäringen. Exempel på detta är att medlen för marknadsföring av Sverige utomlands nyligen ökats med 10 miljoner kronor för 2009 och 2010 (prop. 2008/09:1 utg.omr. 24, bet. 2008/09:NU1, rskr. 2008/09:99). Anslaget för turistfrämjande uppgår därefter till 110 miljoner kronor för 2009. Vidare har Verket för näringslivsutveckling (Nutek) i uppdrag att utveckla de näringspolitiska insatserna för främjande av företagande och entreprenörskap inom turistnäringen.

Kännetecknande för landsbygdsturismen i Sverige är att verksamheterna oftast bedrivs i liten skala, att de omfattar flera olika aktiviteter och att andelen kvinnor som driver turistföretag är jämförelsevis hög. Verksamheterna har ofta naturen och kulturen som basresurser. Det är därför viktigt att vårda och utveckla vår kultur samt våra unika natur- och kulturmiljöer så att de även fortsättningsvis kan utgöra attraktiva besöksmål. Marknadsföringen av verksamheterna är ofta begränsad till en lokal marknad och är sällan samordnad på ett för en region eller bygd slagkraftigt sätt. En förutsättning för en fortsatt positiv utveckling av landsbygdsturismen är att det arbete som redan bedrivs på många håll för att utveckla kompetens, kvalitet, exklusivitet och marknadsföring intensifieras. Regeringens initiativ ”Matlandet Sverige”, som syftar till att koppla samman produktion och förädling av livsmedel med goda matupplevelser och turism är en viktig komponent (se avsnitt 4.2.2).

En annan insats som gynnar turistnäringen är sänkningen av mervärdesskatten på liftkort från tolv till sex procent, vilket stärker Sveriges

skidanläggningars konkurrenskraft (prop. 2006/07:1, fin.plan., bet. 2006/07:FiU1, rskr. 2006/07:9). För mindre företag i norra Sveriges inland är även de sänkta arbetsgivaravgifterna i stödområde A viktiga. Skr. 2008/09:167

Regeringen har anslagit medel till projektet ”Märkesåret 1809”. Det är ett projekt som uppmärksammar att det är 200 år sedan Finland och Sverige blev två länder. Ett av delprojekten, ”Sista slaget”, kombinerar en historisk händelse, det sista slaget på svensk mark i Sävar i Västerbotten, med ett lokalt näringslivsutvecklingsarbete.

Ett annat exempel är de insatser som regeringen gör för Göta kanal. Kanalen har länge varit en uppskattad nationell turistattraktion. För att möta det ökade behovet av upprustning och drift av Göta kanal har riksdagen efter förslag från regeringen beslutat att höja anslaget till AB Göta kanalbolag med 5 miljoner kronor. Anslaget uppgår efter höjningen till drygt 20 miljoner kronor (prop. 2008/09:1 utg.omr. 24, bet. 2008/09:NU1, rskr. 2008/09:99).

Insatser för turism inom landsbygdsprogrammet och regionala strukturfondsprogram

<p>Åtgärder: Inom landsbygdsprogrammet beräknas totalt minst 700 miljoner kronor användas under åren 2007–2013 för utveckling av landsbygdsturism. Även i flera av de regionala strukturfondsprogrammen lyfts insatser för turistnäringen fram som en viktig åtgärd.</p>

Genom Sveriges landsbygdsprogram 2007–2013 och Europeiska unionens regionala strukturfondsprogram finns stora möjligheter att stödja företag och organisationer som utvecklar landsbygdsturism med koppling till upplevelser och aktiviteter. Inom landsbygdsprogrammet beräknas totalt cirka 700 miljoner kronor användas under åren 2007–2013 för utveckling av landsbygdsturism inom ramen för arbetet med nya näringar på landsbygden. Dessutom har i huvudsak under 2008 ett sextiotal geografiska s.k. Leaderområden (treparterskap på lokal nivå mellan den offentliga sektorn, näringslivet och den ideella sektorn som tillämpar Leadermetoden) formerats, för vilka utveckling av turismen är en viktig del i deras lokala utvecklingsstrategier.

Leaderarbetet beräknas omfatta totalt sett cirka 2,4 miljarder kronor under åren 2007–2013 och kan innefatta samtliga insatsområden i landsbygdsprogrammet. Ungefär hälften av medlen är budgeterade för åtgärder i vilka främjande av turistnäringen ingår. Arbetet innebär en stor mobilisering och det är en viktig utvecklingskraft att ta till vara. Inom landsbygdsprogrammet finns således betydande resurser som bland annat kan utnyttjas för att stärka kunskaperna om landsbygdsföretagande inom upplevelsesektorn.

Inom ramen för de regionala strukturfondsprogrammen kan åtgärder som stärker turistnäringen i landsbygdsområden beviljas. I flera av de regionala programmen lyfts satsningar på turistnäringen fram som en viktig åtgärd för att stärka regionens konkurrenskraft och skapa sysselsättning. I de regionala utvecklings- och tillväxtprogrammen återfinns motsvarande åtgärder och insatser.

Åtgärd: Förutsättningarna för fisketurism och fritidsfisket i Sveriges landsbygder ska tas till vara, bland annat genom en god och ändamålsenlig fiskevård.

Fisketurismen i Sverige växer. Ny statistik visar att det finns minst 1 300 företagare, varav cirka 86 procent är män och 14 procent är kvinnor. Sysselsättningen inom verksamheten motsvarar över 800 helårsarbeten. Omsättningen för den fritidsfiskebaserade verksamheten beräknas vara cirka 490 miljoner kronor. Allmänhetens intresse för fritidsfiske är stort. Det finns över en miljon aktiva fritidsfiskare i Sverige, varav cirka 35 procent är kvinnor och 65 procent är män, liksom en stor internationell efterfrågan på ostörd och storslagen natur, vilket ger konkurrensfördelar åt norra Skandinavien. Mer än 25 miljoner fritidsfiskare beräknas finnas inom Europeiska unionen, varav minst fem procent förväntas företa längre resor. Ökade fiskemöjligheter både i stadsmiljöer och landsbygder kan stärka intresset för fritidsfisket och öka antalet möjliga turister.

En god och ändamålsenlig fiskevård och förvaltning är väsentliga förutsättningar för en god utveckling av fritidsfisket och fisketurismen. Initiativ som utvecklar fisketurismen och fritidsfisket kan leda till ökade möjligheter till en aktiv fritid och folkhälsa liksom till att ett livskraftigt och professionellt fisketuristiskt företagande kan utvecklas ytterligare.

Resurser inom fiskeprogrammet, landsbygdsprogrammet och de regionala strukturfondsprogrammen kan användas för projekt inom fisketurism. De är av stor vikt för att utveckla fisketurismen och intresset för fritidsfisket.

Jaktturismen har goda utvecklingsmöjligheter

Åtgärd: Förutsättningarna för en framgångsrik jaktturism förbättras, bland annat genom att en väl fungerande förvaltning av olika viltstammar samt en integrerad viltövervakning skapas.

Sverige har goda förutsättningar för jakt; bra klövviltstammar, fina naturmiljöer och gott om utrymme. Det totala värdet av olika jaktverksamheter i hela landet beräknas i dag till drygt 3 miljarder kronor. Det finns en stor efterfrågan från både svenska och utländska jägare och den jaktliga näringen har en tydlig utvecklingspotential. En grundläggande förutsättning för detta är en god viltförvaltning.

Näringsverksamhet inom jaktområdet bedrivs både på större egendomar och inom det mer traditionella lantbruket. Affärsutvecklingen har tydligt fokus på turism. Som exempel kan nämnas att 1 000 medlemmar i Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) har egen förädling av vilt och/eller gårdsbutik. Omsättningen för jaktverksamheter beräknas öka från för närvarande 550 miljoner kronor per år till närmare 800 miljoner kronor 2010 och jaktens produkter och tjänster står för en tydlig del av denna ökning. Detta innebär bland annat att de svenska lantbrukarna håller på

att skapa en fungerande infrastruktur för handel med jaktprodukter och tjänster. Skr. 2008/09:167

Antalet företag med jaktturism som en större eller mindre del av sin verksamhet växer. Den kan vara en viktig komplementverksamhet, för såväl större som mindre företag, som härigenom kan differentiera sin verksamhet. Jaktturismen följer av nödvändighet jakttidtabellen och är därmed säsongsbetonad. I mars 2006 uppgav 1 294 av LRF:s medlemsföretag att de tjänar pengar på jaktturism jämfört med 2003 då det fanns cirka 260 jaktturismföretag i Sverige. Av företagen fanns över hälften i Sveriges tre nordligaste län men även en förhållandevis stor andel i Mälardalen samt i södra Sveriges slättbygd.

Regeringen arbetar med att utreda och förändra förvaltningen av älg, vildsvin och stora rovdjur. Arbetet syftar till att ge nya förutsättningar för en mer långsiktig förvaltning av dessa arter. Det är även angeläget att undersöka möjligheterna att med stöd av ett integrerat viltövervakningssystem utveckla dagens viltförvaltning. God förutsägbarhet om viltstammarnas utveckling och ökade möjligheter till hållbart uttag av vilt stärker förutsättningarna för företag med inriktning på jaktturism.

Regeringens arbete med regelförenklningar för företagen ger bättre förutsättningar också för jakt- och viltturism (se även avsnitt 8.3).

Servering och försäljning av alkoholdrycker

Åtgärd: Alkohollagen har genomgått en översyn. I översynen ingick bland annat att utreda konsekvenserna av en lagändring som skulle innebära att tillverkare av spritdrycker, vin och starköl tillåts att på den egna gården sälja egenproducerade drycker till konsumenter samt att utreda behovet av eventuella förändringar vad gäller kraven på köksutrustning och lagad mat på serveringsställen. Utgångspunkten för översynen var enligt direktiven en restriktiv alkoholpolitik till skydd för folkhälsan.

Besök och upplevelser på den svenska landsbygden är en utvecklingsmöjlighet där lokalproducerad mat och dryck är en del av helhetsupplevelsen. Att utveckla de svenska måltidsupplevelserna, inte minst på landsbygden, är också en del i regeringens vision om Sverige som det nya matlandet (se avsnitt 4.2.2). Tillverkningen sker ofta i småskaliga former och som komplement till annan verksamhet. Visning av själva framställningsprocessen kan också vara ett underlag för besöksnäring. På grund av att Sverige har ett detaljhandelsmonopol för att skydda folkhälsan är det i dag inte möjligt för svenska vin-, öl- eller spritproducenter att sälja sina produkter på gårdarna eller andra mindre tillverkningsställen. Vad gäller svenska vinproducenters möjligheter att sälja sitt vin till svenska kunder så är det sedan den 1 juni 2008 möjligt för leverantörer av lokalt producerade produkter, som ingår i Systembolagets beställningssortiment, att efter ansökan hos Systembolaget lagerföra produkten i den lokala systembolagsbutiken.

Många av de företag som erbjuder övernattningsplatser på landsbygden är småföretagare, de har ofta ett mindre antal bäddar och serverar någon form av mat eller dryck till gästerna. För närvarande är det tillåtet med

provsmakning på gården eller servering av alkohol vid måltider, under förutsättning att serveringstillstånd finns. Detta ställer i sin tur krav på att det ska finnas ett kök för allsidig matlagning, vilket innebär betydande investeringar, särskilt för de mindre företagen. Den svenska naturen är en viktig anledning till varför turister söker sig till landsbygden. Många små turistföretag erbjuder upplevelseresor till svenska och utländska besökare, då även måltider ingår och är en del av helhetsintrycket. Kraven som ett serveringstillstånd ställer på köksutrustning är för dessa företag svåra att uppfylla, till exempel vid utomhusmåltider.

Regeringen har tagit initiativ till en översyn av alkohollagen (dir. 2007:127). I direktiven ingick bland annat att utreda konsekvenserna av att tillverkare av spritdrycker, vin och starköl tillåts att på tillverkningsstället sälja egenproducerade drycker till konsumenter. Utredaren utgick ifrån att det även fortsättningsvis ska finnas ett samband mellan servering av alkoholdrycker och matservering, men hade möjlighet att lämna förslag som innebär att ny matkultur och ny köksutrustningsteknik beaktas samt att reglerna blir bättre anpassade till dagens samhälle och enklare att tillämpa. Utredningen kunde enligt direktiven också överväga och föreslå regelförenklingar med syfte att minska de administrativa kostnaderna för företag m.m. I utredningen skulle särskild hänsyn tas till det svenska detaljhandelsmonopolet och EG-rätten. Vidare skulle utredningen utgå från en restriktiv alkoholpolitik. Betänkandet En ny alkohollag (SOU 2009:22) överlämnades den 4 mars 2009.

Cykelleder för turism ska utvecklas

Åtgärder: Vägverket och regionala planeringsorgan utvecklar säkra cykelvägar samt ett antal längre leder för cykelturism av hög internationell klass.

Vägverket, Banverket och Verket för näringslivsutveckling (Nutek) fick 2006 parallella regeringsuppdrag att analysera olika möjligheter att förbättra förutsättningarna för cykling. I redovisningen av uppdragen framhåller myndigheterna att ökad cykling ger stora positiva effekter för såväl miljön, framkomligheten och folkhälsan som för småskalig näringslivsutveckling längs cykellederna. En förutsättning för dessa goda effekter är dock att ett antal längre, i huvudsak bilfria, cykelleder av hög internationell klass tillkommer.

Cykling har goda förutsättningar att bidra till rekreation och ökad turism. Cykelturismen omsätter flera miljarder kronor per år i Europa. Med fler attraktiva och bilfria cykelleder skulle även Sverige kunna etablera sig som ett cykelturistland. Sådana leder har i flera länder även visat sig kunna ge betydelsefulla bidrag till lokal utveckling. I de mest lönsamma fallen kan de intäkter som genereras av turismen ensamma motivera investeringarna i en cykelled. I andra fall nås samhällsekonomisk lönsamhet genom att investeringarna också förbättrar förutsättningarna för arbets- och skolpendling samt för lokala utfärder till badplatser, friluftsområden etc. (prop. 2008/09:35, bet. 2008/09:TU2, rskr. 2008/09:145).

För att uppnå dessa effekter bör utbyggnader av cykelleder för turism hanteras i ett brett samarbete mellan ägarna av cykellederna och andra berörda intressenter. Vägverket och lokala och regionala planeringsorgan, i samråd med Nutek, utvecklar nätet av säkra cykelvägar samt ett antal längre leder för cykelturism av hög internationell klass. Banverket och Vägverket verkar inom ramen för sina sektorsansvar för ökad cykling, bland annat genom att möjligheterna att medföra cykel på tåg och buss förbättras.

Regeringen har härutöver beslutat om direktiv för planering av framtida infrastrukturåtgärder. Även i detta sammanhang ska cykelleder behandlas.

4.2.8 En expanderande hästnäring

Bättre villkor för hästföretagare

Åtgärder: Hästföretagandet i Sveriges landsbygder stöds inom ramen för landsbygdsprogrammet, genom programmet ”Livskraftigt hästföretagande” och genom insatser för forskning inom hästområdet.

Intresset för olika former av hästverksamhet ökar hos landsbygdens företagare. Det är både lantbrukare som ser hästverksamhet som en kompletterande verksamhet och andra småföretagare som har en affärsidé där hästen är utgångspunkt. Verksamheter med anknytning till hästar som bedöms vara av stor betydelse för den moderna landsbygdens ekonomi och utveckling är bland annat avel och uppfödning av kvalitetshästar, träning och utbildning av hästar, ridskoleverksamhet och hästturism.

Exempel på initiativ till utveckling av hästföretagande är utbildning och kompetensutveckling för hästuppfödare och andra hästföretagare, utveckling av kvalitetssystem för uppfödning av svenska hästar, insatser för att förbättra hästföretagens arbetsmiljö, samverkan med andra landsbygdsföretagare inom bland annat turistnäringen och etablering av företagsbyar för hästanknutna företag och andra landsbygdsföretag. Vid sidan av den yrkesmässiga hästverksamheten finns en omfattande hobbyinriktad rid- och hästverksamhet.

Insatser för att främja hästföretagande genomförs inom ramen för landsbygdsprogrammet. Regeringens särskilda insats ”Livskraftigt hästföretagande” omfattar därutöver sex miljoner kronor per år. Den har sedan 2006 finansierat ett stort antal projekt som främjar hästverksamhet och företagande i hela landet. Insatserna fortsätter i samma omfattning under 2009.

På senare år har forskningsbehovet inom hästsektorn uppmärksamats. Det finns behov av ytterligare forskning inom områden som till exempel hästens betydelse i samhället, fodermedel och utfodring, utformning av stallbyggnader och veterinära frågor.

Regeringens insatser för hästforskning förstärktes under 2007 och 2008, genom att nio miljoner kronor per år anvisades till Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) för ändamålet. Minst sju miljoner kronor av dessa medel ska vara samfinansierade

Förbättrad planering för hästverksamhet

Åtgärd: Avtal eller andra lösningar för samutnyttjande av annans mark för bland annat hästverksamheter och friluftsturism behöver utvecklas. Inom landsbygdsprogrammet har möjligheter till stöd för kompetensutveckling kring dessa frågor skapats.

Hästhållning och nyttjande av hästar för bland annat ridning och körning ställer stora krav på planering av hur mark och olika områden kan användas. Det gäller framför allt i tätortsnära områden men även i landsbygdsområden där ny hästverksamhet utvecklas. Hästhållning har på många ställen medfört konflikter mellan olika intressenter, såsom hästägare, privata markägare, vägsamfälligheter, kommuner och andra offentliga markägare. Hästar förekommer också i trafiksituationer som är direkt olämpliga både för ryttare, kuskar och andra trafikanter.

För att hästverksamheter och hästhållningen ska kunna utvecklas är det viktigt att tydliga och förutsägbara förutsättningar finns när det gäller var hästarna lämpligen kan vistas, men också var de kan framföras. I den kommunala översiktsplaneringen, inte minst för de tätortsnära områdena, är detta särskilt angeläget. Hästföretagare behöver veta i vilka områden de kan etablera sig och utveckla sina verksamheter, exempelvis var det är lämpligt med stall och hagar och hur lämpliga ridvägar ansluter till dessa. Kommunen kan också genom god planering bidra till att människor inte störs av hästverksamheten och att negativ påverkan på miljön undviks. Ett annat område där det finns behov av utvecklingsarbete är metoder för en genomtänkt trafikplanering som beaktar risken för olyckor mellan hästar och trafik. Kommuner kan även behöva samarbeta med varandra och med den regionala nivån.

Tydliga regler kan också motverka konflikter mellan markägare och landsbygdsföretagare som behöver nyttja mark för sin verksamhet. En möjlighet är att teckna avtal mellan markägare och nyttjare. En vidareutveckling behöver ske av avtalsvillkor för samutnyttjande, som kan förena önskemål om nyttjande av mark med krav på att marken inte skadas. Kompetensutveckling om markanvändning, allemansrättens innebörd m.m. kan bidra till ett bättre fungerande system. Boverket har sedan några år drivit ett nätverk för att diskutera och lyfta upp viktiga frågor om hästar i planeringen. Detta framför allt för att bidra till bättre kunskapsunderlag om spridningsvägar av hästallergener och i förlängningen bättre underlag för planering av hästverksamheter. I nätverket deltar Socialstyrelsen, Jordbruksverket, Folkhälsoinstitutet, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Astma- och allergiförbundet, hästnäringens organisationer och forskare inom området.

Möjligheter till stöd för kompetensutveckling kring frågor om samutnyttjande av mark m.m. för landsbygdsföretagare finns inom landsbygdsprogrammet. De regionala hästkompetenscentrum, som regeringen avser att stödja bildandet av under 2009, kan också bidra till utvecklingen av tydligare upplåtelseformer för mark.

Åtgärd: Inom hästsektorn finns i dag inte någon given organisation eller aktör som bevakar och driver aktuella frågor på den regionala nivån. Regeringen avsätter därför under 2009 särskilda medel för utveckling av regionala hästkompetenscentrum i alla delar av landet.

Frågor kopplade till hästar och hästhållning rör ofta många samhällssektorer och har starka lokala och regionala intressen. Inom hästsektorn finns inte i dag någon given organisation eller aktör som bevakar och driver aktuella frågor på den regionala nivån. Det finns därför en risk för att viktiga frågor hamnar mellan stolarna och aldrig blir beaktade eller lösta. Exempel på sådana frågor är hästen i samhällsplaneringen, ridvägar, allemansrättens nyttjande och utvecklingsfrågor för hästföretagare (se föregående avsnitt).

Ett sätt att delvis lösa detta problem är att skapa s.k. regionala hästkompetenscentrum. Ett regionalt hästkompetenscentrum är ett kunskapscentrum för frågor som berör hästen i samhället, med målsättning att bidra till en positiv utveckling för hästsektorn. Regionala hästkompetenscentra finns redan i dag på några håll i landet och har där bidragit till en positiv utveckling för hästsektorn, för de hästanknutna företagen likaväl som för hobbyutövarna.

Regeringen inleder under 2009 en satsning på utveckling av regionala hästkompetenscentra, som finansieras genom programmet för Livskraftigt hästföretagande. Dessa centra ska bidra till att effektivisera hanteringen av för samhället angelägna hästanknutna frågor i alla delar av landet. Förväntade resultat är bland annat höjd kompetens hos hästföretagare, effektivare samordning och hantering av kommuners och regioners hästfrågor och fler livskraftiga hästföretag som kan ge varaktig sysselsättning i många landsbygder.

Kompetenta hovslagare ska finnas i alla delar av Sverige

Åtgärder: Tillgång till kompetenta hovslagare är viktigt för hästföretagens livskraft och långsiktiga lönsamhet. Antalet utbildningsplatser för hovslagare har ökat och förslag om behörighetsreglering har överlämnats till riksdagen i januari 2009.

Tillgång till bra hovslagare är viktigt ur ett djurskyddsperspektiv, liksom för hästföretagens livskraft och långsiktiga lönsamhet. Kompetenta hovslagare är en förutsättning för en väl fungerande hästverksamhet. En behörighetsreglerad hovslagare arbetar under eget ansvar, står under samhällets tillsyn och kan bli föremål för disciplinåtgärder i en ansvarsnämnd. Detta ökar skyddet och tryggheten för hästägare och andra hästhållare. Det finns i dag ett stort underskott på behöriga hovslagare i vissa delar av Sverige. De cirka 500 hovslagare som finns beräknas behöva bli minst dubbelt så många för att tillgodose marknadens behov.

För att säkra tillgången till hovslagare i hela landet har en ny utbildningsplan för hovslagarutbildningen trätt i kraft den 1 januari 2009. Antalet nybörjarplatser har utökats från 18 till minst 35 per år. Utbild-

ningen kommer till en början att vara förlagd till två platser, Flyinge och Wången.

I betänkandet Behörighet och ansvar inom djurens hälso- och sjukvård (SOU 2005:98) föreslås att fler yrken inom detta område ska behörighetsregleras. För närvarande är enbart veterinäryrket behörighetsreglerat inom djurens hälso- och sjukvård, att jämföra med 21 yrken inom humansjukvården. Propositionen Verksamhet inom djurens hälso- och sjukvård (prop. 2008/09:94) överlämnades till riksdagen i januari 2009. I denna föreslås en möjlighet för hovslagare att bli godkända av Jordbruksverket. För sådana hovslagare föreslås ett skydd för beteckningen godkänd hovslagare införas.

4.2.9 Utveckling av fiske och vattenbruk

Det småskaliga kustfisket ska utvecklas

Åtgärder: Det småskaliga kustfisket stöds på flera sätt. Exempelvis har viltskadeanslaget höjts med 10 miljoner kronor för att bland annat ersätta skada orsakad av säl på fångst och redskap.

En god förvaltning av fiskbestånden har förbättrat förutsättningarna för företagande inom det småskaliga kustfisket i landsbygder och skärgårdar. Ett livskraftigt och professionellt småskaligt kustfiske bidrar till den regionala ekonomins samt skärgårdarnas och landsbygdernas utveckling genom att det ger möjligheter till företagande och anställning. Lokal förädling av fisk bidrar till att skapa arbetstillfällen och till att diversifiera näringen, vilket leder till en stabilare grundstruktur för företagen. Vidare förbättras tillgången till färsk fisk för konsumenter inom närområdet. I traditionella kustsamhällen med fiskelägen är det småskaliga fisket också en värdefull turistattraktion med stark koppling till möjligheterna att köpa färsk och lokalförädlad fisk. Projekt av typen ”Närfångad” liksom certifieringsåtgärder är viktiga. Det småskaliga kustfisket stöds på olika sätt, till exempel genom förutsättningsskapande projekt som gynnar hela eller delar av kustfisket och som stödjer samverkan med annat landsbygdsföretagande, förädlings- och försäljningsleden liksom genom regelförenkling. Initiativ för effektiva fiskevårdsinsatser i kustzonen är väsentliga i sammanhanget.

Inom ramen för Europeiska unionens gemensamma regelverk för torskfisket har Sverige drivit att hänsyn ska tas till det småskaliga kustfisket. En ny torskplan för Östersjön fastställdes i juni 2007. Bestämda fiskestoppdagar har ersatts med antal tillåtna dagar, vilket möjliggör för den enskilda fiskaren att nyttja de tillåtna dagarna när det är lämpligt exempelvis utifrån väder. Havsområdet i höjd med Kalmar och norrut till Stockholm, där torskfångsterna är marginella och annat småskaligt kustfiske bedrivs, har undantagits från vissa begränsningar för torskfisket. Den nya planen innebär också lättnader i rapporteringen för fartyg som accepterar satellitövervakning och elektronisk loggbok. Inom det europeiska samarbetet är dessa åtgärder för att underlätta för det småskaliga kustfisket fortsatt viktiga och regeringen bevakar dem kontinuerligt.

Tillgången på olika fiskarter sätter gränser för fiskemöjligheterna, vilket gör det särskilt viktigt att förvaltningsåtgärder både inom den gemensamma fiskeripolitiken för kvoterade fiskarter liksom en ändamålsenlig fiskevård i kustzonen genomförs. Ett alltför hårt fisketryck, exploatering av kustområden, övergödning och annan förorening av kustvatten har dramatiskt minskat vissa kustnära fiskbestånd och utgör ett hot mot näringsens långsiktiga lönsamhet. Den starkt ökade gråsälpopulationen i Östersjön orsakar omfattande skador på fiskfångst och fiskeredskap. I syfte att tydligare prioritera kompensation för sälskador på främst det småskaliga kustnära fisket, har anslaget ökat med 10 miljoner kronor under 2009 (prop. 2008/09:1). Även skarvfåglar är ett problem för det småskaliga fisket. En förvaltningsplan på europeisk gemenskapsnivå diskuteras för närvarande.

Ett väl samordnat genomförande av programmet för Europeiska fiskerifonden 2007–2013 och Sveriges landsbygdsprogram 2007–2013 medverkar till att gynna utveckling en av det lokala företagandet i de kustnära områdena (se vidare avsnitt 8.3).

Utredning om vattenbruket

Åtgärd: Regeringen ser utvecklingsmöjligheter för vattenbruket i Sverige. En utredning som analyserat förutsättningarna för hur ett svenskt vattenbruk ska kunna utvecklas och bidra till ett ökat företagande och ökad sysselsättning har nyligen avslutats.

Regeringen ser utvecklingsmöjligheter för vattenbruket i Sverige och ett betänkande, Det växande vattenbrukslandet (SOU 2009:26), har nyligen överlämnats. I utredningens uppdrag (dir. 2007:170) ingick att analysera förutsättningarna för hur ett ekonomiskt och ekologiskt svenskt vattenbruk kan utvecklas och bidra till ett ökat företagande och ökad sysselsättning. Regeringen avser att stödja utvecklingen av ett professionellt vattenbruk som bidrar till den regionala ekonomin och landsbygdernas utveckling. Drygt hundra av de som är sysselsatta inom fiske och vattenbruk är kvinnor och de utgör knappt tio procent av de yrkesverksamma.

Det finns ett stort intresse för vattenbruk i de nordiska länderna. Norge är en av de ledande nationerna inom vattenbruk i Europa och i världen. FAO (FN:s organisation för livsmedels- och jordbruksfrågor) ser vattenbruket som ett avgörande komplement till fisket för att möta det kommande livsmedelsbehovet av fisk. Sverige har, bland annat med hjälp av ny teknik, förutsättningar för att expandera vattenbruket. Regelförenklingens arbetet har visat på ett antal möjliga åtgärder som kan underlätta etableringen av vattenbruksföretag.

Målet är ett livskraftigt och professionellt vattenbruk som bidrar till den regionala tillväxten samt landsbygdernas och skärgårdarnas utveckling. Dessutom kan vattenbruk öka tillgången på lokalt producerad och förädlad fisk, leverera sättfisk av god kvalitet, bidra till minskade uttag från vilda fiskbestånd och förbättra vattenmiljön genom odling av musslor. Även beredningsindustrin ser behov av att vattenbruket utvecklas. Tillgången på vildfångad fisk blir allt mer begränsad och efterfrågan på fiskeriprodukter är fortsatt stor. I takt med konsumenternas ökade kun-

skaper om livsmedel och hälsa ställs krav på att fiskresursen är hållbart förvaltad och hanterad samt att ursprunget är känt, vilket är både en utmaning och möjlighet för vattenbruksnäringen. För utvecklingen av vattenbruket är fiskeprogrammet, landsbygdsprogrammet och olika forskningsinsatser viktiga. Värdefull forskning på området kan till exempel utgöras av avelsprogram, metodutveckling m.m.

4.2.10 Utveckling av rennäringen

Småskalig förädling av ren- och viltprodukter underlättas

Åtgärd: Efterfrågan på ren- och viltkött är stor både i Sverige och utomlands. Genom landsbygdsprogrammet stöds utvecklingen av småskalig förädling av ren- och viltprodukter.

Utveckling av småskalig förädling av ren- och viltprodukter inom renskötseln stöds inom ramen för landsbygdsprogrammet. Det kan vara enskilda rennäringföretagare, samebyar eller samarbeten mellan dem och organisationer som till exempel vill utreda förutsättningarna för etablering och investeringar eller arbeta med kompetensutveckling.

Förekomsten av ren och vilt i Sverige bygger på naturbete. Kött från ren och vilt är nyttigt och betraktas också som ekologiskt hållbart. Efterfrågan på ren- och viltkött är stor såväl i Sverige som utomlands och produkterna är också intressanta med koppling till regeringens vision om Matlandet Sverige. Denna vision har närmare beskrivits i avsnitt 4.2.2. Intresset för att arbeta med småskalig förädling av ren- och viltkött i olika former ökar bland landsbygdernas företagare, företrädesvis hos renskötselföretag. Företagen ser förädlingen av producerat kött som ett komplement till renskötseln, jakten, fisket och annan verksamhet som de bedriver.

Viss småskalig förädling av produkter från ren och vilt sker redan i dag. Kompetensutveckling, utveckling av samarbetsformer och hjälp med etablering av förädlingsverksamhet för lokalt producerade delikatesser bidrar till att förbättra renskötselföretagens konkurrenskraft, ökar regionens attraktivitet och bidrar därigenom till den lokala och regionala ekonomin.

Utveckling av samebyarnas verksamhet

Åtgärder: Rennäringen är en viktig del av den samiska kulturen. Det finns dock behov av kompletterande sysselsättningar och inkomstmöjligheter. Förslag om att samebyar ska kunna ägna sig åt annan verksamhet än renskötsel och att de ska få möjligheter att ta in medlemmar som inte är renskötande samer bereds inom Regeringskansliet.

Rennäringen är en viktig del av den samiska kulturen. Det är angeläget att den i framtiden bedrivs i samma omfattning som i dag. Samtidigt är de ekonomiska villkoren för de enskilda renskötselföretagen ofta mycket kärva. Det är bara ett litet antal företag som ger företagaren både syssel-

sättning på heltid och en inkomst som motsvarar ett heltidsarbete. Det innebär att antalet kvinnor och män som har möjligheter att engagera sig i renskötseln riskerar att minska. Det finns således ett behov av kompletterande sysselsättningar och inkomstmöjligheter.

Renskötaryrket är till stor del ett mansdominerat yrke. Enligt uppgifter från 2005 ägs 77 procent av landets renar av män. I företag med mer än 400 renar äger männen 93 procent av renhjorden.

En annan aspekt är att renskötsel ofta bedrivs av små företag eller enskilda näringsidkare i utpräglad glesbygd. Det är därför även från regional tillväxtpunkt viktigt att skapa så goda förutsättningar som möjligt för rensköselföretagen. En åtgärd för att uppnå detta är att avskaffa det s.k. verksamhetsförbudet.

Om förbudet för samebyar att bedriva annan verksamhet än renskötsel tas bort innebär det en möjlighet för samebyn att delta i verksamheter som i större utsträckning än renskötsel engagerar kvinnor. Det skulle kunna innebära att representationen av kvinnor i samebyarna och deras styrelser på sikt kan öka, vilket är en gynnsam utveckling ur ett jämställdhetsperspektiv.

Förslag om att samebyar ska kunna ägna sig åt annan verksamhet än renskötsel och att samebyar ska få möjligheter att ta in medlemmar som inte är renskötande samer bereds i Regeringskansliet. En organisation som både är anpassad till renskötselrättens särskilda egenskaper och till ett modernt näringsliv ska skapas.

5 Ökade insatser för utbildning, forskning och innovationer m.m. med särskild betydelse för landsbygdernas tillväxt

5.1 Utbildningsinsatser och kunskapsspridning

Utgångspunkter

Enligt skollagen (SFS 1985:1100) ska alla barn och ungdomar ha tillgång till en likvärdig utbildning oberoende av kön, geografisk hemvist eller sociala och ekonomiska förhållanden.

Utbildning av hög kvalitet är grunden för en hållbar tillväxt och framsteg. Det är av stor vikt att den grundläggande och obligatoriska grundskoleutbildningen och den frivilliga gymnasieutbildningen håller en jämn och hög kvalitet i hela landet. Ansvaret för detta vilar huvudsakligen på kommunerna.

De statliga universiteten och högskolorna ska anordna utbildningar som vilar på vetenskaplig eller konstnärlig grund och beprövad erfarenhet. Universiteten och högskolorna ska också samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet. När det gäller annan eftergymnasial utbildning, till exempel vuxenutbildning, delas ansvaret av staten, kommunerna, landstingen, organisationer och andra enskilda utbildningsanordnare. Staten finansierar vissa delar av vuxenutbildningen genom statsbidrag.

De åtgärder och förslag som presenteras nedan berör främst de delar av utbildningsväsendet som staten har ansvar för.

Vuxenutbildning är viktigt, både för samhället och för individernas livslånga lärande. Härigenom får den enskilde möjlighet att, av egen kraft, stärka sin ställning i samhället och arbetslivet.

Kunskap och kreativitet är avgörande för människors och samhällets utveckling. För att Sverige ska klara den internationella konkurrensen och skapa hållbar tillväxt och välbefinnande är det viktigt med välutbildad och kreativ arbetskraft. Universitet och högskolor kan fungera som kraftcentrum för förnyelse och dynamik också i Sveriges landsbygdsområden. Tillgången till eftergymnasiala utbildningsmöjligheter har således betydelse för utvecklingen i landsbygdsområden. Insatser som leder till ökad tillgänglighet till utbildning som distansutbildningar, utbildningar vid lärocentrum och andra flexibla lärandeformer är särskilt strategiska för att stärka landsbygdernas utvecklingskraft.

Åtgärder för arbetskrafts- och kompetensförsörjning har även beskrivits i avsnitt 4.1.

Omfattande insatser för yrkesutbildningar

Åtgärder: Arbetsmarknaderna i många landsbygdsområden har behov av personer med praktisk och hantverksmässig utbildning. Regeringen har på senare tid också initierat en mängd åtgärder för att stärka yrkesutbildningen på gymnasial och eftergymnasial nivå. Bland annat har en försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning påbörjats och en yrkeshögskola ska inrättas. De statliga insatserna för olika yrkesutbildningar inklusive kostnaderna för studiestöd beräknas också öka med cirka 3,2 miljarder kronor för åren 2009–2011.

Tillgång till kunskap och kompetens i bred bemärkelse är av yttersta vikt för den regionala tillväxten. Det är en av de mest avgörande faktorerna för att näringslivet i alla delar av Sverige ska kunna utvecklas så att den regionala konkurrenskraften stärks. Det är inte minst av största vikt för näringslivet i olika landsbygder att i framtiden ha tillgång till kvalificerad arbetskraft.

Yrkesutbildningarnas praktiska inriktning och flexibla form gör dem särskilt betydelsefulla för kompetensförsörjningen och arbetskraftsutbudet, inte minst för små och medelstora företag i gles- och landsbygder (se även avsnitt 4 om kompetensförsörjning).

Kvalificerad yrkesutbildning är en i sammanhanget relevant utbildning, bland annat eftersom arbetsmarknaden i landsbygderna består av många branscher och yrken med praktisk och hantverksmässig inriktning. Kvalificerad yrkesutbildning kännetecknas av såväl teoretiskt djup som stark arbetslivsanknytning. Näringslivet medverkar också i planering och genomförande. Antalet studerande i kvalificerade yrkesutbildningar har mellan 2006 och 2007 ökat med drygt 17 procent till 38 000. Av en enkätundersökning 2007 framgick att 89 procent av de som examinerats hade arbete året efter avslutad utbildning. Drygt 80 procent av dessa arbetar i yrken som utbildningen varit avsedd för.

Under hösten 2008 har en försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning påbörjats i enlighet med förordningen (2007:1349) om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning. Syftet är att förstärka kopplingen mellan utbildning och arbetsliv. Verksamheten beräknas omfatta cirka 6 000 nybörjarplatser under läsåren 2009/10 och 2010/11. För 2008 har 65 miljoner kronor avsatts och ytterligare 12,5 miljoner avsattes efter förslag i 2008 års tilläggsbudgetproposition (prop. 2007/08:99, bet. 2007/08: FiU21, rskr. 2007/08:262). För 2009 har ytterligare 225 miljoner kronor avsatts för detta ändamål (prop. 2007/08:1 utg.omr. 16, bet. 2007/08:UbU1, rskr. 2007/08:70 och prop. 2008/09:1 utg.omr. 16, bet. 2008/09:UbU1, rskr. 2008/09:131).

Det reguljära utbildningssystemet har även en viktig roll att fylla för att mildra effekten av lågkonjunkturen. Regeringen har därför i propositionen Åtgärder för jobb och omställning (prop. 2008/09:97, bet. 2008/09:FiU18) beräknat att 1,4 miljarder kronor inklusive studiestöd för 2009–2011 ska användas till fler utbildningsplatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning (yrkesvux) samt eftergymnasial yrkesutbildning.

För att anordna yrkesvux kan kommunerna fr.o.m. den 15 mars 2009 ansöka om statsbidrag hos Statens skolverk. Utbildningarna ska planeras i samråd med företag, organisationer eller andra sammanslutningar som är verksamma inom de branscher som utbildningen är avsedd för. Statens bidrag till dessa utbildningar beräknas, inklusive studiestöd, uppgå till cirka 2,2 miljarder kronor under 2009–2011 (prop. 2008/09:1 utg.omr. 15, bet. 2008/09:UbU2, rskr. 2008/09:102, prop. 2008/09:1 utg.omr. 16, bet. 2008/09:UbU1, rskr. 2008/09:131 samt prop. 2008/09:97, bet. 2008/09:FiU18). Kommunerna kan även få medel från Europeiska socialfonden.

Den 1 juli 2009 inrättas yrkeshögskolan (prop. 2008/09:68, bet. 2008/09:UbU6, rskr. 2008/09:178) inom vilken eftergymnasiala yrkesutbildningar som inte utgör högskoleutbildningar samlas. Det gäller utbildningar som för närvarande återfinns inom den kvalificerade yrkesutbildningen, påbyggnadsutbildningar samt vissa kompletterande utbildningar.

För att finansiera ytterligare 1 000 platser inom yrkeshögskolan planeras en satsning på sammanlagt 250 miljoner kronor, inklusive studiestöd, fördelade på 2009–2011 (prop. 2008/09:1). I propositionen Åtgärder för jobb och omställning (prop. 2008/09:97) har föreslagits att ytterligare 400 miljoner kronor ska anslås till yrkeshögskolan. Den planerade satsningen beräknas ge ytterligare 5 000 platser under 2009–2011.

Totalt bör, med anledning av förslagen i budgetpropositionen för 2009 (prop. 2008/09:1) samt, om riksdagen bifaller regeringens förslag i propositionen Åtgärder för jobb och omställning, anslagen för olika yrkesutbildningar, inklusive studiestöd, komma att ökas med 3,2 miljarder kronor för åren 2009–2011.

Åtgärder: Kommuner och landsting har fått möjligheter att lämna bidrag till utbildning och forskning vid universitet och högskolor samt utökade möjligheter att medfinansiera projekt inom bland annat Europeiska unionens olika program.

Det har tidigare saknats lagstöd för kommuner och landsting när det gäller att lämna bidrag till utbildning och forskning som bedrivs vid statliga universitet och högskolor. I propositionen Kommunala kompetensfrågor m.m. (prop. 2008/09:21, bet. 2008/09:KU5, rskr. 2008/09:157) föreslog regeringen en lag om vissa kommunala befogenheter, som bland annat innehåller en bestämmelse som ger kommuner och landsting möjligheter att lämna ekonomiskt bidrag till högre utbildning och forskning. I propositionen föreslogs vidare en bestämmelse som möjliggör för kommuner och landsting att medfinansiera projekt inom ramen för Europeiska unionens strukturfonder och program, utan krav på anknytning till kommunens eller landstingets område eller dess medlemmar. Det skapar ökade möjligheter för medfinansiering av projekt inom ramen för till exempel Europeiska unionens ramprogram för forskning och utveckling.

Lagen (2009:47) om vissa kommunala befogenheter trädde i kraft den 1 mars 2009. Därmed skapas ökade möjligheter för kommuner och landsting att aktivt påverka och delta i kunskapsutvecklande processer med anknytning till landsbygdernas särskilda behov.

Bättre möjligheter att finansiera lärcentrum, m.m.

Åtgärder: Utbildning på gymnasiala nivåer, decentraliserade högskoleutbildningar, distansutbildningar på olika nivåer samt andra flexibla utbildningar är viktiga delar i utbildningsmöjligheterna för landsbygdernas befolkning. Lärcentrum är särskilt betydelsefulla när det gäller möjligheterna att genomföra olika utbildningar. Möjligheter finns bland annat att stödja lärcentrum och andra former av decentraliserad utbildning genom statliga insatser.

Utbildning på gymnasial nivå, decentraliserade högskoleutbildningar, distansutbildningar på olika nivåer samt andra flexibla utbildningar, till exempel över Internet, är viktiga delar i utbildningsmöjligheterna för landsbygdernas befolkning. Att kunna kombinera studier med yrkesliv innebär stora fördelar när avstånden till universitet och högskolor eller andra utbildningsanordnare är långa. Detta är också centralt för att säkra kompetensförsörjningen i dessa områden.

Särskilt betydelsefulla när det gäller möjligheterna att genomföra utbildningar på distans, flexibla utbildningar eller decentraliserade utbildningar på bland annat högskolenivå är de *lärcentrum* som har skapats på många mindre orter. Det lokala lärcentrumet fungerar som studiemiljö och mötesplats för olika kategorier av studerande. Ett lärcentrum tillhandahåller service, stöd och hjälp inför och under studietiden. Det finns i dag cirka 300 lärcentrum på drygt 225 orter. Uppbyggnaden

av lärcentrum har vanligtvis skett genom särskilda statliga investeringsstöd eller med medel från Europeiska unionens strukturfonder, medan driften huvudsakligen finansieras med lokala medel.

Distansutbildningar och andra flexibla utbildningsformer på olika nivåer kräver en särskild utformning och pedagogik samt medför ökade kostnader för såväl utveckling som vid genomförandet av kurserna. Decentraliserade högskoleutbildningar kan också medföra merkostnader. Hänsyn behöver tas till detta vid finansiering av dessa utbildningar.

Inom ramen för landsbygdsprogrammet 2007–2013 kan viss verksamhet knuten till inrättandet av lärcentrum stödjas.

Den lag som nämnts i föregående avsnitt innebär bland annat att kommuner och landsting kan lämna ekonomiska bidrag till högre utbildningar som genomförs lokalt. Bidrag kan till exempel gå till utveckling av utbildningar, undervisning samt kostnader för stödfunktioner och infrastruktur.

Även inom ramen för resurstilldelningssystemet för den grundläggande högskoleutbildningen kan landsbygdernas särskilda behov av flexibla utbildningar och distansutbildningar beaktas. I dag har exempelvis ett antal högskolor och universitet i uppdrag att anordna decentraliserad utbildning samt särskilda medel för detta ändamål.

Förbättrad information om högre utbildning på distans, m.m.

Åtgärd: Berörda myndigheters information om utbudet av distansutbildningar som sker med hjälp av modern informationsteknik ska förbättras.

Enligt bestämmelserna i högskolelagen (1992:1434) och högskoleförordningen (1993:100) ansvarar varje lärosäte för att genomföra utbildning och forskning samt samverka med det omgivande samhället. Enligt 6 kap. 3 § högskoleförordningen ska studenter ges tillgång till studie vägledning och yrkesorientering. Högskolan ska vidare se till att den som avser att påbörja en utbildning har tillgång till den information om utbildningen som behövs.

För att tillgodose utbildningsbehoven i vissa delar av landet, till exempel på landsbygden, är distansutbildning av särskilt intresse. Vid utvecklingen av Myndigheten för nätverk och samarbete inom högre utbildning har andra myndigheter fått utökat ansvar. Verket för högskoleservice har sedan den 1 juli 2008 ansvar för registrering av lärosätenas utbud av IT-stödd distansutbildning på webbsidan www.studera.nu. Denna ska under 2009 utvecklas med en ny sökfunktion i syfte att förbättra informationen om utbudet av IT-stödd distansutbildning. Fr.o.m. 2009 ska även den generella informationen om IT-stödd distansutbildning som Högskoleverket ansvarar för vara integrerad i denna webbplats. Högskoleverket har även i uppdrag att ta fram ett underlag för universitetens och högskolornas planering av utbildningsutbudet utifrån arbetsmarknadens framtida behov. Lärosätena får därmed underlag för att kunna göra rimliga bedömningar när det gäller vägledning om arbetsmarknaden.

Regeringen har begärt en rapportering i lärosätenas årsredovisningar för 2008 om vilka insatser de gjort för att förbättra informationen och vägledningen om olika utbildningsvägar samt arbetsmarknaden för dessa.

Bättre översikt av utbildningar om landsbygdernas särskilda villkor

Åtgärd: Jordbruksverket avses få i uppdrag att göra en sammanställning av kurser och utbildningar som rör landsbygdernas utveckling.

En viktig roll för högskolesystemet är att ordna utbildningar som säkrar kompetensförsörjningen till landsbygdernas näringsliv. Detta sker i första hand genom utbildningar som inte har någon uttalad geografisk inriktning. Härutöver finns många utbildningar som säkerställer kunskapsbehovet om landsbygdernas särskilda villkor.

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har gjort flera nya insatser som har betydelse för landsbygderna. En ny tjänst som professor i landsbygdsutveckling och en ny institution för landsbygdsutveckling har inrättats. SLU har även inrättat ett nytt agronomprogram med landsbygdsinriktning. Programmet är tvärvetenskapligt och sätter in jordbrukssektorn och naturresursfrågor i ett samhälls- och beteendevetenskapligt perspektiv, i vilket förståelsen för lokala och globala utvecklingsprocesser är central. SLU har även inrättat ett kandidatprogram – Landsbygder i förändring. Även detta program är tvärvetenskapligt, med tonvikt på samhällsvetenskap och inriktat på landsbygdsutveckling och naturresursförvaltning både i Sverige och i Europa. SLU förutser en växande arbetsmarknad för kompetens som rör landsbygdsutveckling. SLU har också ett kandidatprogram för utbildning av landsbygdsentreprenörer. Genom de nya programmen får landsbygdsfrågorna en framträdande roll och högre status.

Även vid övriga universitet och högskolor bedrivs en mängd utbildningar som har stor betydelse för att tillgodose kunskapsbehovet om landsbygdernas särskilda villkor, inte minst inom det samhällsvetenskapliga området.

Inom kulturgeografi och geografi studeras exempelvis samhällets utveckling samt människor och deras aktiviteter i relation till olika platser. Inom ämnet finns en rad olika inriktningar med stor relevans för landsbygdernas utveckling, till exempel befolkning och migration, ekonomisk geografi, samhällsplanering, transportgeografi, kulturlandskap, miljö- och resursgeografi samt social geografi. Även andra universitetsutbildningar inom samhällsplanering, förvaltning, national- och företags ekonomi, turism samt statsvetenskap är av central betydelse för denna kunskapsuppbyggnad.

Ett exempel på finansiering från näringslivet av utbildning och forskning med landsbygdstema är att Sveaskog AB finansierar tre professors-tjänster. Två har placerats vid SLU i Umeå med inriktning mot vilt- och fisketurism, viltförvaltning samt skogsbruksteknik. Den tredje tjänsten, med inriktning mot naturupplevelser, har placerats vid ETOUR, som är en institution vid Mittuniversitetets campus i Östersund. Regeringen ser positivt på dessa insatser som betyder mycket för olika landsbygder. Det är angeläget att fortsätta att utveckla utbildningar som är viktiga för landsbygdernas behov, särskilt deras näringsliv.

Det finns även många andra utbildningsanordnare som anknyter till landsbygdsutveckling och som vänder sig till landsbygdsföretagare och landsbygdsbor. Det bör göras en sammanställning av dessa utbildningar med angivande av mål, syfte och innehåll. Jordbruksverket bör ges i uppdrag att göra en sammanställning av kurser och utbildningar som rör landsbygdernas utveckling.

Samverkan mellan å ena sidan lokala aktörer, som näringsliv, offentlig sektor och ideella krafter och å andra sidan högskolor, lärcentrum, folkhögskolor, bildningsförbund, etc. är också viktig för att öka kunskapsutbytet om landsbygdernas särskilda förhållanden.

Ökade insatser för företagsutveckling inom landsbygdsprogrammet

Åtgärder: Inom landsbygdsprogrammet 2007–2013 har det skapats större möjligheter att finansiera kompetensutveckling för bland annat landsbygdsföretagare samt att främja kunskapsöverföring från forsknings- och utvecklingsarbete.

Inom ramen för landsbygdsprogrammet finns möjligheter till breda insatser för kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte till gagn för landsbygdsens företagare och andra invånare. Inom programperioden 2007–2013 beräknas 1,7 miljarder kronor avsättas för kompetensutvecklingsåtgärder. Åtgärder vidtas både för personer som är verksamma inom de areella näringarna och för personer som är verksamma utanför dem.

Jämfört med tidigare landsbygdsprogram har nuvarande program en ökad inriktning mot företagsutvecklande frågor. En betydande andel av medlen beräknas dock användas för kompetensutveckling inom miljöområdet. Andra verksamheter som kan få stöd är till exempel främjande av kunskapsöverföring från forsknings- och utvecklingsarbete. I programmet är det en stark strävan mot att kompetensutvecklingen ska vara efterfrågad. I genomsnitt beräknas cirka 270 miljoner kronor per år användas till kompetensutvecklingsåtgärder.

Utöver de direkta åtgärderna för kompetensutveckling i landsbygdsprogrammet finns indirekta åtgärder, till exempel genom möjligheten till stöd för att köpa in externa tjänster eller genom samarbetsprojekt (se avsnitt 3.3 för mer information om landsbygdsprogrammet).

Mer entreprenörskap i utbildningssystemet stärker landsbygdernas näringsliv

Åtgärd: Ett ökat entreprenörskap är särskilt viktigt för landsbygderna. Regeringen har nyligen presenterat en strategi för entreprenörskap inom utbildningsväsendet.

Utbildningsväsendet har en viktig funktion att fylla för att ungdomar ska utveckla kunskaper, kompetenser, kreativitet och förhållningssätt som behövs för att de själva, eller tillsammans med andra, ska kunna förverkliga sina idéer och omsätta dessa i ekonomiska, sociala eller kulturella sammanhang. För att detta ska bli möjligt bör ett entrepre-

nörskapstänkande genomsyra hela utbildningssystemet i alla delar av landet. Ett ökat entreprenörskap är särskilt viktigt för olika landsbygder, bland annat eftersom näringslivet där till stor del bygger på solo- och mikroföretag.

Regeringen har därför nyligen presenterat en strategi för entreprenörskap inom utbildningsväsendet. Strategin består av följande delar:

- Betydelsen av entreprenörskap ska tydliggöras i styrdokumenterna för skolan.
- Elever som deltar i yrkesutbildning ska få bättre inblick i företagandets villkor. Därför ska samarbetet med arbetslivet fördjupas.
- Kunskapen om det arbete kring entreprenörskap som redan bedrivs ska öka. Därför avser regeringen att ge flera myndigheter inom utbildningsområdet i uppdrag att kartlägga, analysera samt sprida goda exempel på arbete kring entreprenörskap inom sina respektive ansvarsområden. I detta arbete förväntas myndigheterna även ta del av internationella erfarenheter.
- Statens skolverk gavs i sitt regleringsbrev för 2009 i uppdrag att stimulera arbetet kring entreprenörskap i skolan. Det kan till exempel handla om att främja samarbetet med arbetslivet, erbjuda kompetensutveckling, underlätta erfarenhetsutbyte och fördela utvecklingsmedel.

Under 2008 har regeringen även uppdragit åt Högskoleverket att granska och rangordna lärosätenas intresseanmälningar om att få medel för att utveckla spetsutbildningar på avancerad nivå inom entreprenörskap eller innovation. Vidare har regeringen avsatt 10 miljoner kronor till Skolverket för att finansiera insatser inom ramen för den ovan nämnda strategin.

Ökad kunskapsspridning om Sveriges landsbygder

Åtgärd: Det behövs mer kunskap och information om landsbygdernas resurser och möjligheter. Genom fortsatta insatser inom ramen för bland annat landsbygdsprogrammet kommer landsbygderna att bli mer synliga och kunskaperna om landsbygdernas nya möjligheter kan fördjupas i olika delar av samhället.

I Landsbygdskommitténs slutbetänkande *Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier* (SOU 2006:101) och från flera remissinstanser framhålls behovet av att genom informationsinsatser och kunskapsspridning synliggöra landsbygderna och deras möjligheter i hela samhället och bland dem som bor och verkar på landsbygderna. Exempel på förslag till åtgärder är följande:

- Synliggöra landskapets resurser för en bredare allmänhet genom ökade kontaktytor mellan stad och land.
- Skapa demonstrationsmiljöer, utvärdera försök och sprida kunskap om goda exempel.
- Stärka kunskapen på alla politiska och administrativa nivåer om landskapets värden.

- Systematisera framgångsprojekt och samla erfarenheter och metoder från andra projekt.
- Utforma information som leder till mera långsiktiga och omfattande företagsetableringar.
- Stärka bildningsorganisationernas roll som kunskapsförmedlare och kulturbärare.

Jämfört med de flesta andra medlemsländer i Europeiska unionen har Sverige valt att ge det nationella landsbygdsnätverket för Sveriges landsbygdsprogram 2007–2013 ett bredare uppdrag att sprida kunskaper och erfarenheter av genomförandet av programmet. Sverige har valt att arbeta genom de närmare 100 organisationer som ingår i nätverket. Landsbygdsnätverkets huvudsyfte är att förbättra genomförandet av landsbygdsprogrammet. Samtidigt bildas, tillsammans med motsvarande nätverk i de 26 andra medlemsländerna, ett transnationellt forum för brett utbyte. Bland nätverkets verksamhetsmål ingår att medverka till erfarenhetsutbyte mellan politiken för landsbygdernas utveckling, den regionala tillväxtpolitiken och miljöpolitiken. Exempel på prioriterade arbetsområden under 2007 och 2008 är entreprenörskap och företagande, hållbar utveckling, ungdomar samt utveckling av den s.k. Leadermetoden och av arbetet i partnerskap.

Regeringen delar Landsbygdskommitténs och många remissinstansers synpunkter om att det behövs mer kunskap och information om landsbygderna och deras resurser och möjligheter. Genom att regeringen avser att fortsätta att stödja initiativ och verksamheter som är betydelsefulla i arbetet med att stärka landsbygdernas utvecklingskraft, exempelvis genom landsbygdsprogrammet, kommer landsbygderna att blir mer synliga och kunskapen om deras nya möjligheter att fördjupas i fler delar av samhället.

5.2 Forskning och innovationer

Utgångspunkter

I de flesta av Europeiska unionens medlemsländer är landsbygdsforskning ett betydande forskningsområde. Forskning av betydelse för landsbygdernas utveckling är av två olika slag, dels forskning direkt inriktad mot landsbygdernas särskilda villkor, dels forskning som mer indirekt påverkar landsbygdernas utveckling.

Alltfler människor delar sin tid mellan stad och land. Förändringar av arbetsmarknader, ökad rörlighet, dubbelt boende, kulturella influenser, samhällsservice, könsroller, hälsofrågor, etc. är inte landsbygds-specifika forskningsområden utan bör studeras i sina generella sammanhang inom de samhällsvetenskapliga disciplinerna. I de fall förhållandena i landsbygderna i viktiga avseenden särskiljer sig så är det emellertid viktigt att hålla isär dessa. Det handlar således om att analysera landsbygdernas ”särskildheter” och deras komparativa fördelar. Detta gäller exempelvis entreprenörskapet i landsbygderna och möjligheterna att med utgångspunkt i landsbygdernas diversifierade ekonomi skapa utveckling, hållbar tillväxt och sysselsättning.

Landsbygdernas särskilda tillgångar i form av bland annat naturresurser, attraktiva kultur- och naturmiljöer, vidsträckta ytor, m.m. ger goda långsiktiga förutsättningar för ett ökat företagande och en ökad sysselsättning i många näringsgrenar. För att detta ska bli verklighet krävs forskning, utveckling och innovationer. Särskilt intressanta är kopplingarna mellan globala utmaningar om en hållbar utveckling och landsbygdsutvecklingens lokala fokus. Därför behövs det kunskapsutveckling inom en rad olika forskningsområden.

Det har dock saknats en sammanhållen forskning kring landsbygdsfrågorna med en kritisk massa av forskare som ger nödvändiga förutsättningar för en kvalificerad forskning inom området. Det saknas också organisationer och metoder för att föra ut kunskaperna till företagare och andra aktörer som är viktiga för landsbygdernas utveckling.

Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) lämnade i december 2006 på regeringens uppdrag en nationell strategi för landsbygdsforskning. Strategin är ett försök att skapa en plattform för en mer långsiktig kapacitetsuppbyggnad av forskning om landsbygdernas kulturella, sociala, ekonomiska och ekologiska förhållanden. Målet är att svenska forskare ska ta en mer aktiv plats i detta, internationellt sett, viktiga forskningsfält i form av ett större deltagande i konferenser och forskningsprojekt och publicering av fler artiklar. I strategin ingår följande åtgärder och behov:

1. En kritisk, teorigenererande forskning om kulturella, sociala och ekonomiska förändringar på landsbygderna,
2. en utvecklings- och handlingsinriktad forskning som stödjer, granskar och medverkar till utvecklingsinsatser och innovationer som kan bidra till en hållbar landsbygdsutveckling,
3. en mång- och tvärvetenskaplig forskning med inriktning på naturresursförvaltning och landsbygdens samhällsutveckling,
4. en praktiskt och empirisk inriktad forskning som kan informera politiker och andra aktörer om handlingsutrymmet och konsekvenserna av olika insatser, samt
5. ett nätverk som skapar sammanhang för utbyten och samverkan mellan forskare från olika discipliner och forskningsinstitutioner.

Bilden av landsbygderna som ibland framförs i media och inte sällan i forskarvärlden har ofta ett utifrånfokus. De ses ofta som en periferi till expansiva tätorter eller som en regions geografiska problemområden och i andra sammanhang i första hand som en producent av billiga oförädlade råvaror. Landsbygderna har dock svaga traditioner när det gäller samarbete med forskning och annat utvecklingsarbete. Regeringen anser att den nämnda bilden behöver en motvikt som lyfter fram de utvecklingsmöjligheter som finns. För att förbättra kunskapsläget behövs utökade forskningsinsatser om landsbygdernas utvecklingsmöjligheter.

Åtgärder: Inom de regionala strukturfundsprogrammen prioriteras insatser för forskning och utveckling, innovation och entreprenörskap. Betydande belopp beräknas fördelas till forskning och innovationer. Delar av detta kommer direkt eller indirekt olika landsbygder till godo.

I de åtta regionala strukturfundsprogrammen anges hur stora belopp som beräknas kunna komma att användas inom olika insatsområden. I avsnitt 3.2 beskrivs den indikativa fördelningen. Som framgår av avsnittet är forskning och utveckling, innovation och entreprenörskap ett prioriterat område. Till projekt inom detta område beräknas cirka 5,4 miljarder kronor av EU-medlen för perioden 2007–2013 fördelas. Till detta belopp tillkommer nationell offentlig medfinansiering med ett ungefär lika stort belopp samt privat medfinansiering.

Beslut om vilka projekt som ska få stöd fattas på regional nivå. Det är ännu inte möjligt att bedöma hur stora belopp som kommer att användas för att finansiera forsknings- och innovationsinsatser som direkt eller indirekt kan komma olika landsbygder till godo. Bland de projekt som hittills beviljats medel återfinns bland annat projekt rörande forskning inom bioteknik och skapande av innovationsmiljöer och inkubatorverksamheter.

Landsbygdsforskning ingår i Europeiska unionens sjunde ramprogram för forskning och utveckling

Åtgärd: Det svenska deltagandet i Europeiska unionens sjunde ramprogram för forskning och utveckling bör vara fortsatt högt. Kraftigt ökade medel för forskning och innovation kan skapa bättre förutsättningar för svenska forskare att söka medel för forskning om landsbygdsfrågor från ramprogrammet.

Det europeiska forskningssamarbetet är strategiskt betydelsefullt för svensk forskning och innovation. Genom riksdagens beslut med anledning av propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160) stärks svensk forskning och möjligheterna ökar för svenska forskare att kunna söka medel i Europeiska unionens sjunde ramprogram för forskning och utveckling, eftersom de ökade direkta medlen kan täcka de av unionen ofinansierade indirekta kostnaderna. Regeringens mål är att det svenska deltagandet i EU:s sjunde ramprogram för forskning och utveckling ska ligga på en fortsatt hög nivå. Sverige ska öka sin andel av beviljade projekt. Till skillnad mot tidigare ramforskningsprogram finns i det sjunde ramforskningsprogrammet, i den del som rör forskningssamarbete, ett särskilt tema; livsmedel, jordbruk, fiske och bioteknik, där landsbygdsfrågorna ingår.

Genom de kraftigt ökade medel som kommer att tillföras forskningsfinansierande myndigheter, universitet och högskolor med anledning av

nyss nämnda proposition möjliggörs en systematisk förstärkning av det svenska deltagandet i unionens forskningsprogram. Det är angeläget att lärosätena ökar sina insatser för forskares och forskargrupperns deltagande i det sjunde ramprogrammet. Sverige ska vara en attraktiv forskningspartner.

Skr. 2008/09:167

Ny europeisk forskningssamverkan om landsbygdsutveckling

Åtgärd: Sverige leder ett nytt strategiskt samarbete om jordbruk, hållbar utveckling och landsbygdsutveckling inom Europeiska unionens sjunde ramprogram för forskning och utveckling.

Sverige har, genom Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas), i samverkan med Frankrike och Nederländerna initierat ett samarbete mellan forskningsfinansiärer inom Europeiska unionen på temat jordbruk, hållbar utveckling och landsbygdsutveckling (Agriculture and sustainable development in a rural development context).

Samarbetet har lett fram till att ett s.k. ERA-Net har startats under hösten 2008 med stöd från Europeiska unionens sjunde ramprogram för forskning och utveckling. Drygt 20 länder deltar i samarbetet. Ett ERA-Net innebär en samverkan mellan nationella forskningsfinansiärer inom Europeiska unionen med stöd från Europeiska kommissionen. Det innebär att gemensamma utlysningar av forskningsmedel kan ske för särskilt viktiga områden. Sverige leder det strategiska arbetet inom programmet. Samarbetet kan leda till betydelsefulla forskningsinsatser såväl inom Sverige som internationellt.

Stöd till kunskapsöverföring är möjligt inom landsbygdsprogrammet

Åtgärder: Inom ramen för landsbygdsprogrammet har det skapats möjligheter att bland annat främja företagsutveckling i landsbygdsföretag genom stöd för samarbete med bland andra forskningsinstitutioner samt för kunskapsöverföring av forskningsresultat genom det s.k. nationella nätverket.

I landsbygdsprogrammet finns möjligheter till stöd för kunskapsöverföring. Det är dock inte möjligt att använda medlen för forskningsprojekt. I Europeiska unionens strategiska riktlinjer inför nuvarande landsbygdsprogram uttrycktes dock nödvändigheten av ökade forsknings- och innovationsinsatser, nationellt och i anslutning till sjunde ramprogrammet för forskning och utveckling, samt av kunskapsöverföring av resultaten till avnämarna, för att stärka jord- och skogsbrukssektorns konkurrenskraft.

Inom det nationella nätverket för landsbygdsutveckling, som är en del av landsbygdsprogrammets genomförandeorganisation, planeras konferenser och seminarier där ”landsbygdsaktörer”, inklusive forskare, ska mötas. Detta är ett led i att skapa en bred plattform för utbyten av kunskaper och idéer. Det nationella nätverkets webbplats kommer att ha en

nationell portal för frågor som rör landsbygdsutveckling. Den ska bland annat innehålla en löpande uppdatering av forskningsresultat.

Landsbygdsnätverket och Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) har under hösten 2008 gemensamt bildat ett vetenskapligt råd för landsbygdsutveckling. Det är en tvärvetenskapligt sammansatt grupp med tolv namnkunniga forskare som ska kunna överblicka landsbygdsforskningen. Sammanfattningsvis kommer rådet att ha följande uppgifter.

- Vara omvärldsbevakande och analyserande till stöd för landsbygdsprogrammets genomförande, men också för landsbygdsutveckling i allmänhet.
- Identifiera "vita fläckar" inom landsbygdsforskningen, bland annat i dialog med övriga aktörer i nätverket.
- Reflektera över behovet av framtida insatser, bland annat kopplingarna mellan den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP) och sammanhållningspolitiken samt den sektoriella dimensionen kopplad till den territoriella.
- Vara en resurs vid nätverksträffar och för nätverkets tematiska arbetsgrupper.

Vetenskapliga rådet för landsbygdsutveckling bör kunna utgöra en viktig plattform för överföring och utbyte av forskningsresultat mellan olika aktörer.

I landsbygdsprogrammet ges också möjligheter att stödja samarbetsprojekt som syftar till att utveckla nya produkter, tjänster, processer och tekniker inom de gröna näringarna. Genom samverkan med externa aktörer, till exempel forskningsinstitutioner, kan entreprenörskap, innovationer och produktutveckling öka inom dessa näringar. Ett grundläggande villkor för stöd är att minst två företag, varav en primärproducent, ska ingå i samarbetet. Under 2009 kommer en förändring att ske av villkoren som innebär att företag i förädlingsledet kan ersätta primärproducenter.

Det finns även möjligheter att stödja landsbygdsföretagen inom landsbygdsprogrammets åtgärd "Affärsutveckling i mikroföretag", som riktar sig till företag utanför de gröna näringarna. För företag som investerar inom nya och relativt oprövade affärsområden eller i nya produkter eller som investerar i kostnadskrävande teknik kan det vara svårt att lyckas genomföra en start eller expansion med hjälp av vanlig finansiering.

Stöd kan även lämnas till "nyckelföretag", dvs. företag som har stor betydelse för övrigt företagande i området. Stöd kan härvid ges för inköp av externa tjänster (förstudier, produktutveckling, m.m.) eller för utvecklingsinsatser av mer övergripande karaktär. De kan exempelvis avse samverkan med forsknings- och utvecklingscentrum m.fl. Insatserna kan vara på såväl nationell som regional eller lokal nivå.

Regeringen bedömer att de åtgärder som har beskrivits ovan utgör viktiga instrument och möjligheter för landsbygdens företagare och anser att åtgärderna bör utvecklas i det fortsatta genomförandet av landsbygdsprogrammet.

Projektet "Lantbrukare och forskare tillsammans" (LOFT) är ett exempel på nya vägar att knyta kontakter mellan forskare och landsbygdernas näringsliv genom kunskapsöverföring i båda riktningarna. Med ett ökat samarbete dem emellan kan det svenska lantbrukets konkurrenskraft

stärkas och forskarna får bättre möjligheter att bedriva forskning som är nyttig för näringen. Initiativet till projektet kommer från Stiftelsen Lantbruksforskning, i samarbete med bland andra Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Projektet torde fortsättningsvis kunna stödjas via landsbygdsprogrammet. LOFT bör till exempel kunna genomföras som ett samarbetsprojekt inom ramen för åtgärden för samarbete för att utveckla nya produkter, tjänster, processer eller tekniker inom de gröna näringarna.

Ökat stöd för förmedling av forskningsresultat om rennäringen

Åtgärd: Rennäringen ska stödjas genom särskilda åtgärder för förmedling av forskningsresultat.

Sametinget har länge påpekat behovet av en s.k. forskningsförmedlare som ska kunna bistå rennäringen med kunskapsöverföring från forskare m.fl. för att utveckla näringen. Rennäringen är av grundläggande betydelse för den samiska kulturen. Förutsättningarna för att bedriva rennäring i Sverige kommer med stor sannolikhet att påverkas avsevärt av klimatförändringarna beroende på både biologiska faktorer och ökat yttre tryck från turism och andra näringar. Rennäringen utpekas i Klimat- och sårbarhetsutredningens betänkande Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter (SOU 2007:60) som en av de mest utsatta sektorerna i framtiden. Renbetesproblematik, ökad turism och skogsbruk är några exempel på frågor som kräver ökad kunskap. Den allvarligaste konsekvensen kan bli att den samiska kulturen hotas.

Regeringen avser att stödja utvecklingen av rennäringen genom särskilda åtgärder för förmedling av forskningsresultat. I regleringsbrevet för budgetåret 2009 avseende anslagen 1:30 och 1:31 till Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) under Jordbruksdepartementets ansvarsområde överförs därför medel till Sametinget för en sådan insats. I propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160) ingår renkötselfrågor i den strategiska satsningen ”Effekter på naturresurser, ekosystemtjänster och biologisk mångfald”.

Mindre projekt och riktade åtgärder för överföring av forskningsresultat till rennäringen kan rymmas inom landsbygdsprogrammet.

Många myndigheter stödjer forskning om landsbygders utveckling

Åtgärder: Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Verket för innovationssystem och Naturvårdsverket är exempel på myndigheter som stödjer forskning av betydelse för landsbygders utveckling.

Projektstöd till landsbygdsforskning kan lämnas inom ramen för den årliga stora utlysning som Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) gör. Formas gjorde hösten 2007 en utlysning för forskningsprojekt om landsbygdsutveckling. Satsningen omfattar

15 miljoner kronor per år i tre år inom forskningsområdena ”Naturresurser och landskap för produktion av nya värden”, ”Lokalsamhällets utveckling och demografiska utmaningar” samt ”Den nya ruraliteten med förändrade relationer mellan stad och land”.

Verket för innovationssystem (Vinnova) driver programmet Vinnväxt vars syfte är att främja hållbar tillväxt i regioner genom att uppmuntra dem att utveckla internationellt konkurrenskraftiga forsknings- och innovationsmiljöer inom specifika tillväxtområden. Programmet förutsätter en aktiv medverkan av aktörer inom näringsliv, forskning samt politik och offentlig verksamhet. Fyra nya projekt fick 2008 finansiering från programmet. Av dessa kan två anses beröra landsbygder och deras utvecklingsmöjligheter. *Framtidens Bioraffinaderi* i Örnsköldsviksregionen finansieras med fyra miljoner kronor per år i upp till åtta år. Projektet utvecklar ny kunskap, ny teknik, biobaserade, s.k. gröna produkter, kemikalier och drivmedel samt nya tekniker för att utvinna energi ur industriella processer. *Peak of Tech Adventure* i Östersund/Åre finansieras med fyra miljoner kronor per år i upp till åtta år. Projektet utgår från regionens styrkor inom turism, skidåkning och friluftsliv och inom dessa områden tas nya produkter och tjänster fram över branschgränser.

Vidare finansierar Naturvårdsverket ett nationellt forskningsprogram om friluftsliv, *Friluftsliv i förändring*, som är av stor betydelse för landsbygdernas utveckling. Programmet påbörjades 2006 och planeras pågå under sex år med en budget på 5,7 miljoner kronor per år. Avsikten med forskningsprogrammet är att stärka friluftslivsforskningen och forskarutbildningen inom området. Programmet är tvärvetenskapligt och är främst inriktat mot friluftsliv och naturbaserad turism i Sverige.

Regeringen ser dessa forsknings- och utvecklingsåtgärder som synnerligen betydelsefulla för utvecklingen av landsbygdernas näringsliv.

Ökade resurser för strategisk forskning inom flera områden av betydelse för landsbygdernas utveckling

Åtgärder: Genom forskningsfinansiering i form av s.k. strategiska satsningar sker en kraftig ökning av forskningsmedlen för områden av vikt för landsbygdernas utvecklingsmöjligheter.

Riksdagen har på förslag av regeringen beslutat om propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160). I denna lämnar regeringen sin syn på forsknings- och innovationspolitikens inriktning under perioden 2009–2012.

I propositionen redogörs för ett antal satsningar som både direkt och indirekt berör förbättrade utvecklingsmöjligheter för landsbygdsområden.

I propositionen lanserar regeringen ett nytt inslag i systemet för forskningsfinansiering i form av strategiska satsningar. Några av dessa rör forskningsbehov inom miljö- och klimatområdet. Dessa satsningar uppgår till över 500 miljoner kronor och omfattar bland annat områden som energi, hållbart nyttjande av naturresurser, effekter på naturresurser, ekosystemtjänster och biologisk mångfald samt havsmiljöforskning, som även inkluderar vattenbruk. Miljö- och klimatproblemen innebär en kraf-

tigt ökad efterfrågan på förnybara resurser baserade på biomassa. Biobaserade – och därför förnybara – produkter kommer i ökad omfattning att användas inom industriprocesser samt inom områdena läkemedel, jordbruk och livsmedel. Denna utveckling kan ge helt nya arbetstillfällen i landsbygder, en ny syn på dessa samt skapa förutsättningar för nya innovationer och företagsutveckling. Satsningarna kan därför få stor direkt och indirekt betydelse för den framtida utvecklingen i delar av olika landsbygdsområden och leda till fler möjligheter för befintliga företag men även till nya företag med anknytning till landsbygden.

En annan satsning, som omfattar 10 miljoner kronor, rör forskning om förutsättningar för tillväxt. Den omfattar bland annat regional tillväxt och landsbygdsutveckling. Utöver mekanismerna bakom ekonomisk tillväxt rör satsningen bland annat:

- klusterbildningar och regionala tillväxtprocesser, inklusive frågor om företagande i den regionala och lokala ekonomin, arbetsmarknadernas funktion och individers rörlighet,
- samhällsliga förutsättningar för entreprenörskap, inte minst i olika landsbygder, samt
- nyföretagande, nedläggning samt hur mindre företag kan växa till att bli större.

Satsningen inkluderar området regional tillväxt som innefattar såväl gles- och landsbygd som mer urbana miljöer. Vidare omfattas forskning om nya organisatoriska, tekniska och logistiska lösningar för företag och befolkning i landets olika delar, till exempel om hur system för social service, vård och omsorg kan utformas i områden där såväl mänskliga som ekonomiska resurser utgör en begränsad tillgång.

Av stort intresse för landsbygdernas utveckling är också forskning om entreprenörskap och nyföretagande. Nyföretagande bidrar till exempel till samhällsutvecklingen genom att erbjuda fler arbetstillfällen och till att effektivisera ekonomin genom att konkurrensutsätta marknader. Den existerande forskningen om entreprenörskap och nyföretagande bör därför stärkas för att öka kunskaperna om förutsättningar för tillväxt och välbefinnande i alla delar av Sverige.

Universitet och högskolor får enligt propositionens förslag även ökade anslag för forskning och utbildning på forskarnivå. Det gäller samtliga lärosäten.

Konferens om landsbygdernas betydelse för en hållbar utveckling

Åtgärd: Under det svenska ordförandeskapet i Europeiska unionen hösten 2009 planeras en konferens om landsbygdernas betydelse för en hållbar samhällsutveckling.

Klimatförändringen har intensifierat diskussionen om vilka åtgärder som måste vidtas för att minska användningen av fossila råvaror. En del av lösningen på klimatfrågan är att ersätta dessa råvaror med energi- och industriråvaror producerade av biomassa från de areella näringarna. Ett antal frågor kring energiteknik, ökad produktion av biomassa, klimatmodeller och växthusgaser har aktualiserats. Målet är att skapa ett samhälle

som baseras på biologiska förnybara resurser, dvs. det ska bygga på en kunskapsbaserad bioekonomi. Skr. 2008/09:167

För jord- och skogsbrukssektorn medför klimatförändringen krav på anpassningsåtgärder för att minska utsläppen av växthusgaser. Samtidigt skapar det ökade behovet av biomassa stora möjligheter. Frågan är vilka utmaningar detta innebär för landsbygderna och vad som krävs för att de ska kunna ta till vara möjligheterna. Framställning av biomassa för energiproduktion och som industriråvara kan tillsammans med landsbygder- nas övriga möjligheter lägga grunden till ”den moderna landsbygden”.

Under Sveriges ordförandeskap i Europeiska unionen hösten 2009 planeras en konferens om landsbygdsområdenas betydelse för en hållbar samhällsutveckling. Konferensen, ”Rural areas shaping the future”, syftar till att genom ett brett deltagande och innehåll visa var forskningen och utvecklingen befinner sig i dag samt kopplingen till de krav framtiden ställer på landsbygderna för att de ska bidra till en hållbar utveckling. Genom att samla en stor grupp av aktörer och intressenter; forskare, organisationer, politiker och näringslivsrepresentanter, ska kunskaper, framtida åtgärder och samarbeten diskuteras, värderas och utbytas.

Konferensen ska genomföras av Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) i nära samverkan med regeringen, Statens jordbruksverk, Skogsstyrelsen, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas) samt Europeiska kommissionens generaldirektorat för forskning.

6 En god service och förnyelse av välfärden

Utgångspunkter

Tillgänglighet till grundläggande service för kvinnor, män och företag är en av många förutsättningar för hållbar tillväxt i alla delar av landet. Om en ort mister sin sista dagligvarubutik eller bensinstation så försvinner många gånger även annan närservice. De som påverkas mest av en sämre fysisk tillgänglighet är ofta äldre människor. Dessutom påverkar det kvinnor mer än män då kvinnor inte pendlar i lika hög grad som män. Insatser som syftar till en god tillgänglighet till service är därför viktiga för att skapa en miljö där det är attraktivt att såväl bo som att starta och driva företag.

Dagligvarubutiken är ofta en viktig servicepunkt i landsbygder. Förutom att erbjuda dagligvaror och kanske drivmedel är butiken många gånger ombud för olika servicegivare. Samordningslösningar är vanliga och mycket varierande och speglar de skilda lokala och regionala förutsättningar som råder i landet. Förutom att butiken tillhandahåller ett brett serviceutbud fyller den också ofta en viktig social funktion som samlingsplats i bygden.

Under de senaste åren har det genomförts en rad insatser i syfte att stärka och utveckla befintliga butiker i deras varu- och tjänsteutbud. Länsstyrelserna och i förekommande fall regionala självstyrelseorgan eller samverkansorgan arbetade under 2002–2007 i partnerskap med att ta fram och genomföra lokala utvecklingsprogram för kommersiell service. I arbetet deltog också Föreningen landsbygdshandeln främjande

(FLF), dagligvarukedjor, statliga servicegivare och andra aktörer med betydelse för servicetillgänglighet. Vid genomförandet av insatser inom ramen för de lokala utvecklingsprogrammen var stödet till kommersiell service ett viktigt verktyg. Under de senaste åren har den regionala nivån beslutat om cirka 35 miljoner kronor årligen för att på så sätt stödja insatser som syftar till en god servicenivå. Konsumentverkets redovisningar visar att det statliga stödet och övriga insatser för kommersiell service har varit betydelsefulla (se till exempel Kommersiell service i alla delar av landet. Redovisning av insatser och erfarenheter 2002–2007, Rapport 2008:6 och Test av nya lösningar, delredovisning mars 2007, Rapport 2007:4 samt Tillgänglighet till drivmedel i gles- och landsbygder, Rapport 2008:14). Trots det fortsätter antalet dagligvarubutiker på landsbygden att minska. Redovisningarna visar dock att hittillsvarande nedläggningar haft begränsade negativa konsekvenser för landsbygdshushållen eftersom det ofta är butiker med stor betydelse för varuförsörjningen som tack vare insatserna kunnat räddas kvar och utvecklats.

I slutbetänkandet av Landsbygdskommittén *Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier* (SOU 2006:101) betonas vikten av ett nationellt och långsiktigt samordnat utvecklingsarbete. Likaså lyfter kommittén fram vikten av att stärka tillgången till en trygg, tillgänglig service liksom betydelsen av att finna nya och samordnade servicelösningar.

Regeringen avser att vidareutveckla insatser på serviceområdet och vidta kraftfulla åtgärder som tillsammans ska bidra till en god tillgänglighet till service och därmed underlätta för alla delar av landet att bidra till hållbar tillväxt och vår gemensamma välfärd.

Det är viktigt att alla i Sverige, oavsett bostadsort, har tillgång även till den offentligt finansierade servicen. På senare år har förändringar skett vad gäller den fysiska tillgängligheten till denna service. Detta uppvägs dock av nya samverkanslösningar mellan servicegivare och inte minst av nya lösningar med hjälp av modern informationsteknik. En något sämre fysisk tillgänglighet kan ofta ersättas med en kvalitativt sett bättre tillgång till service med hjälp av kvalificerade IT-lösningar.

Regeringens mål är att det ska finnas en synlig och effektiv polis i alla delar av Sverige. Vidare är regeringens mål att alla medborgare ska ha tillgång till domstolsverksamhet av hög kvalitet. Att frågor som rör grundläggande trygghet och säkerhet är viktiga för befolkningen i olika landsbygder betonades också i slutbetänkandet av Landsbygdskommittén, *Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier* (SOU 2006:101).

Regeringen ser positivt på flexibla och lokalt anpassade lösningar för en god tillgång till service. Landsbygdens sociala och ekonomiska utveckling bygger i högre grad än tätortens på ett samspel mellan privata, offentliga och ideella insatser. Frivilliga insatser görs inte sällan för att höja kvaliteten i den kommersiella och offentliga servicen och för att ta till vara möjligheter som finns i den lokala miljön. Ofta handlar det om lösningar som bygger på den verkligt lokala uppsättningen av personnätverk, institutioner, lokaler osv. Det kan gälla till exempel alternativa driftsformer och samspel mellan kommunen, näringslivet och föreningslivet. Den lokala nivån har lång erfarenhet av ett sektorsövergripande arbetssätt som bör kunna komma andra aktörer till godo. I avsnitt 8.1

finns en närmare redogörelse för den ideella sektorns betydelse för landsbygdernas utveckling. Skr. 2008/09:167

Även inom områdena vård och omsorg ser regeringen positivt på valfrihet, flexibilitet och lokalt anpassade lösningar. Detta är viktigt i områden där servicen är gles och befolkningsunderlaget begränsat. Det kommunala vårdnadsbidraget, barnomsorgspengen, jämställdhetsbonusen, den utökade valfriheten inom vård och omsorg samt skattelättnader för hushållsarbete är exempel på reformer som syftar till att öka kvinnors och mäns valfrihet och därigenom deras möjlighet att finna flexibla lösningar som passar just deras livssituation. Lika viktigt är att detta skapar möjligheter för entreprenörer i hela landet. Allt detta sammantaget stärker utvecklingskraften också i Sveriges landsbygder.

Regeringen har, för att ytterligare stimulera företagandet, bland annat initierat ett intensivt och systematiskt regelförenklingsarbete. Vidare har socialavgifterna sänkts, generellt och för unga, vilket minskar företagens kostnader för att anställa. Fler åtgärder för att stärka företagandet, även inom servicesektorn, beskrivs i avsnitt 4.

6.1 God tillgång till kommersiell service

Regionala serviceprogram för ökad samordning

Åtgärd: Regionala serviceprogram införs för att samordna insatser för en ökad tillgänglighet till kommersiell och offentlig service i alla delar av landet.

Regeringen anser att det är angeläget att även i fortsättningen arbeta i programform för att på så sätt fortsätta främja en god tillgång till kommersiell service för kvinnor, män och näringsliv. Med införandet av regionala serviceprogram, som ersätter tidigare lokala utvecklingsprogram, vill regeringen skapa kontinuitet i det regionala arbetet. I de nya programmen bör tillgängligheten till drivmedel och samverkanslösningar med offentlig service uppmärksammas särskilt. Insatser för att öka tillgängligheten till service för personer med funktionsnedsättning ska också uppmärksammas eftersom befolkningen i såväl tätorter som i landsbygder blir allt äldre. Att arbeta i programform skapar förutsättningar för helhetssyn och samverkan mellan olika aktörer och insatser.

För att säkerställa en god representation i de regionala partnerskap som ska arbeta med programmen är det viktigt att engagera såväl kvinnor och män som unga och gamla och andra aktörer som på olika sätt har betydelse för tillgänglighet till service.

Länsstyrelserna och i förekommande fall regionala självstyrelseorgan eller samverkansorgan ska ansvara för arbetet på regional nivå. Programmen ska utarbetas under 2009 och genomföras 2010–2013.

Regeringen har givit Konsumentverket i uppdrag att stödja den regionala nivån samt att ansvara för löpande uppföljning och utvärdering av de regionala serviceprogrammen. Uppdraget kommer att överföras till den nya myndigheten Tillväxtverket den 1 april 2009.

Åtgärd: För att stimulera utveckling av servicelösningar som tar hänsyn till varierande förutsättningar och behov avses 17 miljoner kronor avsättas. Medlen ska bland annat bidra till att förbättra samordningen mellan kommersiell och offentlig service.

Riksdagen har enligt förslag från regeringen beslutat avsätta ytterligare 50 miljoner kronor till regionala tillväxtåtgärder framför allt i syfte att stärka insatser inom serviceområdet (prop. 2008/09:1 utg.omr. 19, bet. 2008/09:NU2, rskr. 2008/09:139). Dessa medel kommer att finansiera olika åtgärder som tillsammans ska stärka butiker och drivmedelsstationer med strategisk betydelse för varuförsörjningen.

Olika typer av landsbygder har olika behov och förutsättningar för att upprätthålla en god kommersiell service. För att skapa förutsättningar för och uppmuntra lokalt anpassade lösningar avser regeringen därför att satsa 17 av de ovan nämnda 50 miljoner kronorna på att stimulera framtagandet av lokala lösningar och initiativ. Det handlar om att utveckla lokalt anpassade lösningar som tar hänsyn till varierande förutsättningar och behov, men också om att finna mer generella metoder som kan fungera i olika delar av landet. En utgångspunkt ska vara att öka samordningen mellan kommersiell och offentlig service. Lösningar som ökar tillgängligheten till drivmedel i landsbygder ska också eftersträvas.

Medel ska också kunna användas för att förstärka serviceinriktade åtgärder inom landsbygdsprogrammet. Insatserna ska så långt som möjligt komplettera varandra och samordnas.

Den 1 april 2009 ska den nya myndigheten Tillväxtverket bildas. Regeringen avser att ge den nya myndigheten detta uppdrag.

Ytterligare medel för att stödja den kommersiella servicen

Åtgärd: Ytterligare 30 miljoner kronor har avsatts för insatser som syftar till att bevara och utveckla servicen, i första hand tillgången till drivmedel, i s.k. servicelesa områden.

De bidrag som kan lämnas enligt förordningen (2000:284) om stöd till kommersiell service samt enligt förordningen (2003:596) om bidrag för projektverksamhet inom den regionala tillväxtpolitiken är viktiga verktyg i arbetet med att skapa tillgänglighet till service i alla delar av landet för medborgare och näringsliv. Stöden är också viktiga delar i det programarbete som ska utföras i landets olika delar. För att stödja länsstyrelser och i förekommande fall regionala självstyrelseorgan och samverkansorgan har regeringen beslutat att avsätta 30 miljoner kronor av de extra 50 miljoner som har avsatts till regionala tillväxtåtgärder inom serviceområdet (prop. 2008/09:1 utg.omr. 19, bet. 2008/09:NU2, rskr. 2008/09:139). Åtgärderna ska företrädesvis rymmas inom ramen för nysnämnda förordningar och är ett tillskott utöver de medel som redan finns för ändamålet.

Medlen ska i första hand riktas mot att stärka tillgången till drivmedel. Detta mot bakgrund av att efterfrågan på stöd kan väntas öka. Att sam-

ordna olika typer av service, såväl kommersiell som offentlig, kan ytterligare stärka såväl dagligvarubutiker som drivmedelsstationer med strategisk betydelse för varu- och drivmedelsförsörjningen. De ökade medlen möjliggör också genomförande av olika typer av kompetens- och utvecklingsprogram riktade till lokala servicegivare.

Medel kan även användas för att förstärka serviceinriktade åtgärder inom landsbygdsprogrammet. Insatserna ska så långt som möjligt komplettera varandra och samordnas.

Uppdrag att sprida idéer som främjar en god kommersiell service

Åtgärd: Länsstyrelserna i Värmlands och Dalarnas län har fått i uppdrag att utreda och sprida kunskaper om insatser inom det kommersiella serviceområdet med särskild inriktning mot tillgänglighet till drivmedel.

Länsstyrelserna i Värmlands och Dalarnas län ska utreda och sprida kunskaper om framgångsrika insatser inom området kommersiell service. Dessa län har på senare tid varit särskilt aktiva och innovativa bland annat när det gäller insatser för att motverka en försämring av tillgänglighet till drivmedel. Mot bakgrund av genomförda och aviserade nedläggningar av bensinstationer i många landsbygdsområden ska särskilt åtgärder som rör framtida tillgänglighet till drivmedel uppmärksammas. Även insatser som rör samverkan mellan kommersiell och offentlig service ska beaktas. Resultaten bör vara användbara i andra delar av landet. Uppdraget förväntas resultera i kunskaper som blir viktiga i länens arbete med att ta fram och genomföra insatser inom de regionala serviceprogrammen.

Regeringen har för detta ändamål avsatt tre miljoner av de extra 50 miljoner kronor som avsatts till regionala tillväxtåtgärder inom serviceområdet (prop. 2008/09:1 utg.omr. 19, bet. 2008/09:NU2, rskr. 2008/09:139).

Insatser för kommersiell service och infrastruktur inom landsbygdsprogrammet

Åtgärd: Inom landsbygdsprogrammet har det skapats goda möjligheter att genomföra insatser som främjar tillgången till lokal service och infrastruktur.

Grundläggande service i form av kommunikationer och en god allmän servicenivå utgör viktiga förutsättningar för en gynnsam utveckling i landsbygder. En övergripande nationell prioritering inom Sveriges landsbygdsprogram 2007–2013 är att främja en god livsmiljö och livskvalitet på landsbygden vad gäller till exempel tillgång till service och infrastruktur som kan bidra till gynnsammare förhållanden för utveckling av företagande och boende. Åtgärderna ska inriktas mot lokalt anpassade och innovativa lösningar.

Av landsbygdsprogrammets budget har årligen avsatts 27 miljoner kronor för ”grundläggande tjänster för ekonomin och befolkningen på landsbygden”, 30 miljoner kronor för ”infrastruktur som är av betydelse för utveckling och anpassning inom jord- och skogsbruket” och, inom ramen för Leader, 180 miljoner kronor som får användas för ”diversifiering och förbättrad livskvalitet på landsbygden”.

Insatserna inom landsbygdsprogrammet för att åstadkomma förbättringar i den lokala servicen eller infrastrukturen kan bestå av företagsstöd eller projektstöd. Inom ramen för Leader kan dock bara projektstöd lämnas. Åtgärder inom ramen för landsbygdsprogrammet får inte ersätta andra offentliga åtaganden för landsbygdens service och infrastruktur utan ska vara ett komplement som stärker förutsättningarna på lokal nivå. Landsbygdsprogrammet beskrivs närmare i avsnitt 3.3.

Nya myndigheter för nationell och regional konkurrenskraft – frågor om kommersiell och offentlig service

Åtgärd: Ansvaret för bland annat frågor om kommersiell service ska överföras till de två nya myndigheter som ska bildas inom den regionala tillväxtpolitikens och näringspolitikens områden.

Regeringen bedömer att det leder till positiva effekter att gles- och landsbygdsfrågor i större utsträckning integreras i en ny och tydligare myndighetsstruktur för nationell och regional konkurrenskraft. Den ena av de nya myndigheterna, Tillväxtverket, ska bland annat delta i samt samordna och följa upp strategier och program inom den regionala tillväxtpolitiken, däribland program för kommersiell och offentlig service för företag och medborgare. Myndigheten ska även bistå med kunskap och kompetens i det regionala tillväxtarbetet och i arbetet med att främja en god tillgång till kommersiell och offentlig service för företag och medborgare i syfte att underlätta boende och arbete och skapa tillväxt i hela landet. I detta ingår att förmedla kunskap och metoder till länsstyrelserna, samverkansorganen och de regionala självstyrelseorganen i strategi- och programarbete samt projektverksamhet. Vidare ska myndigheten verka för samordnade lösningar mellan kommersiell och offentlig service där så är ändamålsenligt.

Den andra nya myndigheten, Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, ska bland annat svara för utvärderingar och analyser av åtgärder och processer med betydelse för utvecklingen av service-tillgänglighet, näringsliv och regional konkurrenskraft. De nya myndigheterna beskrivs närmare i avsnitt 9.

Det kommunalekonomiska utjämningsystemet

Åtgärd: Regeringen kommer att fortsatt verka för likvärdiga förutsättningar för människor i hela landet, oavsett var man bor. Detta innebär bland annat att kommuner och landsting ska ges förutsättningar att ge alla medborgare en god och likvärdig skola, vård och omsorg. I syfte att värna utjämningsystemet har regeringen tillsatt en parlamentarisk kommitté som ska utvärdera och utreda systemet för kommunalekonomisk utjämning.

Regeringen kommer att fortsatt verka för likvärdiga förutsättningar för människor i hela landet, oavsett var man bor. Det innebär bland annat att kommuner och landsting ska ges förutsättningar att ge alla medborgare en god och likvärdig skola, vård och omsorg.

I syfte att värna utjämningsystemet har regeringen beslutat att tillsätta en parlamentarisk kommitté för att utvärdera och utreda systemet (dir. 2008:110). Kommittén ska redovisa sitt uppdrag senast den 30 april 2011.

Kommunerna och landstingen i Sverige har olika förutsättningar för att bedriva sin verksamhet. Det är inte bara skattekraften som påverkar förutsättningarna utan även strukturella faktorer så som till exempel ålderssammansättning, social struktur och geografiska förhållanden. Det kommunalekonomiska utjämningsystemet syftar till att garantera alla kommuner och landsting likvärdiga ekonomiska förutsättningar oavsett strukturella förhållanden.

Kommuners och landstings inkomster består till omkring två tredjedelar av skatteinkomster. Förutsättningarna för kommunerna skiljer sig dock åt eftersom det finns stora skillnader i beskattningsbar inkomst per invånare (skattekraft) mellan kommunerna. Skillnaderna beror inte enbart på invånarnas förvärvsinkomster utan också på olika åldersstruktur och hur många som har arbete. En kommun där det bor många pensionärer får en lägre skattekraft än en kommun med många förvärvsarbetande höginkomsttagare.

Det finns också skillnader i de kostnader som kommunerna eller landstingen har för att tillhandahålla service. En del av dessa kostnadskillnader kan bero på skillnader i olika strukturella faktorer som befolkningens ålderssammansättning, bebyggelsestruktur, socioekonomiska egenskaper samt bosättningsmönster. Förutsättningarna att tillhandahålla kommunal service varierar därmed beroende på om kommunen till exempel ligger i en storstadsregion eller i glesbygd. En gles bebyggelsestruktur med litet underlag för olika former av offentliga tjänster ger höga kostnader i förhållande till befolkningens storlek. För att kunna erbjuda kommunal service inom rimliga avstånd för den enskilde måste vissa kommuner och landsting bedriva sin verksamhet med fler, men mindre, enheter än en kommun eller ett landsting med lika många invånare på en mindre yta. Små enheter blir oftast dyrare att driva än större, då de fasta kostnaderna inte kan fördelas på lika många personer. Andra typer av merkostnader för gles bebyggelsestruktur är till exempel höga kostnader för skolskjutsar och sjukresor.

För att skapa likvärdiga ekonomiska förutsättningar för alla kommuner och landsting att tillhandahålla sådan service oberoende av inkomstförhållanden och opåverkbara strukturella kostnader har det kommunala utjämningsystemet konstruerats.

I Sverige har det länge funnits en bred politisk uppslutning kring tanken att medborgarna bör ha tillgång till likvärdig välfärd, oavsett var i landet de är bosatta. Under större delen av 1900-talet har kommuner och landsting fått någon form av statligt bidrag i syfte att utjämna skillnader i ekonomiska förutsättningar.

Förbättrad samhällsservice genom ökad samverkan mellan myndigheter

Åtgärder: Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Skatteverket har etablerat gemensamma lokala servicekontor i syfte att ge förbättrad service till medborgare och företag i alla delar av Sverige.

En utredning för att stödja och utveckla dessa kontor och andra samverkansinitiativ, bland annat med kommuner och ideella organisationer, har tillsatts.

Lokala servicekontor. År 2003 intensifierade Statskontoret, dåvarande Arbetsmarknadsstyrelsen, Centrala studiestödsnämnden, Försäkringskassan, Skatteverket, Tullverket och sedermera också Migrationsverket arbetet med att utveckla, pröva och etablera gemensamma kanaler för att möta medborgare och företag. Arbetet har genomförts i lokala samverkansprojekt i första hand inom Skåne, Västra Götalands, Västerbottens och Norrbottens län. En konkret lärdom av detta utvecklingsarbete är att ett kostnadseffektivt sätt att ge medborgare och företag en god service i alla delar av Sverige är att myndigheter i högre grad samverkar. Från och med 2008 driver därför Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Skatteverket s.k. lokala servicekontor. I och med detta nya sätt att organisera vissa verksamheter kan de tre myndigheterna säkerställa en likvärdig service i hela landet, och tillsammans finnas på fler orter än vad som vore möjligt för dem var för sig. Olika IT-lösningar är viktiga verktyg i det arbetet.

Vid 83 lokala servicekontor planeras tjänstesamverkan mellan främst Försäkringskassan och Skatteverket, medan det vid 160 kontor främst avses bli lokalsamverkan mellan de tre myndigheterna.

I dagsläget har 44 servicekontor och 60 samverkanskontor etablerats och 2010 ska alla de planerade kontoren vara verksamma runt om i landet.

Lokal service i samverkan. Regeringen har tillsatt en utredning om utveckling av lokal service i samverkan (dir. 2007:68). Utredningen ska stödja Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen och Skatteverket i arbetet med att inrätta lokala servicekontor. Andra samverkansinitiativ ska också stödjas, till exempel samverkan mellan statliga myndigheter och kommuner. Utredningsarbetet har som utgångspunkt att organisationen av offentlig service ska utgå ifrån medborgarnas behov. Servicen ska vara likvärdig i alla delar av Sverige med lösningar som är väl anpassade till skiftande lokala och regionala förutsättningar. Serviceutbudet i olika landsbygder är en viktig fråga för utredningen.

I ett delbetänkande i april 2008 presenterade utredningen en rad förslag till ändringar i samtjänstlagen som syftar till att underlätta tjänstesamverkan, Lättare att samverka – förslag om förändringar i samtjänstlagen (SOU 2008:34). I propositionen Förenklad samverkan enligt samtjänstlagen (prop. 2008/09:123) föreslår regeringen med anledning härav bland annat att den inte ska behöva godkänna enskilda s.k. samtjänstavtal samt att dessa inte behöver vara tidsbegränsade.

Enligt tilläggsdirektiv till utredningen (dir. 2008:109) ska utredaren också lyfta fram goda exempel på hur ideella organisationer kan medverka till utveckling av den offentliga servicen på lokal nivå.

Ett slutbetänkande ska lämnas senast den 1 november 2009.

Fler poliser i alla delar av landet

Åtgärd: Antalet poliser i Sverige ska till 2010 utökas till 20 000, vilket ska säkerställa en polisiär närvaro även i mindre tätorter och i landsbygder.

Regeringens mål är att det ska finnas en synlig och effektiv polis i alla delar av Sverige. Polisen ska kunna fullgöra sina skyldigheter gentemot allmänheten på ett likvärdigt sätt oavsett var i landet man bor. För att säkerställa en polisiär närvaro även i mindre tätorter och i landsbygder ska antalet poliser i landet uppgå till 20 000 år 2010. Härigenom skapas bättre förutsättningar för att polisen ska kunna bidra till att minska brottsligheten och klara upp fler brott (prop. 2008/09:1 utg.omr. 4, bet. 2008/09:JuU1, rskr. 2008/09:129).

Det arbete som Rikspolisstyrelsen bedriver med att införa enhetliga arbetsmetoder syftar till att öka kvaliteten och effektiviteten i polisverksamheten i alla delar av landet. En annan viktig uppgift i polisens utvecklingsarbete är att sprida goda exempel på arbetsmetoder och åtgärder som visat sig vara framgångsrika i det brottsbekämpande arbetet.

Rikspolisstyrelsen har förlagt vissa delar av sin verksamhet utanför Stockholm. Inrättandet av ett administrativt centrum i Linköping och utökandet av verksamheten vid Rikspolisstyrelsens enhet i Kiruna är de tydligaste exemplen på detta.

Allmänhetens möjligheter till självservice ska öka. Införandet av ett nationellt telefonnummer (114 14) till polisen skapar förutsättningar för en resursstark telefonservice där alla operatörer besitter en hög kompetens. Goda exempel på utökad självservice är också införandet av möjligheten att via Internet göra stöld- och förlustanmälningar och den automatiska talsvarsfunktionen på polisens nationella telefonnummer för de tio vanligaste passfrågorna. Denna utbyggda mottagarservice medför även att de som är bosatta i landsbygder får tillgång till bättre service hela dygnet.

Åtgärd: Alla medborgare ska ha tillgång till domstolsverksamhet av hög kvalitet, oberoende av var i Sverige de bor. Samtliga tingsrätter i norra Sverige ska därför bibehållas.

Domstolarna har en viktig roll i samhället och detta ställer höga krav på det arbete som de utför. Det är krav på en hög kvalitet i dömandet samt en snabb och effektiv handläggning av ärenden. Vid kontakter med domstolarna har vidare medborgarna och andra aktörer krav på tillgänglighet, servicenivå och säkerhet. Regeringens mål är att alla medborgare ska ha tillgång till domstolsverksamhet av hög kvalitet oberoende av var i Sverige de bor.

Regeringen har i skrivelsen En långsiktigt hållbar tingsrättsorganisation (skr. 2007/08:117, bet. 2007/08:JuU19, rskr. 2007/08:171) redogjort för hur tingsrättsorganisationen ska utvecklas vidare. Utgångspunkten är att alla ska ha god tillgång till domstolsverksamhet av hög kvalitet oberoende av var i Sverige man bor.

Den s.k. Norrlandsutredningen föreslog i rapporten Förbättrad samordning av rättsväsendets myndigheter i Norrland (dnr. Ju2005/5300/DOM) att det bara skulle finnas en tingsrätt i varje län i Norrland. Skälen för detta förslag var att domstolarna ska vara dimensionerade så att de blir bärkraftiga i sin dömande och administrativa verksamhet. Dessa verksamhetsskäl måste dock ställas mot de stora geografiska avstånden i Norrland. Mål i tingsrätt avgörs i stor utsträckning efter muntlig förhandling där både parter och förhörspersoner normalt ska inställa sig i rätten. Utredningens förslag skulle leda till att det för många människor i Norrland blev en mycket lång resväg till domstolen. Regeringen har därför beslutat att samtliga elva tingsrätter i Norrland ska finnas kvar.

Tillfredsställande räddningstjänst i landsbygdskommuner

Åtgärd: För att bibehålla en hög och likvärdig kompetens bland brandmän med deltidsanställning i hela landet bör utbildning i räddningstjänst genomföras med fortsatt statligt stöd.

Enligt lagen (2003:778) om skydd mot olyckor ska människors liv, hälsa och egendom beredas tillfredsställande och likvärdigt skydd mot olyckor i hela landet med hänsyn till lokala förhållanden. Systemet med deltidsanställd personal är därför viktigt i många landsbygdskommuner.

Medborgarnas säkerhet och trygghet har blivit en allt viktigare fråga. Samtidigt som kraven har ökat på effektiva insatser i akuta lägen inriktas arbetet allt mer mot att förhindra och förebygga olyckor och allvarliga kriser i samhället. För att medborgarnas förtroende ska upprätthållas måste det finnas en balans mellan deras förväntningar på samhället och på samhällets faktiska förmåga. Den kommunala räddningstjänsten är en av organisationerna i "första linjen" när det gäller samhällets förmåga att arbeta med skydd mot olyckor och krishantering.

Räddningsstyrkor organiserade med deltidsanställd personal är en vanlig lösning som har stor betydelse för räddningstjänstverksamheten i

landet och då särskilt i många landsbygder. Lösningen kombinerar på ett effektivt sätt tillgänglighet, kompetens och kostnad. Inom den kommunala räddningstjänsten finns för närvarande cirka 10 500 deltidsanställda. De ska i princip kunna hantera samma slags nödlägen som heltidsanställd personal. Regeringens bedömning är att det är mycket angeläget att garantera likvärdighet, tillgänglighet och kompetens över hela landet då det gäller denna del av den kommunala räddningstjänsten.

Regeringen bedömer att i förhållande till statens utgifter för utbildning av brandmän med deltidsanställning i kommunerna, så fås en hög kompetens som är likvärdig över hela landet. Utbildning i räddningstjänst bör genomföras med fortsatt statligt finansiellt stöd. För närvarande bedrivs utbildningen vid Räddningsverkets skolor. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap ska säkerställa att utbildningen fortsätter enligt nuvarande inriktning oavsett utförare.

Lösningen med deltidsanställda brandmän är dock inte oproblematis. Nära 70 procent av landets kommuner uppger att de har problem med rekrytering av deltidspersonal. I flera kommuner är rekryteringsproblemen så omfattande att kommunen uppger att det finns svårigheter att upprätthålla räddningstjänstens beredskap.

För att motverka denna utveckling bör en utveckling av arbetet med skydd mot olyckor ske, särskilt när det gäller rekrytering av och nya anställningsformer för kvinnor och män med räddningstjänstberedskap. En möjlig utveckling är samverkan med utvecklingen av ordnings- och akutsjukvårdsfrågor.

Det är vanligt med kommunal samverkan inom räddningstjänstens område, ofta i kommunalförbundsform. Kommunal samverkan är ett sätt, framför allt för mindre kommuner, att tillgodose behovet av kompetens.

Likåsa bör en fortsatt utveckling ske inom jämställdhetsområdet när det gäller rekrytering och utbildning av deltidsanställd räddningstjänstpersonal. Ett aktivt jämställdhetsarbete ger i förlängningen bättre möjligheter för både kvinnor och män att bli deltidsbrandmän. Detta kan vara av särskild betydelse för många räddningstjänster i landsbygdsområden.

Ökad tillgänglighet till läkemedel

Åtgärder: Apoteksmarknaden ska öppnas för konkurrens den 1 juli 2009. Apoteksombuden ska dock vara kvar under en övergångsperiod. Dessutom planerar regeringen att vid en senare tidpunkt tillåta andra aktörer än apotek att få sälja receptfria läkemedel. Detta sammantaget förväntas öka tillgängligheten till dessa läkemedel väsentligt i alla delar av landet.

Den svenska läkemedelsförsörjningen sker via det av staten helägda Apoteket AB som har ensamrätt på att bedriva detaljhandel med såväl receptbelagda läkemedel som receptfria sådana. Regeringen har emellertid för avsikt att fr.o.m. den 1 juli 2009 göra det möjligt för andra aktörer än Apoteket AB att äga och driva apotek.

Apoteket AB ansvarar för att alla i Sverige ska ha en trygg, säker och effektiv läkemedelsförsörjning. Alla läkemedel som är godkända för den svenska marknaden tillhandahålls till enhetliga priser i hela landet. Bola-

get har omkring 900 öppenvårdsapotek, 76 sjukhusapotek och 890 ombud. Dessutom finns möjlighet att få de flesta läkemedel levererade till hemmet via postutdelning.

Syftet med att öppna apoteksmarknaden för konkurrens är att Sverige ska få fler apotek med bättre öppettider. I dag går det i genomsnitt cirka 10 000 personer på varje öppenvårdsapotek, vilket är betydligt fler än i andra länder inom Europeiska unionen.

Dessutom planerar regeringen att vid en senare tidpunkt tillåta andra aktörer än apotek att sälja receptfria läkemedel, vilket betyder att dessa läkemedel bland annat kan komma att säljas via livsmedelshandelns butiksnät vars tillgänglighet överträffar dagens apotek såväl geografiskt som vad gäller öppettider. Som ett led i denna förändring blev den 1 mars 2008 nikotinläkemedel tillgängliga för kunder i dagligvaruhandeln.

Motivet för att konkurrensutsätta apoteksmarknaden är att skapa en effektivare marknad med ökad tillgänglighet till läkemedel och nedåtpress på läkemedelspriser.

Service avseende tillgång till läkemedel i glesbygd bör mot bakgrund av de möjligheter som ges genom distanshandel ses i ett vidare perspektiv än tillgången till fullständiga apotek och apoteksombud. Regeringen ser framför sig att distanshandeln fortsätter att utvecklas. Vid sådant förhållande minskar behovet av ombudens funktion som paketsförmedlare. Kunden kan i stället få en förbättrad service genom att få läkemedlen direkt hem i brevlådan. Samtidigt fyller systemet med apoteksombud en viktig funktion i många landsbygder, inte minst för många äldre kunder. Dagens cirka 890 apoteksombud kan därför inte avvecklas innan noggranna analyser av framtida behov har gjorts. Regeringen anser att det nu är svårt att förutse behovet av apoteksombud på en ny apoteksmarknad. Apoteket AB bör därför under en övergångsperiod på tre år få behålla sina apoteksombud. Regeringen avser att återkomma i frågan.

God tillgång till grundläggande betaltjänster och posttjänster

Åtgärder: Alla i samhället ska ha tillgång till grundläggande betaltjänster till rimliga priser. I första hand bör marknaden tillhandahålla dessa tjänster och staten övervaka att så sker. Statens ansvar omfattar endast de orter och de områden där marknaden inte tillhandahåller sådana tjänster. Mot bakgrund av detta har en upphandling av vissa grundläggande betaltjänster genomförts i ett antal orter och landsbygdsområden.

En särskild upphandling har också genomförts för att säkerställa service för äldre personer och personer med funktionsnedsättning i glesbygd.

Enligt beslut av riksdagen ersätts kassaservicen av ett statligt åtagande att tillhandahålla grundläggande betaltjänster, se propositionen Statens ansvar för vissa betaltjänster (prop. 2006/07:55, bet. 2006/07:TU16, rskr. 2006/07:205). Alla i samhället ska dock fortsatt ha tillgång till grundläggande betaltjänster. I första hand är det marknaden som bör tillhandahålla dessa tjänster och staten ska övervaka att så sker. Statens ansvar för

de grundläggande betaltjänsterna bör omfatta de orter och den landsbygd där behovet inte tillgodoses av marknaden. Den grundläggande kassaservice som tidigare tillhandahållits av Svensk kassaservice AB ersätts av ett statligt åtagande att tillhandahålla grundläggande betaltjänster. Grundläggande betaltjänster omfattar enligt prop. 2006/07:55 möjligheten att betala räkningar och ta ut kontanter samt hantering av dagskassor för näringsidkare och ideella föreningar. Reformen syftar till att skapa ett flexibelt system som tillhandahåller jämförbara tjänster som tidigare samtidigt som samhällets övriga infrastruktur utnyttjas på ett effektivare sätt. För många hushåll som har längre än 30 kilometer till ett bankkontor har Post- och telestyrelsen (PTS) genomfört en upphandling. Den innebär att de två företagen ICA Banken och Kuponginlösen AB tillsammans har öppnat fasta serviceställen på 15 orter i samarbete med bland annat butiker. Där kan man betala räkningar med kontanter och kort samt ta ut kontanter från bankkort och utbetalningskort från Plusgirot. I 73 landsbygdsområden kommer ICA Banken och Kuponginlösen att genom Postens lantbrevbärare erbjuda en tjänst som gör att man i dessa områden kan betala räkningar med kontanter och lösa in utbetalningskort från Plusgirot.

PTS har också genomfört en särskild upphandling av samma tjänster för äldre personer och personer med funktionsnedsättning i glesbygd. Oavsett var man bor kommer tjänsterna att tillhandahållas via lantbrevbäringen till dessa grupper.

När det gäller hantering av dagskassor gör PTS i dagsläget bedömningen att landets näringsidkare och ideella föreningar har möjlighet att på en konkurrensutsatt marknad köpa dessa tjänster från banker och värdetransportföretag.

Länsstyrelserna ska bevaka att de upphandlade betaltjänsterna motsvarar samhällets behov. I bevakningsuppdraget ingår särskilt att bedöma tillgängligheten för både äldre och för personer med funktionsnedsättning. Skulle det vid återrapporteringen visa sig att tillgängligheten i någon del inte motsvarar det statliga ansvaret kommer regeringen att överväga nödvändiga åtgärder.

Målet för området post är en väl fungerande postmarknad som kännetecknas av variation i utbud och kvalitet till rimliga priser samtidigt som de i postlagen uppställda kraven för postservicen i landet ska uppnås. Målet är också att äldre och personer med funktionsnedsättning ska få sina behov tillgodosedda när det gäller särskilt viktiga tjänster på området. En daglig, rikstäckande postservice säkerställs genom att Posten AB svarar för en samhällsomfattande posttjänst. Utdelning av post ska ske varje arbetsdag och minst fem dagar i veckan. Av landets cirka 4 miljoner hushåll var det 2007 bara cirka 1 000 som inte fick daglig utdelning. Denna andel får inte öka. I landsbygder finns enligt Posten AB 740 000 hushåll som betjänas av 2 250 lantbrevbärare. Reformeringen av betaltjänsterna påverkar inte postservicen via lantbrevbäringen.

Möjligheter att införa kommunalt vårdnadsbidrag för större flexibilitet

Åtgärd: Flexibel barnomsorg är viktigt i många landsbygdsområden. Kommunerna har fått möjligheter att införa ett kommunalt vårdnadsbidrag som delvis kan anpassas efter lokala behov och förutsättningar.

En modern familjepolitik måste enligt regeringens mening utgå från att familjer är olika och har olika önskemål och behov. Därför är det viktigt med valfrihet och flexibilitet. Familjepolitiken bör så långt som möjligt vara stödande, inte styrande. Familjepolitiken ska också underlätta för föräldrar att kombinera yrkesliv med familjeliv.

Genom införandet av ett vårdnadsbidrag ges ökade möjligheter för både kvinnor och män att vara hemma och vårda sina barn under den period barnet är mellan ett och tre år. De kommuner som vill har möjlighet att införa, finansiera och administrera ett vårdnadsbidrag. Kommunerna kan då lämna ett skattefritt kommunalt bidrag på 3 000 kronor per månad och barn. Kommunerna har också rätt att införa ett reducerat vårdnadsbidrag i förhållande till den tid ett barn nyttjar offentligt finansierad förskoleverksamhet. De får då själva välja modell för avtrappning av vårdnadsbidraget utifrån lokala behov och förutsättningar. Föräldern kan även förvärvsarbeta och samtidigt få vårdnadsbidrag om barnomsorgen ordnas på annat sätt.

Genom införandet av ett vårdnadsbidrag ges ökade möjligheter att skapa en flexibel barnomsorg. Denna flexibilitet och möjlighet till lokal anpassning är viktig på landsbygden.

Utökade möjligheter till bidrag till enskild förskoleverksamhet och skolbarnomsorg

Åtgärd: För att ytterligare öka mångfalden och valfriheten i barnomsorgen har regeringen föreslagit att ett kommunalt bidrag som följer barnet till den verksamhet föräldrarna själva väljer, s.k. barnomsorgspeng, ska införas.

Kommunerna blir enligt förslaget i propositionen Barnomsorgspeng och allmän förskola även för treåringar (prop. 2008/09:115, bet. 2008/09:UbU11) skyldiga att godkänna förskolor, fritidshem samt alternativa pedagogiska omsorgsformer i enskild regi, om verksamheten håller samma nivå på kvalitet och säkerhet som motsvarande offentlig verksamhet. De blir också skyldiga att ge bidrag, dvs. barnomsorgspeng, till sådan godkänd verksamhet om den är öppen för alla barn som ska tas emot i motsvarande offentlig verksamhet, med vissa undantag, och inte tar ut oskäligt höga avgifter.

Vidare föreslås bestämmelser om mottagande i en kommuns förskoleverksamhet eller skolbarnomsorg av barn från en annan kommun, interkommunal ersättning, i sådana fall samt om en utökad kommunal informationskyldighet om kommunala och enskilda verksamheter i kommunen.

Barnomsorgspengen bedöms få stor betydelse genom att den ytterligare ökar mångfalden och valfriheten för föräldrar när det gäller omsorgen om sina barn. Reformen underlättar också för kvinnor och män att anpassa sig till de särskilda förutsättningar för försörjning som ofta finns i olika landsbygder. Reformen ökar dessutom möjligheterna till lokala och enskilda initiativ samt för småföretagande i landsbygderna.

Barnomsorgspeng ska enligt propositionen införas fr.o.m. den 1 juli 2009.

Utökad valfrihet för vård- och omsorgstjänster

Åtgärd: En utökad valfrihet för kommuner och landsting att överlåta valet av utförare av vård- och omsorgstjänster till patienter har införts. Kommunerna har möjlighet att söka statliga stimulansmedel för att förbereda och utveckla valfrihetssystem. Det innebär att även befolkningsmässigt små kommuner har goda möjligheter att införa systemet.

Riksdagen har på förslag av regeringen beslutat att ett valfrihetssystem för vård- och omsorgstjänster ska införas (prop. 2008/09:29, bet. 2008/09:SoU5, rskr. 2008/09:61). Systemet ger en möjlighet för kommuner och landsting som vill konkurrensutsätta kommunal och landstingskommunal verksamhet att göra detta genom att överlåta valet av utförare av vård- och omsorgstjänster till brukaren/invånaren. Den som fått ett beslut om bistånd i form av exempelvis hemtjänst eller äldreboende bör själv kunna välja utförare.

Lagen (2008:962) om valfrihetssystem är ett alternativ till lagen (2007:1091) om offentlig upphandling och den kan tillämpas på handikapp- och äldreomsorg samt hälso- och sjukvårdstjänster. Kommunerna har möjlighet att söka statliga stimulansmedel för att förbereda och utveckla valfrihetssystem. Härigenom ges även mindre kommuner goda möjligheter att stärka brukarnas ställning genom att införa valfrihetssystem.

Den upphandlande myndigheten ska till enskilda lämna information om samtliga leverantörer som myndigheten tecknat kontrakt med. Informationen ska vara saklig, relevant, jämförbar, lättförståelig och lättillgänglig. Genom att ersättningen följer patienternas och brukarnas valförtydligas och förstärks deras valmöjligheter. Makten att välja utförare överlämnas från landstinget och kommunen till patienten och brukaren. Flexibilitet och lokalt anpassade lösningar stärker utvecklingskraften i alla delar av landet. Lagen trädde i kraft den 1 januari 2009.

Införande av vårdval inom primärvården

Åtgärd: Ett vårdvalssystem, som bedöms leda till en förbättrad tillgänglighet till vård för människor i alla delar av landet, ska införas inom primärvården.

Riksdagen har, på förslag av regeringen, beslutat att landstingen ska bli skyldiga att införa vårdvalssystem som ger patienterna rätt att välja mel-

lan olika vårdgivare i primärvården (prop. 2008/09:74, bet. 2008/09:SoU9, rskr. 2008/09:172). Mångfald och valfrihet kan bidra till att förbättra tillgängligheten till vårdtjänster genom att patienterna får fler alternativ att välja mellan och närmare till vårdinrättningen. En mångfald av vårdgivare och valfrihet inom den offentligt finansierade vården kan också stimulera utvecklingen av nytänkande och kostnadseffektiva lösningar. Fler privata vårdgivare, kombinerat med fritt val för patienten, kan också bidra till landstingens möjligheter att uppfylla vårdgarantin. Om privata vårdgivare, med eller utan avtal med landstinget, får bidra till att landstinget kan uppfylla vårdgarantin så kan principen om vård efter behov bibehållas och kombineras med en högre flexibilitet och tillgänglighet i vården. Utvecklingen av vård och omsorg i landsbygdsområden förutsätter att tillgången till välutbildad personal kan säkras långsiktigt.

När ett landsting beslutat att införa ett vårdvalssystem ska lagen (2008:962) om valfrihetssystem tillämpas. Grunderna i ersättningssystemet ska vara att pengarna följer patienten och att privata och offentliga vårdgivare behandlas lika. Det är upp till varje landsting att besluta om ersättningens närmare utformning. Vårdvalssystem ökar möjligheten för fler vårdgivare att etablera sig. Detta väntas leda till en förbättrad tillgänglighet i alla delar av Sverige, också för boende i olika landsbygder.

Systemet avses träda i kraft den 1 januari 2010.

Skattelättnader för hushållsarbete för ökad valfrihet

Åtgärd: Skattelättnader har införts för hushållsarbete. De underlättar för kvinnor och män att kombinera familjeliv med arbetsliv på lika villkor.

Den 1 juli 2007 trädde lagen (2007:346) om skattereduktion för hushållsarbete i kraft. Genom lagen infördes en möjlighet till skattereduktion för fysiska personer som har haft utgifter för hushållsarbete. Den 1 januari 2008 kompletterades lagen med en möjlighet till skattereduktion även för den som får hushållsarbete som löneförmån. Skattereduktionen avser bland annat att omvandla obeskattat arbete till beskattat. Den syftar även till att möjliggöra för kvinnor och män att öka sin tid på arbetsmarknaden och att de ska kunna kombinera familjeliv med arbetsliv på lika villkor.

Det hushållsarbete som omfattas är bland annat städarbete, omsorg och tillsyn samt barnpassning. Hushållsarbetet kan även avse snöskottning och viss skötsel av tomt eller trädgård. Skattelättnaderna ger även möjligheter till ökat företagande i alla delar av Sverige. Detta har närmare beskrivits i avsnitt 4.1.6.

Åtgärd: En nationell IT-strategi för vård och omsorg har tagits fram. Förutom att underlätta samverkan mellan vårdenheter kan nya tekniska lösningar också göra det möjligt att erbjuda specialiserad och högkvalitativ vård i alla delar av landet.

En nationell IT-strategi för vård och omsorg (skr. 2005/06:139) har tagits fram efter ett unikt och omfattande samarbete mellan sektorns nyckelaktörer. Under de år som gått sedan strategin presenterades har en kraftsamling skett för att förverkliga den gemensamma visionen om en ändamålsenlig och effektiv informationsförsörjning inom vård och omsorg med hjälp av modern informationsteknik. Strategin formulerar gemensamma mål för hur vårdens informationsförsörjning ska fungera för att stödja en säker vård som kan möta patientens individuella behov. Vidare fungerar strategin som en gemensam prioriteringslista där man identifierat och strukturerat de områden som nu kräver särskilda satsningar. Framstegen i detta arbete presenteras i årliga lägesrapporter.

Inom hälso- och sjukvården används avancerad medicinteknisk utrustning tillsammans med olika former av IT-stöd för specialiserad och högkvalitativ vård i alla delar av landet. Detta ökar bland annat möjligheterna för boende i glest befolkade områden att få tillgång till sjukvårdstjänster utan att behöva besöka en avlägsen sjukvårdsinrättning.

”eHälsa”, som är en samlad beteckning för all användning av informations- och kommunikationsteknik inom hälso- och sjukvården, används i dag som ett naturligt och välintegrerat verktyg i alla delar av vården. Nya former av IT-stöd, som möjliggör en effektiv och ändamålsenlig informationsförsörjning, är helt avgörande för att öka tillgängligheten, säkerheten och effektiviteten inom vårdsektorn.

Genom s.k. telemedicin kan mindre vårdenheter få tillgång till specialistkompetens vid de stora universitetssjukhusen för medicinsk bedömning eller behandling på distans. Ett exempel på detta är att Gotlands kommun sedan en längre tid har ett vårdavtal med Karolinska universitetssjukhuset i Stockholm för många av sina avancerade behandlingar. Telemedicinska lösningar används också i relativt stor utsträckning i glest befolkade delar av norra Sverige för att bespara patienterna både svåra och kostsamma resor till region- eller universitetssjukhusen.

Förutom att underlätta samverkan mellan vårdenheter kan nya tekniska lösningar också göra det möjligt för patienter att få avancerad vård i hemmet oavsett bosättningsort. Genom automatiserad distansövervakning eller genom att patienten själv rapporterar in mätvärden till sin vårdgivare skapas nya förutsättningar för medborgarna att kunna få en trygg behandling i hemmiljö. Dessa tjänster blir exempelvis allt vanligare både inom barnsjukvården och för långvarig behandling i hemmiljö av patienter med kroniska sjukdomar.

Regeringen följer noga arbetet och stimulerar på olika sätt arbetet, till exempel med statlig medelsfinansiering, för att förverkliga de olika delarna i denna IT-strategi.

Åtgärd: Hälsoläget i glesbygder är i många avseenden sämre än i andra delar av landet. Statens folkhälsoinstitut har bland annat därför initierat ett arbete för att söka nya former för att bedriva folkhälsoarbete.

Folkhälsoläget skiljer sig åt mellan olika delar av landet och mellan olika typer av orter. Folkhälsan i landsbygder skiljer sig inte markant från folkhälsan i övriga delar av Sverige, men däremot är folkhälsan i glesbygder i vissa avseenden bättre och i andra avseenden sämre än folkhälsan i övriga delar av landet. Den fysiska hälsan i glesbygd är generellt sett sämre än i övriga landet medan den psykiska hälsan i flera avseenden är bättre.

Folkhälsans utveckling påverkas bland annat av ett flertal demografiska och socioekonomiska s.k. bestämningsfaktorer. I glesbygdskommuner och övriga mindre kommuner (med mindre än 12 500 invånare) uppvisar många av dessa faktorer en negativ utveckling. Befolkningen minskar och den kvarvarande befolkningen har en hög medelålder, det finns få höginkomsttagare och utbildningsnivån är låg, framför allt bland män. Inom arbetsliv och arbetsmarknad finns höga ohälsotal, en hög andel av befolkningen uppbär sjuk- och aktivitetsersättning, och en hög andel är arbetslösa.

Mot bakgrund av att hälsoläget i glesbygd i många avseenden är sämre än i andra delar av Sverige så finns det anledning att utveckla folkhälsoarbetet i glesbygdskommuner och i andra mindre kommuner. Statens folkhälsoinstitut (FHI) har bland annat därför initierat ett arbete där institutet, i samarbete med ett mindre antal försökskommuner, söker nya former för att bedriva folkhälsoarbete. Det sker både genom att utveckla och anpassa själva folkhälsoarbetet och genom att utveckla nya organisationsformer.

Arbetet pågår för närvarande och bedrivs i två delar. För det första ska kommunerna få kunskap i grunderna för folkhälsoarbetet, bland annat genom att ta fram en beskrivning av situationen vad gäller hälsan och dess bestämningsfaktorer. När kommunen kommit fram till vad som är dess stora hälsoproblem ska den kunna få tillgång till den kunskap som finns på FHI om detta problem, till exempel matvanor eller alkohol. Arbetet ska i stor utsträckning ske på distans, bland annat i form av videokonferenser, och avses resultera i en metodhandbok. För det andra ska nya aktörer mobiliseras. Det finns en tradition, men ganska svag, av att även civilsamhället, i form av frivilligföreningar, folkbildningen och näringslivet, ska ingå i folkhälsoarbetet. Avsikten är att förstärka den traditionen.

Utgångspunkter

Sveriges landsbygder är mycket viktiga för hela landets hållbara tillväxt och utvecklingskraft. Därför är nyttan av väl fungerande kommunikationssystem på landsbygden såväl lokal och regional som nationell. Infrastruktur och kommunikationer av olika slag som fungerar väl är centrala funktioner för att skapa en god tillgänglighet för företag, hel- eller deltidboende samt besökare. Detta krävs för att människor ska kunna knyta ihop sitt boende och arbete, nå grundläggande servicefunktioner, för att driva sitt företag och utöva fritidsaktiviteter m.m.

Förutsättningarna för olika kommunikationsformer är delvis annorlunda i landsbygder än i tätorter och städer. Verksamheter och boende är mer utspridda och det finns färre personer per kilometer väg, järnvägsräls, bredbandsfiber och per mobiltelefonmast. Det gör det svårare att finna effektiva kommunikationslösningar för såväl människor som företag.

Samtidigt bedriver många företag med stor betydelse för hela Sveriges ekonomi verksamheter i landsbygdsområden. Många och tunga transporter av råvaror och bearbetade produkter är vanliga. Naturresurser som utvinns inom exempelvis jordbruket, skogsbruket och gruvnäringen ger stora exportinkomster. Denna efterfrågan förstärks långsiktigt av de utmaningar som klimatförändringarna medför, bland annat när det gäller att utveckla förnybar energi. Företag på landsbygd har också ett stort och ökande behov av att hantera och överföra information. I skärgårdsområden tillkommer ytterligare faktorer till exempel att kommunikationerna måste anpassas till långa sträckor över öppet vatten eller periodvis is. Sammantaget ställer förhållandena i landsbygder höga krav på flexibla kommunikationslösningar kombinerat med en robust och tillgänglig infrastruktur med bra kapacitet.

Även om den folkbokförda befolkningen i många landsbygdsområden har minskat kraftigt under de senaste decennierna så visar flera studier att närvaron av människor på landsbygden ökar. Det blir exempelvis allt vanligare att människor bor på olika platser under olika delar av året. Besökande som söker rekreation samt turister ökar också närvaron av människor i landsbygderna. Här har svenska fjäll-, skärgårds- och andra landsbygdsområden mycket att erbjuda. Denna utveckling tillför Sverige betydande värden men ställer också krav på transportsystem och elektroniska kommunikationer som fungerar väl över hela landet.

De tätortsnära landsbygdsområdena, i vilka den övervägande delen av landsbygdsbefolkningen bor, blir allt starkare sammanlänkade med närliggande större orter och i dessa områden ökar också ofta den folkbokförda befolkningen. Genom att erbjuda goda miljöer för boende och rekreation bidrar dessa områden starkt till att förstärka hela de lokala arbetsmarknadsregionernas attraktivitet.

I de tätortsnära landsbygderna är bland annat goda kommunikationer som möjliggör daglig pendling eller resmöjligheter, exempelvis till arbete, skolor och service, viktiga. En väl fungerande kollektivtrafik är

en grundläggande förutsättning för dessa områdens utveckling. Kollektivtrafik är särskilt viktigt för kvinnor, äldre och ungdomar eftersom dessa grupper i mindre utsträckning använder eller har tillgång till bil. Det är också angeläget att i den tätortsnära landsbygden verka för en framtida bebyggelseutveckling som kan ge förutsättningar för effektiva transportlösningar. I de tätortsnära landsbygdsområdena bedrivs även betydande näringsverksamhet vilket ställer krav på transportsystemet. Möjlighet till distansarbete kan avlasta transportsystemet och vara ett viktigt komplement samtidigt som miljöbelastningen minskar.

Traditionell infrastruktur som vägar, järnvägar och flygplatser finns utbyggd i lands- och glesbygder och vad gäller denna typ av infrastruktur handlar behoven främst om underhåll och förstärkning för att bibehålla eller öka kapacitet och bärighet. Moderna elektroniska kommunikationsformer är dock sämre utbyggda på landsbygden och när det gäller dessa handlar det om att finna sätt, exempelvis olika former av samverkan, att främja nybyggnation av detta. Det är då viktigt att statliga insatser i förekommande fall stödjer marknadens investeringsvilja. Tillgängliga och robusta elektroniska kommunikationer med hög överföringskapacitet är i dag en grundläggande förutsättning för hållbar tillväxt, sysselsättning, företagande, en effektiv förvaltning, för att nå servicefunktioner och för att förenkla vardagen för medborgare och företag i alla delar av Sverige. Elektroniska kommunikationer används inom alla områden och betydelsen för samhällets utveckling kommer att öka. Exempelvis förändras service i glesbygd och ersätts med bland annat e-tjänster. Det är då viktigt att infrastruktur finns på plats så att alla kan tillgodogöra sig dessa tjänster.

Vid utformning av infrastruktur och kommunikationslösningar av olika slag är det viktigt att de även är anpassade för funktionshindrade, inte minst mot bakgrund av den allt äldre befolkningen.

7.1 Nya medel för utbyggnad av elektroniska kommunikationer, m.m.

Fortsatt utbyggnad av elektroniska kommunikationer i gles- och landsbygder

Åtgärder: IT och goda elektroniska kommunikationer är grundläggande förutsättningar för företagande, sysselsättning och en effektiv förvaltning samt för att förenkla tillvaron för boende och besökande i alla landsbygder.

Sammanlagt 265 miljoner kronor har anslagits för att främja att bredbandsinfrastruktur anläggs samtidigt med andra infrastrukturinvesteringar under åren 2008–2011. Även inom landsbygdsprogrammet finns det möjligheter att genomföra insatser som främjar tillgången till lokal service och infrastruktur, bland annat bredbandslösningar.

Vidare har fem miljoner kronor anslagits 2009 för att även det fåtal hushåll som nu saknar telefoni ska få tillgång till detta.

Målet för politiken för informationssamhället är säkra, robusta och lättillgängliga kommunikationer som i första hand tillhandahålls genom

effektivt fungerande marknader. Det ska finnas ett stort utbud av tjänster som underlättar vardagen för hushåll och företag i hela landet (prop. 2008/09:1 utg.omr. 22, bet. 2008/09:TU1, rskr. 2008/09:126). Politiken för informationssamhället är ett horisontellt område med övergripande mål som berör flertalet politik- och samhällsområden.

Det övergripande målet om informationssamhället preciseras bland annat genom målet för IT-politiken och målet för sektorn elektronisk kommunikation. Målet för IT-politiken är att Sverige ska vara ett hållbart informationssamhälle för alla. Målet preciseras i de tre delmålen: 1) IT ska bidra till att förbättra livskvalitet och till att förbättra och förenkla vardagen för människor och företag; 2) IT ska användas för att främja hållbar tillväxt; 3) En effektiv och säker fysisk IT-infrastruktur med hög överföringskapacitet ska finnas tillgänglig i alla delar av landet, bland annat för att ge människor tillgång till interaktiva offentliga e-tjänster (prop. 2004/05:175, bet. 2005/06:TU04, rskr. 2005/06:142). Målet för sektorn elektronisk kommunikation är att enskilda, företag och myndigheter ska få tillgång till effektiva och säkra elektroniska kommunikationer. Staten ska ha ett ansvar på områden där allmänna intressen inte enbart kan tillgodoses av marknaden (prop. 2002/03:110, bet. 2002/03:TU6, rskr. 2002/03:228).

IT och goda elektroniska kommunikationer är grundläggande förutsättningar för företagande, sysselsättning och en effektiv förvaltning samt för att förenkla tillvaron för boende och besökande i alla landsbygder. Vikten av väl fungerande elektroniska kommunikationer är också något som Landsbygdskommittén lyfter fram i sitt slutbetänkande *Se landsbygden! Myter sanningar och framtidsstrategier* (SOU 2006:101).

Regeringen anser att telefoni är en självklar del av vardagen för boende och företagare i alla delar av Sverige. Det är en grundläggande funktion i ett fungerande samhälle, exempelvis för att kunna kommunicera med närstående och för att nå nödtjänster vid sjukdom och olyckor så att skador på både människor och egendom kan begränsas.

Den fasta telefonin i gles- och landsbygder med kopparledningar och radiolänkslösningar kommer successivt att bytas ut mot ett ökat inslag av trådlösa förbindelser. TeliaSonera AB har aviserat att företaget planerar att byta ut den fasta telefonin i vissa glesbygdsområden. Huvuddelen av dem som berörs kommer att kunna använda någon form av trådlös teknik, men täckning kan komma att saknas för vissa av abonnenterna och en del hushåll kommer därför helt att sakna tillgång till telefoni.

Regeringen bedömer därför, i enlighet med lagen om elektronisk kommunikation som bygger på Europeiska kommissionens direktiv om samhällsomfattande tjänster, att det framöver är troligt att s.k. USO-operatörer (USO, Universal Service Obligation) kommer att behöva användas i större utsträckning. Post- och telestyrelsen (PTS) arbetar för närvarande med att analysera om det behöver utses en eller flera USO-operatörer som ska vara skyldiga att tillhandahålla telefoni till dem som är utan telefoni.

Redan i dag finns det dock ett fåtal hushåll som inte kommer att få tillgång till telefoni på kommersiella grunder. Dessa är spridda över hela landet i glesbebyggda områden. På regeringens förslag har därför riksdagen avsatt fem miljoner kronor för 2009 för att personer som saknar

Sverige har en god täckning med mobiltelefoni, beräknat som täckning vid bostäderna för den folkbokförda befolkningen. Samtliga tillståndshavare som har täckningskrav lever upp till dessa, i vissa fall med god marginal. Både GSM och 3G-näten täckte mellan 98 och 99 procent av befolkningens bostäder den 1 oktober 2007. CDMA-2000-nätet i 450 MHz-bandet täcker även det 99 procent av befolkningens bostäder. Studeras yttäckningen över landet så är den lägre men med CDMA-2000-nätet i 450 MHz-bandet täcks ändå minst 80 procent av ytan i varje enskilt län. Det är dock i dagsläget inte helt klart hur verksamheten i 450 MHz-bandet kommer att drivas vidare eftersom det företag som har tillstånd för frekvenserna har gått i konkurs. Det finns vita fläckar utan täckning runt om i landet där mobilsamtal inte kan genomföras. I Norrlands inland finns de största områdena utan tillfredsställande mobiltäckning.

Samhällets beroende av Internet och elektronisk kommunikation ökar kontinuerligt, vilket i sin tur kan leda till en ökad sårbarhet. Alla delar av samhället drabbas i någon utsträckning om de elektroniska kommunikationerna faller bort. Marknaden ansvarar själv för att de allra största delarna av infrastrukturen är robust. Vissa investeringar kan dock inte motiveras företagsekonomiskt. Mot bakgrund av samhällets stora beroende av elektroniska kommunikationer bör staten i samverkan med berörda aktörer även fortsatt bidra till att uppnå robusthet och tillgänglighet i de delar där de kommersiella aktörerna inte tillser detta.

Robust och tillgänglig elektronisk kommunikation kan åstadkommas på olika sätt i samverkan mellan marknad och offentliga aktörer. PTS och operatörernas arbete har medfört att krishanteringsförmågan stärkts, sårbarheter kunnat byggas bort och återställningsarbeten som orsakats av bland annat extremt väder kunnat hanteras på ett bättre sätt än tidigare. De svenska operatörerna och PTS har i privatoffentlig samverkan tagit fram metoder och system för att korta avbrottstider, skapa gemensam lägesuppfattning, förbättra rapporteringen till nödnumret 112 samt utveckla informationen i händelse av störningar och kriser i de elektroniska kommunikationerna.

För att främja att bredbandsinfrastruktur anläggs samtidigt som annan infrastruktur, s.k. samförläggning av kanalisation, har riksdagen på förslag från regeringen anslagit 75, 75, 95 respektive 20 miljoner kronor för 2008–2011 (prop. 2008/09:1 utg.omr. 22, bet. 2008/09:TU1, rskr. 2008/09:126). Medlen ska användas för att möjliggöra att investeringar kommer till stånd även i områden där det inte finns kommersiella förutsättningar att bygga ut IT-infrastruktur. Stödet ska ge möjligheter att samförlägga kanalisation för IT-infrastruktur med till exempel åtgärder för vädersäkring av elnät där luftledningar byts ut mot markförlagd kabel, när en enskild väg upprustas eller andra åtgärder där det är lämpligt att samförlägga kanalisation för IT-infrastruktur. Stöd får enligt förordningen (2008:81) om stöd till samtidig anläggning av kanalisation vid utbyggnad eller ombyggnad av annan infrastruktur bara lämnas för projekt där en utbyggnad av IT-infrastruktur inte bedöms komma till stånd på marknadsmässiga grunder. Åtgärden tillämpas därför främst i de mer glesbebyggda områdena i landet.

Inom landsbygdsprogrammet och åtgärden ”Grundläggande tjänster för ekonomin och befolkningen på landsbygden” finns också möjligheter att genomföra insatser som främjar tillgången till lokal service och infrastruktur. Investeringsstöd kan lämnas för småskalig infrastruktur som till exempel bredbandsanslutning som ger synergieffekter med andra åtgärder inom landsbygdsprogrammet. Se även avsnitt 6.1.

För utbyggnad av trådlösa accesstekniker är investeringskostnaderna lägre än för trådbundna alternativ. Det kan göra det kommersiellt mer intressant att erbjuda tillgång till trådlöst bredband i vissa områden. Inte minst kommer det att gälla när man fullt ut kan använda det frekvensutrymme som frigörs, efter nedstängningen av det analoga tv-nätet. Dessa frekvenser är särskilt intressanta då de gör det möjligt att bygga en infrastruktur med god geografisk täckning med förhållandevis få master och basstationer.

Kommissionen har lagt fram ett förslag om förstärkningar av Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU) som bland annat syftar till att utveckla bredbandstäckningen i landsbygdsområden. Förslaget är ett led i den ekonomiska återhämtningsplan som antogs av Europeiska rådet i december 2008. Ett eventuellt beslut om förstärkningen väntas under våren 2009 och därpå följer diskussioner om hur förstärkningen ska implementeras i det svenska landsbygdsprogrammet.

Två utredningar av betydelse för frågor om tillgång till elektroniska kommunikationer i gles- och landsbygd har lämnat betänkanden.

Utredningen Bredband 2013 har bland annat haft i uppdrag att utvärdera det bredbandsstöd som utgått 2001–2007 samt att utreda om det är motiverat med fortsatta statliga åtgärder för att främja bredbandsutbyggnad i små orter och på landsbygd. I betänkandet Bredband till hela landet (SOU 2008:40) bedömer utredaren att det finns brister som behöver åtgärdas, bland annat genom olika statliga insatser.

Det bredbandsstöd som funnits till och med 2007 har utvärderats av utredningen och denna visar att stödet bidragit till utbyggnader i landsbygder som annars inte skulle skett, samtidigt som utbyggnaden varit samhällsekonomiskt lönsam. Stödet har bidragit till att Sverige har en internationellt sett stor andel bredband med hög överföringskapacitet; 53 procent av alla anslutningar har upp till 2 mbit/s eller än högre hastigheter. Detta gäller även i landsbygd. I Västerbottens län är till exempel 65 procent av hushållen anslutna med fiber. Den modell med offentlig och privat samverkan som använts har enligt utredningen varit framgångsrik. Varje statlig krona har växlats upp med lika mycket från andra finansörer och det kommunala engagemanget har varit stort.

Frekvensutredningen har i sitt slutbetänkande Effektivare signaler (SOU 2008:72) förslag som innebär att användningen av radiofrekvenser i utökad utsträckning ska följa mer marknadsanpassade principer. Utredningen menar att frekvensanvändningen då kan effektiviseras, vilket har positiv betydelse för hela marknaden för elektronisk kommunikation inbegripet trådlös och mobil kommunikation. Utredningen föreslår bland annat att Försvarsmakten ska börja betala för sin frekvensanvändning. Med samhällsekonomiska argument förordar utredningen ett system med upphandling av elektroniska tjänster framför ett system med täckningskrav på en operatör. Dessutom föreslår utredningen att det politiska målet ska vara att det alltid ska gå att ringa och nå Internet när som helst och

överallt inom landet till överkomliga priser, med undantag för platser där människor i mycket liten utsträckning vistas. Utredningen föreslår också att hela Sveriges befolkning ska ha tillgång till trådlöst bredband i sin bostad och på fasta arbetsställen senast 2013.

Regeringen är väl medveten om att väl fungerande elektroniska kommunikationer är en grundläggande förutsättning för tillväxten i landsbygder, för företagande, sysselsättning, mindre miljöbelastning och en effektiv förvaltning samt för att förenkla tillvaron för boende och besökande i alla landsbygder. Målet för politiken för informationssamhället är säkra, robusta och lättillgängliga kommunikationer som i första hand tillhandahålls genom effektivt fungerande marknader. Det ska finnas ett stort utbud av tjänster som underlättar vardagen för hushåll och företag i hela landet. Arbetet för att åstadkomma god tillgänglighet till elektroniska kommunikationsnät, både trådlösa och trådbundna, ska i första hand ske i marknadens regi och det är därför viktigt att statens insatser inte hämmar marknadens investeringsvilja. Detta är inriktningen i regeringens fortsatta beredning av de båda utredningarna. En robust och tillgänglig elektronisk kommunikation kan åstadkommas på olika sätt i samverkan mellan marknad och offentliga aktörer.

7.2 Ökade insatser för transportinfrastrukturen

Kraftigt ökad långsiktig planeringsram för transportinfrastrukturen i hela Sverige

Åtgärd: Den statliga planeringsramen för åtgärder i transportinfrastrukturen ska uppgå till 417 miljarder kronor för perioden 2010–2021. I den åtgärdsplanering som pågår och där ramen ska fördelas på åtgärder ska livskraftiga landsbygder vara en av utgångspunkterna.

Riksdagen har beslutat om regeringens proposition 2008/09:35, Framtidens resor och transporter – infrastruktur för hållbar tillväxt (bet. 2008/09:TU2, rskr. 2008/09:145). Beslutet avser bland annat inriktningen av åtgärder i transportinfrastrukturen för perioden 2010–2021, ekonomiska ramar samt ansvarsfördelning och vägledning för prioritering av åtgärder i den åtgärdsplanering som följer efter riksdagens beslut.

Beslutet innebär att den statliga planeringsramen för åtgärder i transportinfrastrukturen under åren 2010–2021 ska uppgå till totalt 417 miljarder kronor. Av planeringsramen ska 136 miljarder kronor avsättas för drift och underhåll av statliga vägar, inklusive statlig medfinansiering av enskilda vägar. Vidare ska 64 miljarder kronor avsättas för drift och underhåll av statliga järnvägar. Resterande delar av planeringsramen, 217 miljarder kronor, ska användas för att utveckla transportsystemet för att klara framtidens resor och transporter. Utvecklingsmedlen ska användas för såväl investeringar som för statlig medfinansiering, räntor och amorteringar samt trafikverkens sektorsuppgifter.

De åtgärder som prioriteras i den fortsatta åtgärdsplaneringen ska vara samhällsekonomiskt effektiva, bidra till ett klimateffektivt och konkurrenskraftigt transportsystem för tillväxt och utveckling samt till uppfyl-

lelse av de transportpolitiska målen. Volymen åtgärder i långsiktsp lanerna kan utökas genom att den statliga satsningen kombineras med finansiering från andra intressenter. Förslaget till inriktning utgår från en trafikslagsövergripande ansats. Ett väl fungerande transportsystem nyttjar på ett effektivt, säkert och miljömässigt hållbart sätt alla trafikslag, både var för sig och i kombination. Det finns behov av effektivisering inom transportsektorn. Regeringen vill på det sättet få mer resor och transporter för pengarna. Livskraftiga landsbygder är en av de utgångspunkter som ska ligga till grund för valet av åtgärder i transportinfrastrukturen. Insatser för olika typer av infrastruktur presenteras i de avsnitt som följer nedan.

Regeringen vill i denna planeringsomgång lägga större tyngd vid regionernas prioriteringar och regionernas preliminära planeringsramar kommer att utökas jämfört med förra planeringsomgången. Länsplaner som beslutas på regional nivå ger ett reellt inflytande över planeringsramens användning och det finns möjligheter att inom ramen för den regionala planeringsramen även prioritera åtgärder i den nationella transportinfrastrukturen. Regeringen har utökat länens preliminära planeringsramar, så att länen får möjlighet att prioritera angelägna projekt på de nationella näten.

De regionala infrastrukturplanerna ska bli trafikslagsövergripande och öka möjligheterna att välja åtgärder. Regeringen vill också uppmuntra och har tagit initiativ till att man från regionalt håll vid behov samverkar över läns- och regiongränser i större regionala konstellationer än län. Detta har resulterat i att flera län och regioner tillsammans inför åtgärdsplaneringen tagit fram regionala systemanalyser.

Ökad statlig medfinansiering av enskilda vägar och färjor

Åtgärder: Medlen för statlig medfinansiering av enskilda vägar och färjor har för 2008 ökats med 100 miljoner kronor. För 2009 har ytterligare 150 miljoner kronor anslagits. Enskilda vägar, inklusive enskilda färjelinjer, ska ingå i planeringsramen för den framtida långsiktiga åtgärdsplaneringen och då bör en ökning av medel för enskilda vägar övervägas.

Det svenska vägnätet består av 98 300 kilometer statliga vägar, 41 000 kilometer kommunala gator och vägar samt cirka 280 000 kilometer enskilda vägar. Av Vägverkets inriktningsunderlag till regeringens proposition Framtidens resor och transporter – infrastruktur för hållbar tillväxt (prop. 2008/09:35) och av flera remissvar framgår att underhållet av vägnätet är eftersatt, inte minst av det enskilda vägnätet. Det är viktigt att befintlig infrastruktur underhålls så att kapitalförstöring undviks och att de transportpolitiska målen uppnås. Därför krävs ökade resurser för drift och underhåll även för vägar med lägre trafikflöden. Det gäller såväl det statliga som det enskilda vägnätet. Dessa vägnät spelar en stor roll i vägtransportsystemet genom att vara ”kapillärer” till de stora statliga vägarna. Ett mer robust transportsystem skapar dessutom förutsättningar för transportmöjligheter även under störda förhållanden. Landsbygdskommittén har i sitt slutbetänkande pekat på vikten av att

färjeförbindelser till öar måste säkerställas. Till enskilda vägar räknas färjeleder som drivs av enskilda.

År 2007 beslöt riksdagen på regeringens förslag att höja anslaget för väghållning och statsbidrag (prop. 2007:08:1 utg.omr. 22, bet. 2007/08:TU1, rskr. 2007/08:85). Som en följd av detta kunde regeringen besluta om att höja anslagsposten *Bidrag för drift och byggande av enskilda vägar* med 100 miljoner kronor till 831 miljoner kronor. Inom ramen för den s.k. närtidssatsningen har beslutats om ytterligare 150 miljoner kronor till samma ändamål under 2009 (prop. 2008/09:1 utg.omr. 22, bet. 2008/09:TU1, rskr. 2008/09:126).

För den kommande planeringsperioden 2010–2021 gäller att medel för statlig medfinansiering av enskilda vägar, inklusive enskilda färjelinjer, ska ingå i planeringsramen för den framtida långsiktiga åtgärdsplaneringen samt att en ökning av medel för enskilda vägar bör övervägas i detta sammanhang. Enskilda vägar har tidigare legat utanför planeringsramen men för att behandla vägsystemet mer sammanhållet i planeringen har de nu lyfts in i denna.

Av de cirka 280 000 kilometer enskilda vägar lämnas statlig medfinansiering i form av statsbidrag till cirka 76 000 kilometer. Till det enskilda vägnätet räknas också de 13 färjelinjer som får statsbidrag, men som inte är en del av det allmänna vägnätet. Nästan var fjärde gods- eller persontransport genereras från enskilda vägar med statsbidrag. De enskilda vägar som får statsbidrag har direkt anslutning till cirka 330 000 bostäder och cirka 270 000 fritidshus. Dessutom berörs cirka 1,2 miljoner hektar åker och cirka tio miljoner hektar skogsmark av vägarna. Totalt berörs en miljon människor direkt av enskilda vägar med statsbidrag. För många är den enskilda vägen den enda vägförbindelsen till omvärlden. Dessutom berörs i stort sett hela Sveriges befolkning eftersom de flesta trafikerar de enskilda vägarna med statsbidrag åtminstone några gånger om året. Den statliga medfinansieringen till enskild väghållning innebär betydligt bättre möjligheter att både bo och driva företag på landsbygden. Den ekonomiska situationen har blivit allt mer ansträngd för många vägföreningar, genom att utgifterna för den årliga driften har ökat snabbare än anslagen. Det finns till exempel ett uppdämt behov av bidrag till bro-, färje- och beläggningsreparationer. Regeringen har därför tillskjutit 150 miljoner för 2009 inom ramen för ovan nämnda närtidssatsning.

Landsbygdskommittén lyfte i sitt slutbetänkande *Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier* (SOU 2006:101) fram vikten av en mer samordnad syn på drift, underhåll och investeringar av enskilda och allmänna vägar. Vägverket genomför sedan en tid tillbaka en bred översyn av frågor som rör de enskilda vägarna. En omorganisation av det interna arbetet med enskilda vägar pågår. Syftet är bland annat att effektivisera det mer rutinbetonade arbetet för att därigenom frigöra resurser för ett utökat kompetensstöd till väghållare för de enskilda vägarna i mera komplexa ärenden. Vägverket vill också uppnå en ökad samordning i förvaltningen av det statliga och det enskilda vägnätet och därigenom få en bättre helhetssyn på transportsystemet. Regeringen ser positivt på detta arbete.

Åtgärder: Inom ramen för den s.k. närtidssatsningen kommer under 2009 ytterligare 400 miljoner kronor att användas till tjälsäkring och bärighetshöjande åtgärder i det statliga vägnätet.

För perioden 2010–2021 ska 136 miljarder kronor avsättas till drift- och underhåll av statliga vägar, inklusive bärighet, tjälsäkring och rekonstruktion av vägar och statlig medfinansiering till enskilda vägar.

Delar av åtgärderna kommer även landsbygden till del.

Med anledning av regeringens budgetproposition för 2009 har riksdagen beslutat att inom ramen för närtidssatsningen anslå ytterligare 400 miljoner kronor under 2009 till tjälsäkring och bärighetshöjande åtgärder i det allmänna vägnätet (prop. 2008/09:1 utg.omr. 22, bet. 2008/09:TU1, rskr. 2008/09:126). De sammanlagda medlen för detta ändamål uppgår därefter till 1,765 miljarder kronor under 2009. Detta är bland annat viktigt för att förbättra förutsättningarna för godstransporter, främst i Norrlandslänen samt i Dalarnas län, Värmlands län och Dalsland. Delar av åtgärderna kommer även landsbygden till del.

Vidare har riksdagen med anledning av regeringens proposition Framtidens resor och transporter – infrastruktur för hållbar tillväxt beslutat att inom den statliga planeringsramen 2010–2011 avsätta 136 miljarder kronor för drift- och underhåll av statliga vägar i hela landet (prop. 2008/09:35, bet. 2008/09:TU2, rskr. 2008/09:145). I detta ingår bärighet, tjälsäkring och rekonstruktion av vägar samt statlig medfinansiering till enskilda vägar. Drift och underhåll för de allmänna och enskilda färjelinjerna ingår också. Planeringsnivån innebär att till 2021 ska dagens standard kunna upprätthållas och förbättras. I ramen ingår också medel för att genomföra de åtgärder som identifierats av Klimat- och sårbarhetsutredningen i betänkandet Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter (SOU 2007:60).

Åtgärder för det lågtrafikerade och det finmaskiga järnvägsnätet

Åtgärder: Banverket bör, i samråd med övriga transportmyndigheter och regionala organ, i kommande åtgärdsplanering analysera vilka av dagens lågtrafikerade järnvägar som bör rustas upp till högre standard. Banverket bör även gå vidare med att djupare analysera vilka eventuella förändringar som bör genomföras för det finmaskiga järnvägsnätet.

På motsvarande sätt som för det lågtrafikerade vägnätet är det på många håll i Sverige viktigt att det befintliga lågtrafikerade järnvägsnätet upprätthålls. Det matar bland annat gods till de större stråken. De lågtrafikerade banorna används huvudsakligen för godstrafik och är ofta viktiga för det lokala näringslivet och för den regionala utvecklingen. Detta gäller särskilt många landsbygdsområden där näringslivet har behov av tunga transporter. Genom dessa banor finns ofta spåranslutning ända fram till industrianläggningar, vilket innebär att järnvägstransporten kan

vara ett konkurrenskraftigt alternativ till lastbilstransport. Sannolikheten för att godset transporteras på järnväg är större om transporten kan ske från dörr till dörr på järnväg. Om den först ska lastas på lastbil för att sedan omlastas till tåg är det troligare att lastbil används för hela transporten. Det är således, bland annat ur klimatsynpunkt, angeläget att de lågtrafikerade banor som ska vara kvar rustas upp.

Om en bana läggs ned utgår den ur statens spåranläggning. Ofta leder det till att spåren efterhand tas bort, marken övergår i annat ägande och nyttjas framför allt i tät bebyggelse till andra ändamål, exempelvis för bostäder. Om det i en framtid åter finns ett behov av järnvägstrafik är det betydligt svårare att etablera en ny bana, speciellt för mindre omfattande trafik.

Banverket bör, i samråd med övriga transportmyndigheter och regionala organ, i kommande åtgärdsplanering analysera för vilka av dagens lågtrafikerade järnvägar man utifrån ett samhällsekonomiskt perspektiv bör överväga att rusta upp till högre standard och för vilka banor standardhöjande åtgärder inte krävs för att upprätthålla funktionen. För banor där en nedläggning övervägs ska en samhällsekonomisk behovsanalys genomföras innan beslut om nedläggning fattas (prop. 2008/09:35, bet. 2008/09:TU2, rskr. 2008/09:145).

Det finmaskiga ("kapillära") järnvägsnätet har även det en stor betydelse för järnvägens konkurrenskraft. Regeringen bedömer att ytterligare analys krävs innan regeringen kan gå vidare och besluta om konkreta åtgärder för detta järnvägsnät (prop. 2008/09:35, bet. 2008/09:TU2, rskr. 2008/09:145). Regeringen avser därför att ge Banverket i uppdrag att gå vidare och djupare analysera de förslag de har lämnat i tidigare utredningar. Arbetet bör ske i samråd med övriga transportverk och i dialog med övriga berörda myndigheter och branschorganisationer.

7.3 Åtgärder för en förbättrad kollektivtrafik

Ökat regionalt inflytande över medel till driftbidrag till mindre flygplatser samt säkerställda bidrag till flygplatser med upphandlad trafik

Åtgärder: Staten bör ansvara för att tillhandahålla ett nationellt basutbud av flygplatser. Driftbidraget till icke-statliga flygplatser ska, efter en övergångstid, huvudsakligen ges till de flygplatser där Rikstrafiken upphandlar transportpolitiskt motiverad flygtrafik. Övriga medel, som i dag är öronmärkta för driftbidrag till regionala flygplatser, bör överföras till de regionala planerna inom ramen för åtgärdsplaneringen.

Flyget spelar en mycket viktig roll när det gäller att tillgodose behovet av det långväga resandet, såväl inrikes som utrikes. Möjligheten att över dagen och med en rimlig restid nå andra delar av landet eller andra länder är ofta beroende av tillgången till flyg. Detta är av särskilt stor betydelse för alla landsbygdsområden i norra Sverige. Landsbygdskommittén pekade också på vikten av detta i sitt slutbetänkande Se landsbygden! Myter, sanningar och framtidsstrategier (SOU 2006:101). Möjligheterna

att etablera och bedriva företagsamhet är här i många fall beroende av att det går att ta sig till eller från den aktuella orten över dagen. Det är också betydelsefullt för boende i dessa områden, liksom för människor i övriga delar av landet, att kunna upprätthålla personliga kontakter eller att kunna besöka områdena.

De statliga flygplatserna utgör ekonomiskt och administrativt ett nätverk som utvecklas och drivs av Luftfartsverket (LFV) i egenskap av infrastrukturförvaltare. De ekonomiska överskotten från de vinstgivande flygplatserna används för att täcka underskotten för de flygplatser i nätverket som uppvisar negativa resultat. De flesta icke-statliga flygplatserna är avsevärt mindre än de statliga och drivs i regel med ekonomiska underskott. Sedan 1999 har staten subventionerat driften vid de kommunala och privata trafikflygplatserna genom ett årligt driftbidrag för att täcka delar av de ekonomiska underskotten för flygplatsverksamheten. År 2008 uppgick driftbidraget till 105 miljoner kronor. Rikstrafiken upphandlade 2007 tio flyglinjer för en kostnad av 75 miljoner kronor. De regionala flygplatser som berörs av upphandlingarna ligger i Norrlands inland och i Värmland.

Med anledning av regeringens förslag i propositionen Framtidens resor och transporter – infrastruktur för hållbar tillväxt (prop. 2008/09:35, bet. 2008/09:TU2, rskr. 2008/09:145) har riksdagen bland annat beslutat följande:

- Staten bör ansvara för att tillhandahålla ett nationellt basutbud av flygplatser för att säkerställa en god interregional och internationell tillgänglighet. Åtminstone följande flygplatser bör ingå i detta utbud: Stockholm/Arlanda, Stockholm/Bromma, Kiruna, Göteborg/Landvetter, Luleå, Malmö, Umeå, Visby, Åre/Östersund och Ronneby.
- Statligt driftbidrag till icke-statliga trafikflygplatser ska, efter en övergångstid, huvudsakligen ges till de flygplatser som berörs av en flyglinje som är reglerad med s.k. allmän trafikplikt och där Rikstrafiken upphandlar transportpolitiskt motiverad flygtrafik.
- Regionerna bör inom ramen för sitt transportpolitiska ansvar ges förutsättningar att ta ett större ansvar för de flygplatser som inte ingår i ett nationellt basutbud, bland annat genom att de regionala infrastrukturplanerna ska kunna omfatta driftbidrag till icke-statliga flygplatser. De medel som framöver frigörs från anslaget till driftbidrag bör överföras till de regionala planerna. Det blir på detta sätt upp till regionerna huruvida man, inom ramen för ett trafikslagsövergripande perspektiv, vill prioritera överförda medel antingen till drift av flygplatser eller till andra åtgärder i de regionala trafiksystemen.

Den sammantagna effekten av regeringens förslag blir att förutsättningarna för en långsiktig stabil utveckling för landets flygplatser stärks och att det regionala inflytandet ökar.

Åtgärd: Regeringen har tillsatt en utredning för översyn av lagstiftningen inom kollektivtrafikområdet. Den ska bland annat analysera hur möjligheterna för en väl fungerande och kostnadseffektiv kollektivtrafik i landsbygder kan förbättras.

Regeringen beslutade i juni 2008 att ge i uppdrag till en särskild utredare att med utgångspunkt i ett tydligt resenärsperspektiv se över och ge förslag till ny reglering av den lokala och regionala kollektivtrafiken, inklusive förstärkta passagerarrättigheter för resenärerna (Översyn av lagstiftningen på kollektivtrafikområdet, dir. 2008:55).

En ny kollektivtrafiklag måste tillgodose resenärernas behov av geografisk tillgänglighet samt samhällets krav på ett effektivt utnyttjande av resurserna. Förutsättningarna för att bedriva kollektivtrafik varierar dock kraftigt mellan å ena sidan gles- och landsbygd och å andra sidan storstadsregionerna. Däremellan finns också alla typer av områden till exempel tätortsnära landsbygder som har sina speciella förutsättningar. Dessutom har skärgårdsområden särskilda behov för hur trafik anordnas. I utpräglade glesbygder finns ett förhållandevis litet utbud av allmän kollektivtrafik, däremot kan den särskilda kollektivtrafiken (dvs. färdtjänst, riksfärdtjänst, skolskjutsning och sjukresor) vara relativt omfattande i förhållande till befolkningen. De mycket skilda förutsättningarna för att bedriva kollektivtrafik medför behov av en flexibel kollektivtrafiklagstiftning som möjliggör att verksamheterna kan utformas efter lokala och regionala önskemål. Samordning av olika former av samhällsbetald kollektivtrafik är särskilt viktig i glesbygd men även i andra landsbygder. I dag samordnas ofta den allmänna linjetrafiken och skolskjutsar. En integrerad lagstiftning för allmän och särskild kollektivtrafik kan ytterligare underlätta samordningen mellan olika typer av kollektivtrafik. Utredaren ska också beakta förutsättningarna för samordning mellan kollektivtrafik och godstransporter, vilket i dag är omfattande i vissa delar av landet. Utredningen ska till regeringen redovisa förslag till offentligrättslig reglering av kollektivtrafiken senast den 30 april 2009. Förslag om stärkta passagerarrättigheter ska redovisas senast den 30 september 2009. I det senare sammanhanget ska särskild vikt fästas vid behoven hos resenärer med funktionsnedsättning vilket är viktigt med tanke på en åldrande befolkning i samhället inte minst, i många landsbygder.

Nationellt handlingsprogram för kollektivtrafikens långsiktiga utveckling

Åtgärd: Banverket och Vägverket arbetar tillsammans med kommunala och kommersiella aktörer för att genomföra de åtgärder som arbetades fram i ett nationellt handlingsprogram för kollektivtrafikens långsiktiga utveckling, ”KOLL framåt”. I programmet identifieras ett antal åtgärder för att främja kollektivtrafik i landsbygder.

Vägverket och Banverket har tagit fram ett nationellt handlingsprogram för kollektivtrafikens långsiktiga utveckling, ”KOLL framåt – nationellt handlingsprogram för kollektivtrafikens långsiktiga utveckling” (VV-

publikation 2008:33). I detta program ingår insatser som ska förbättra kollektivtrafiken i landsbygder. Skr. 2008/09:167

En grov uppskattning visar att cirka 600 000 personer i Sverige har minst en kilometer till närmaste kollektivtrafik. Dessutom saknas oftast tillgång till taxi i dessa glestbebyggda delarna av landet. Sammantaget är tillgängligheten med andra färdmedel än personbil dålig i dessa områden.

”KOLL framåt” har identifierat ett antal åtgärder för att förbättra situationen på landsbygden. Exempel på sådana är:

- Bättre metoder behöver utvecklas för att planera, kartlägga och följa tillgängligheten för all kollektivtrafik i landet.
- Goda exempel på hur en väl fungerande kollektivtrafik på landsbygden kan anordnas bör spridas.
- Fler mötesplatser/bytespunkter för anropsstyrd och linjebunden trafik bör anordnas av Vägverket.

Vägverket och Banverket arbetar nu tillsammans med kommunala och kommersiella aktörer för att genomföra åtgärderna i handlingsprogrammet. Vägverket och Banverket leder detta arbete som en del av sina sektorsansvar för kollektivtrafiken.

Rikstrafikens avtal om interregional kollektivtrafik

Åtgärd: Rikstrafiken har i uppdrag att ingå och ansvara för statens avtal om transportpolitiskt motiverad interregional kollektiv persontrafik, som inte upprätthålls i annan regi, och där det saknas förutsättningar för kommersiell drift. Avtalen är ett verktyg för att öka den interregionala tillgängligheten.

Rikstrafiken har som statlig myndighet till uppgift att verka för att tillgängligheten med interregionala kollektiva färdmedel är bättre än om utbudet enbart skulle bestämmas av vad som är företagsekonomiskt lönsamt. Som medel har Rikstrafiken ett anslag på över 800 miljoner kronor per år för att upphandla interregional kollektivtrafik. Genom att Rikstrafiken tecknar avtal med utförare av kollektivtrafiktjänster skapas möjligheter till god interregional tillgänglighet för olika delar av landet. Regeringen anser att Rikstrafikens avtal om interregional kollektivtrafik är av stor betydelse kollektivtrafikförsörjningen till och från landsbygder. Eftersom efterfrågan naturligt nog är lägre i glest bebodda delar av landet är det ofta till dessa delar som Rikstrafikens anslag riktas.

Rikstrafiken har vid utvärderingar av tidigare ingångna avtal kommit fram till att det i vissa fall inte är befogat att fortsätta ge ersättning till trafiken eftersom den inte gör den interregionala tillgängligheten bättre. De resurser som frigörs anser Rikstrafiken i stället bör riktas mot delar av landet som har en större brist i sin interregionala tillgänglighet. Det gäller framför allt regioner med stora landsbygdsområden.

Säkrare elförsörjning och sänkt elskatt i gles- och landsbygder

Åtgärder: Elförsörjningen har en mycket stor betydelse för samhällets funktion. Distributionen av el är särskilt sårbar i landsbygder. Därför pågår ett omfattande arbete för att göra elnätet mer störningssäkert.

Elskatten för hushåll m.fl. har i många landsbygdsområden sänkts med ytterligare 3,0 öre/kWh från 2008.

Elförsörjningen har en mycket stor betydelse för samhällets funktion, både för enskilda, företag och för samhällsservice. Distributionen av el är särskilt sårbar i landsbygder. Jordbruksföretag med djurhållning är exempelvis mycket sårbara för elavbrott. För att uppnå en säkrare elförsörjning i landsbygder har regeringen därför vidtagit en rad åtgärder.

Efter stormen Gudrun har det pågått ett omfattande arbete med att göra elnätet mer störningssäkert, bland annat har stora sträckor ledningar grävts ner. Den tidigare regeringen införde bestämmelser (prop. 2005/06:27) för att skapa drivkrafter för en leveranssäker elförsörjning och undvika att framtida svåra väderförhållanden leder till allvarliga konsekvenser. Bland annat finns ett funktionskrav som innebär att oplanerade avbrott i elöverföringen inte får överstiga 24 timmar. Kravet gäller dock inte vid händelser av exceptionell karaktär. Vidare har införts en skyldighet för nätföretag att betala ersättning vid långvariga oplanerade avbrott. Reglerna om avbrottsersättning är nu i full kraft.

Energimarknadsinspektionen har regeringens uppdrag att utöva tillsyn över nätverksamheten. Regelverket bedöms avsevärt förbättra förutsättningarna för en ökad leveranssäkerhet för elkunderna genom ökade krav om investeringar och underhåll i kraftnätet. Vidare kan nämnas att regeringen i sin styrning av myndigheter inom elsektorn lägger stor vikt vid att uppdraga åt myndigheterna att inom sina respektive verksamhetsområden främja utvecklingen av de svenska, nordiska och europeiska elmarknaderna. Till exempel läggs det omfattande resurser på att öka beredskapen för hantering av oförutsedda händelser under såväl normala driftsituationer som störningssituationer genom samarbete med motsvarande parter inom de övriga nordiska länderna.

Utgifterna för elektricitet är en stor och stigande utgiftspost för många hushåll, särskilt i landsbygdsområden. Riksdagen har därför på förslag av regeringen beslutat att fr.o.m. 2008 ytterligare sänka elskatten med 3,0 öre/kWh för hushåll m.fl. i vissa områden i norra Sverige. Det gäller för samtliga kommuner i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län samt för Sollefteå, Ånge, Örnsköldsviks, Ljusdals, Malungs, Mora, Orsa, Älvdalens och Torsby kommuner. I dessa områden är skatten på el numera 18,6 öre/kWh jämfört med 28,2 öre/kWh 2009 i övriga delar av Sverige. Den s.k. skatteutgiften på statsbudgeten för denna åtgärd beräknas 2009 uppgå till 900 miljoner kronor.

